

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Resocializace vězňených osob a role programů zacházení

**Resocialization of Imprisoned Persons and the Role of
Treatment Programs**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. David Smetana

Autor:

Natálie Bendová

Praha 2025

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Davidu Smetanovi za jeho trpělivost, odborné vedení, ochotu pomoci a cenné věcné připomínky, které mi poskytl během psaní práce. Děkuji také všem respondentům, kteří byli ochotni zodpovědět otázky pro výzkum této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Resocializace vězňených osob a role programů zacházení“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 02. 05. 2025

Natálie Bendová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tematikou resocializace vězňených osob a rolí programů zacházení. Práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. Teoretická část popisuje proces reintegrace vězňených osob do společnosti po propuštění a vymezuje pojmy resocializace, penitenciární a postpenitenciární péče. Dále definuje výkon trestu odnětí svobody (VTOS) včetně jeho účelu a funkce. Soustředí se také na koncepci zacházení s odsouzenými v souvislosti s programy zacházení a postpenitenciárním procesem. V práci jsou rovněž shrnuty nejčastější následky problémů resocializace po propuštění z VTOS, jako jsou bezdomovectví, nezaměstnanost a dluhy. Výzkumná část se zaměřuje na hlavní výzkumnou otázku, a to do jaké míry ovlivňují programy zacházení resocializaci vězňených osob. Pro výzkum byla zvolena případová studie, jejíž základem jsou strukturované rozhovory s bývalým speciálním pedagogem, propuštěným vězněm a vězeňským kaplanem.

Klíčová slova

Resocializace, výkon trestu, propuštění, penitenciární a postpenitenciární péče, socializace, vězňená osoba, vazba, program zacházení, recidiva

Annotation

The bachelor's thesis focuses on the topic of resocialization of imprisoned persons and the role of treatment programs. The thesis is divided into theoretical and research sections. The theoretical part describes the process of reintegration of prisoners into society after release and defines the concepts of resocialization, penitentiary and post-penitentiary care. It also defines the execution of prison sentence, including its purpose and function. It also focuses on the concept of treatment of inmates in the context of treatment programs and the post-penitentiary process. The thesis also summarizes the most common consequences of post-release resocialization issues, such as homelessness, unemployment, and debt. The research section focuses on the main research question, namely the extent to which treatment programs influence the resocialization of incarcerated individuals. A case study was chosen for research using structured interviews with a former special educator, a released prisoner and a prison chaplain.

Keywords:

Resocialization, execution of sentence, release, penitentiary and post-penitentiary care, socialization, incarcerated person, detention, treatment program, recidivism

Obsah

<i>Seznam zkratk</i>	6
<i>Úvod</i>	7
<i>1. Vymezení základních pojmů</i>	9
1.1 Pojem resocializace.....	9
1.2 Penitenciární a postpenitenciární péče.....	9
1.3 Pojem kriminální recidiva.....	10
<i>2. Výkon odnětí trestu svobody a penitenciární proces</i>	11
2.1 Účel a funkce výkonu trestu odnětí svobody.....	11
2.2 Koncepce zacházení s odsouzenými.....	12
2.3 Role odborných specialistů ve vězeňství.....	12
2.4 SARPO (souhrnná analýza rizik, potřeb odsouzených).....	15
<i>3. Postpenitenciární proces a podpora po propuštění</i>	24
3.1 Sociální služby.....	24
3.2 Probační a mediační služba.....	25
3.3 Neziskové organizace – (např. Volonte, Rubikon, Sananim).....	27
<i>4. Problematika resocializace po propuštění</i>	29
4.1 Nezaměstnanost.....	30
4.2 Bezdomovectví.....	31
4.3 Dluhy.....	31
<i>Praktická část</i>	32
<i>5. Metodologie výzkumu</i>	32
5.1 Cíl výzkumu.....	33
5.2 Výzkumná otázka a hypotéza.....	33
5.3 Výběr respondentů a jejich charakteristika.....	34
5.4 Postup sběru dat a etické aspekty výzkumu.....	35
5.5 Metody analýzy dat.....	36
<i>6. Analýza a interpretace výsledků</i>	37
6.1 Úkoly k výzkumné otázce.....	37
6.2 Shrnutí výsledků.....	59
<i>7. Diskuse a doporučení</i>	61
7.1 Potvrzení nebo vyvrácení hypotézy.....	61
7.2 Diskuse nad výsledky a srovnání s teorií.....	62
7.3 Návrhy na zlepšení resocializačních opatření.....	63
<i>8. Závěr</i>	65
<i>9. Seznam použitých zdrojů</i>	66
<i>10. Přílohy</i>	72

Seznam zkratk

n.d. – no date / není datováno

OV – Otevřená věznice

PMSČR – Probační a mediační služba České republiky

PZ – Program zacházení

SARPO – Souhrnná analýza rizik, potřeb odsouzených

TČ – Trestný čin

VIS – Vězeňský informační systém

VO – Výstupní oddíl

VTOS – Výkon trestu odnětí svobody

VSČR – Vězeňská služba České republiky

Úvod

Téma *Resocializace vězňených osob a role programů zacházení* bylo zvoleno na základě osobního zájmu o tuto problematiku. Resocializace odsouzených jedinců je proces, který má podstatný význam pro úspěšné začlenění jedince zpět do společnosti po VTOS. Toto téma je důležité nejen z hlediska jednotlivce, ale i celé společnosti, která se musí vyrovnat s důsledky trestné činnosti a zároveň nabídnout možnosti k nápravě a novému začátku.

Práce se zaměřuje na proces resocializace a roli programů zacházení (PZ). Její součástí je snaha tyto programy přiblížit, jelikož mají vliv na průběh výkonu trestu a mohou výrazně ovlivnit další směřování odsouzených osob. Cílem této práce je zhodnotit, jak PZ přispívají k naplnění účelu výkonu trestu a jaké faktory mají vliv na úspěšnost jejich působení. Zároveň se práce zaměřuje na zodpovězení hlavní výzkumné otázky: *Do jaké míry ovlivňují programy zacházení resocializaci vězňených osob?* Stanovená hypotéza, kterou se práce snaží potvrdit předpokládá, že programy zacházení v rámci resocializace vězňených osob mají pozitivní vliv na úspěšnost jejich opětovné začlenění do společnosti.

Tato práce je členěna na dvě části – teoretickou a praktickou.

Teoretická část je dále členěna na čtyři kapitoly. První kapitola teoretické části definovala základní pojmy, kterými jsou resocializace, penitenciární a postpenitenciární péče a jako poslední kriminální recidiva. Tyto pojmy se v textu vyskytují často a jsou pro problematiku resocializace odsouzených důležité. V další kapitole byl přiblížen VTOS, penitenciární proces a vše, co se s ním pojí. Následující kapitola popisuje význam postpenitenciárního procesu a podpory po propuštění. První část bakalářské práce je zakončena kapitolou, která se zabývá problematikou resocializace po propuštění na svobodu. Představuje tři nejčastější výzvy (nezaměstnanost, bezdomovectví, dluhy), kterým propuštění jedinci na svobodě čelí a mnohdy spolu souvisí.

Na teoretickou část navazuje již výše zmíněná praktická část, která zkoumá, jak efektivní jsou programy zacházení v praxi v rámci anonymizované věznice a jakým způsobem ovlivňují resocializaci vězňených osob. Praktická část je rozdělena do tří kapitol. První z nich představuje metodologii výzkumu – cíl práce, výzkumnou otázku, hypotézu, výběr respondentů, způsob sběru dat a etické aspekty. Výzkumnou metodou byla zvolena případová studie, z důvodu nahlédnutí do programů zacházení v praxi dané věznice, za použití polostrukturovaných rozhovorů. Byly uskutečněny celkem tři rozhovory s různými respondenty – vězeňský kaplan, bývalý speciální pedagog a bývalý odsouzený. Studie se věnuje názorům respondentů a zabývá se oblastmi realizace programů zacházení, jednotlivých částí těchto programů, spolupráce odborníků, individuálních přístupů odsouzených, výzev a doporučení na změnu pro lepší účinnost. Druhá kapitola se věnuje samotné analýze rozhovorů a interpretaci výsledků. Následující kapitola shrnuje hlavní poznatky, diskutuje o jejich souvislosti s teorií a nabízí návrhy na zlepšení resocializačních opatření v praxi. Poslední kapitola shrnuje celou bakalářskou práci a navrhuje základ pro další výzkum.

Tato bakalářská práce poskytuje nejen teoretický rámec, ale i praktický vhled do problematiky resocializace vězňných osob. Přináší definice a vysvětlení z teorie a poznatky z praxe programů zacházení a toho, jaký mají vliv na resocializaci vězňných osob a snížení recidivy.

1. Vymezení základních pojmů

První kapitola této bakalářské práce definuje a vysvětluje základní pojmy, které se s problematikou resocializace vězňených osob pojí.

1.1 Pojem resocializace

Resocializace je proces, při kterém se jednotlivci, kteří po delší době opustili vězení, znovu začleňují do společnosti. Během tohoto procesu se mění původní vzorce chování a jsou nahrazeny novými a vhodnými vzorci pro život mimo věznici (Raszková a Hoferková, 2014, s. 6).

Zároveň popisuje průběh znovuzачlenění do společnosti u takového jedince, který podobný proces již dříve absolvoval. Ze strany jedince bývá tento proces záměrný, vyvolaný a podporovaný snahou sžítí se s novým životem. U jedinců s patologickým chováním jde o speciální typ resocializace zvaný reedukace (převýchova). Je to výchovný proces, který jedince podporuje při změně chování a pomáhá jim usnadnit návrat do běžného života po propuštění na svobodu. Využívá různých metod jako jsou např. pedagogické, psychologické a právní přístupy. U delikventů zahrnuje převýchovu již během trestu a následně i po propuštění, aby se úspěšně začlenili do většinové společnosti (Nešpor, 2017).

Termíny „resocializace“ a „resocializační programy“ byly nahrazeny za dnes používané pojmy „zacházení s odsouzenými“ nebo „programy zacházení“. Tyto pojmy zohledňují větší zaměření na potřeby a možnosti každého vězně. Resocializace by měla probíhat až po propuštění z VTOS. Lze ale říct, že první podněty k resocializaci vznikají již s jeho zahájením (Raszková a Hoferková, 2014, s. 7).

1.2 Penitenciární a postpenitenciární péče

Penitenciární péče probíhá během VTOS. Zabývá se zejména studiem právních, sociální a etických hledisek odsouzeného a veškerých aktivit v rámci jeho individuálního programu zacházení (Raszková a Hoferková, 2014, s. 15).

Hlavním účelem postpenitenciární péče je podpořit změny chování a postojů odsouzené osoby. Avšak ideální vizí a zároveň nerealistickým cílem je ovlivnit a proměnit osobnost jedince takovým způsobem, aby nerecidivoval a žil jako zbytek společnosti. K dosažení těchto cílů jsou využívány různé metody jako jsou odměny, vysvětlování a přesvědčování, metoda přirozených následků a tresty. Tyto metody přispívají k usměrnění chování odsouzeného (Raszková a Hoferková, 2014, s. 13).

Na penitenciární péči navazuje postpenitenciární péče.

Postpenitenciární péče se zaměřuje na pomoc osobám, které prošly VTOS. Cílem této péče je usnadnit reintegraci propuštěných osob, tedy jejich opětovné začlenění do společnosti, ze které se vyřadili spácháním trestné činnosti. Zaměřuje se především na pomoc při hledání ubytování a zaměstnání, stejně jako na obnovu vztahů s rodinou a blízkými (Hoferková, 2021, s. 17).

Postpenitenciární péče je specifická forma sekundární a terciární prevence, zaměřující se na prevenci recidivy a návratu užívání návykových látek. (Raszková a Hoferková, 2014, s. 109, citováno podle Sochůrek, 2007, s 61).

Penitenciární péče je potřebná z několika důvodů, např. pokud cíle penitenciární péče nedosáhly konce nebo nejsou zakotveny, v prvních dnech zažívá propuštěný tzv. krizi prvních dnů na svobodě a může být náchylný k nežádoucím vlivům. Recidiva probíhá nejčastěji během prvního roku po propuštění, protože propuštěný má komplikace s obnovením pracovních návyků a mnoho dalších potíží (Raszková a Hoferková, 2014, s. 111, citováno podle Sochůrek, 2007, s. 60; Černíková, 2008, s. 209-210).

1.3 Pojem kriminální recidiva

Samotný pojem recidivy se používá k poukázání na opakování něčeho, co se již v minulosti stalo (Marešová, 2011, s. 7, citováno podle Petráčková, Kraus, 1995, s. 650).

Slovní spojení kriminální recidiva označuje v obecné rovině opakované kriminální jednání, neboli návrat ke kriminálnímu chování. Pojem recidivy lze použít v několika významech. Např. recidivou v trestněprávním vymezení je, když jedinec spáchá nový TČ poté, co byl již odsouzen za předchozí čin. Ve kriminalisticko-statistické oblasti lze za recidivu označit opakované trestní stíhání a odsouzení pachatele. Jedinec je tak opětovně evidován v kriminální statistice. V kriminologickém vztahu je tak označováno opakované asociální chování a pokračování v kriminální kariéře, avšak nebere v potaz to, zda byl pachatel za předchozí TČ udělen trest. V penitenciárním přístupu jsou tak vnímané pouze osoby, které byly dříve vězněné. U těchto osob by měl následující VTOS vypadat odlišně, než když jsou vězněny poprvé, jelikož předešlý VTOS minul svůj účel (Marešová, 2011, s. 7-10).

2. Výkon odnětí trestu svobody a penitenciární proces

Trest odnětí svobody je považován za zvláštní formu společenské sankce za spáchané protiprávní chování. Tento postih znamená zejména u prvotrestaných jedinců zásadní životní předěl (Fischer a Škoda, 2009, s. 181, citováno podle Vágnerová, 2004, s. 817).

Podle ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, platí: *„S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“*

Trest je podle zákona reakcí společnosti na nežádoucí chování, ale jeho dopad přesahuje samotný výkon trestu. Člověk, který se dopustil trestného činu není pouze omezen na svobodě, ale také čelí sociálnímu vyloučení a stigmatizaci. Status odsouzeného s sebou nese negativní nálepkou, která často přetrvává i po propuštění z vězení, což může ztížit návrat do společnosti (Vágnerová, 2004, s. 817).

2.1 Účel a funkce výkonu trestu odnětí svobody

Dle § 1 zákona č. 84/1969 Sb. je cílem VTOS předejít dalšímu páchání trestné činnosti a vést odsouzeného k řádnému životu v souladu se společenskými normami. Přitom musí být zachována jeho důstojnost.

Dalším výkladem účelu trestu je, že trest odnětí svobody má dvojí účel: ochránit společnost před lidmi, kteří porušují práva druhých, a zároveň změnit chování delikventa, vést ho k nápravě a odradit od páchání další trestné činnosti. V praxi je náročné těchto ideálních účelů dosáhnout. Osoby, které již jednou prošly dobrou socializací, nepotřebují zvláštní formy trestu. Takovým jedincům většinou stačí už jen samotná hrozba, která v nich vyvolává pocity viny a studu, aby se zabránilo nezákonnému jednání. Naopak na recidivující jedince, kteří jsou na kriminální způsob života zvyklí, běžné tresty většinou nezabírají. Příčinou tohoto jevu bývá fakt, že jim chybí motivace ke změně. U osob, které se dopustily trestného činu poprvé, však za určitých podmínek může mít trest výchovný účinek (Vágnerová, 2004, s. 817).

U funkce trestu lze také aplikovat funkci vyrovnávací. Vyrovnávací funkce se zaměřuje na smíření se s důsledky spáchaného činu. Klíčové je, aby oběť či pozůstalí dokázali situaci přijmout. Hypotézou je, že negativní emoce poškozených lze zmírnit, případně alespoň částečně kompenzovat náhradou utrpěné újmy (Hála, 2005, s. 40-41, citováno podle Makariusová a Moulisová, 1995).

Mnozí odsouzení, zvláště recidivisté s hlubšími poruchami osobnosti, nepocítují vinu za své činy. Často mívají potíže přijmout, že trest není svévolným rozhodnutím společnosti, ale přirozeným důsledkem jejich jednání a porušení obecně platných pravidel. Pokud nevnímají trest jako spravedlivou a oprávněnou reakci na jejich chování, ale spíše jako nespravedlivé opatření vůči jejich osobě, je nízká pravděpodobnost, že by je přiměl k sebereflexi či změně (Vágnerová, 2004, s. 818).

Blatníková (2004, s. 6) uvádí:

„V odborné literatuře se poukazuje na skutečnost, že při výkonu trestů odnětí svobody uložených na dobu delší než 5 let, vystupují do popředí penitenciární problémy spojené s dlouhodobou izolací odsouzených osob od vnějšího světa, s negativními vlivy vězeňského prostředí, s adaptací na vězeňskou subkulturu aj. Účel trestání se tak často redukuje na pouhé eliminování odsouzených osob ze společnosti a reedukační a resocializační funkce trestu odnětí svobody jsou potlačeny.“

2.2 Koncepce zacházení s odsouzenými

Při procesu změny nevhodného chování u vězňených jedinců bývají využívány vzdělávací a terapeutické metody. I přes veškeré množství energie a snahy, které jsou do tohoto procesu vloženy, bývá účinnost nízká. Výsledky (ne)účinnosti mohou u odborníků z oblasti resocializace vyvolat pocit vyhoření nebo frustrace. Podstatný vliv na změnu chování má spíše individuální charakter jednotlivých odsouzených než vnější metody nápravy. Důležitou vlastností je schopnost přijmout odpovědnost za své jednání a vnímat trest jako spravedlivý důsledek nevhodného chování. U osob s poruchou osobnosti, které nepřipouštějí svou vinu, bývá proces změny chování obzvláště náročný a jeho výsledky jsou často nejisté (Vágnerová, 2004, s. 827).

Zacházení s odsouzenými je v praxi ovlivňováno faktory, jako jsou prostředí věznic, personál, povaha odsouzeného a jeho přístup k možné nápravě, sociální a finanční situace aj. (Raszková a Hoferková, 2014, s. 8; 12).

Moderní vězeňské systémy upřednostňují samostatné cely pro každého vězně, přičemž doba společných aktivit mimo celu se přizpůsobuje individuálním podmínkám. Je kladen důraz i na zlepšení podmínek výkonu vazby, zahrnující úpravu prostředí, rozšíření preventivních a podpůrných programů a častější kontakt s rodinou a blízkými (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 43).

Ve věznicích se snaží mít na odsouzeného takový vliv, aby se po propuštění na svobodu začlenil do společnosti bez větších komplikací. V procesu nápravy vězněné osoby hraje roli i délka času, který daný jedinec stráví v prostředí věznic. Čím delší tato doba je, tím více se na člověku podepíše subkultura věznic. Často se stává, že opouští věznici s novými zkušenostmi a znalostmi, které následně mohou využít při pokračování v trestné činnosti (Raszková a Hoferková, 2014, s. 8; 12).

2.3 Role odborných specialistů ve vězeňství

Úspěšná práce s vězni vyžaduje dostatek kvalifikovaných a motivovaných odborníků. Podle právních předpisů se o odsouzené starají stabilní týmy, které tvoří speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, kaplané, vychovatelé a dozorcí (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 43)

Všichni tito pracovníci musí mít příslušné vysokoškolské vzdělání a praxi v oboru. V některých případech musí absolvovat i psychoterapeutický výcvik (Vězeňská služba České republiky, 2025a).

Dozorce

Je příslušníkem dozorčí služby, která sice spadá pod uniformovanou složku, ale ve srovnání s ostatními uniformovanými příslušníky patří dozorce jako jediný do správní služby. Svou pracovní činnost (zajištění výkonu trestu) vykonává na stanovištích dozorčí služby či v jiných vyhrazených prostorech (Drápal et. al., 2021, s. 327-328, citováno podle NGŘ č. 5/2016).

Aby bylo zacházení s vězni bezpečné a účinné, musí se dozorce řídit určitými pravidly. Měl by jednat spravedlivě, důsledně a trpělivě. Měl by umět naslouchat, neslibovat nespílitelné a zacházet se všemi vězni rovnocenně, aby zajistil bezpečné a efektivní zacházení s odsouzenými (Hála, 2005, s. 55-56).

Vychovatel

Požadované vzdělání u vychovatele je bakalářský titul, pokud není tento titul pedagogického zaměření, je možné titul doplnit o specializované pedagogické studium (Hendrych, 2010, s. 6).

Vychovatel má za hlavní cíl motivovat odsouzené jedince ke změně způsobu života. Měl by na denní bázi pomáhat vězňům lépe komunikovat s lidmi, překonat obtížné životní situace, aniž by moralizoval. Aktivně spolupracuje s psychologem, vede a podporuje vězně k převzetí odpovědnosti za jejich činy a zajišťuje plnění programu zacházení. Současně uplatňuje systém odměn a kázeňských trestů v souladu se zákonem o VTOS (Hála, 2005, s. 60).

Vychovatel je podstatnou osobností v rámci korespondence s rodinou, jelikož kontroluje komunikaci odsouzených, je přítomen u jejich návštěv a telefonních rozhovorů, má alespoň částečný přehled o vztazích mezi odsouzenými a rodinou. Na základě toho jsou schopni nasměrovat vězně k odborným zaměstnancům nebo v případě potřeby zasáhnout (Raszková a Hoferková, 2014, s. 93).

Náplní práce vychovatele je vedení osobních karet odsouzených, zpracování návrhů na přerušování VTOS. Musí také vědět, zda mají odsouzení sklony k neadekvátnímu chování ve věznici, zná svěřené jedince osobně, spolupracuje aktivně s dozorcí, atd. (Hendrych, 2010, s. 63-65).

K jeho pracovním povinnostem dále patří i hodnocení odsouzených, které je následně využíváno např. při rozhodování o podmíněném propuštění. Vychovatel hraje klíčovou roli v systému práce s odsouzenými, přičemž jeho přístup a schopnosti výrazně ovlivňují výsledky jejich resocializace (Hála, 2005, s. 60).

Speciální pedagog

Na pozici speciálního pedagoga by měl být přijat pouze zkušený zaměstnanec vězeňské služby České republiky (VSČR), který získal vysokoškolský titul ze studia speciální pedagogiky (Hála, 2005, s. 61, citováno podle Pipeková et al., 1998).

Hlavní úlohou speciálního pedagoga je metodické vedení vychovatelů, koordinace týmu, jenž zpracovává komplexní diagnózy a tvoří programy zacházení s odsouzenými. Dohlíží také na to, aby byly přizpůsobeny veškeré podmínky k tomu, aby programy zacházení byly realizovatelné. Speciální pedagog přichází do přímého kontaktu a zacházení s vězni, a to v podobě vedení zájmových kroužků, či pořádání akcí (Hála, 2005, s. 61).

Mimo jiné také speciální pedagog zpracovává do měsíčního či týdenního plánu přehled aktivit programu (místo, čas), podílí se na vyhodnocení účinnosti programů zacházení a spolupodílí se na zjišťování příčin vzniku zvláštních událostí vůči vězněným jedincům (Hendrych, 2010, s. 66-68).

Psycholog

Psycholog poskytuje odbornou psychologickou péči pro odsouzené a programy zacházení realizované na odborné úrovni. K jeho hlavním úlohám patří psychologická diagnostika v nutné míře, tvorba psychologických posudků do komplexní zprávy, podílí se na zpracování programů zacházení a vyhodnocování jejich úspěšnosti, pozoruje změny v chování u odsouzených v rámci PZ a navrhuje změny a aktualizace v programech zacházení (Hendrych, 2010, s. 68-70).

Sociální pracovník

Sociální pracovník dělá v rámci věznice hodnocení, na jehož základě nabízí odsouzeným poradenství a informace v sociálněprávní oblasti. Práce sociálního pracovníka má výrazný vliv na psychohygienu ve vězeňství jako celku (Hála, 2005, s. 60).

Úkolem sociálního pracovníka VSČR je poskytnout odsouzenému pomoc, posílit či obnovit jeho rodinné vazby a napomoci s řešením jeho sociální situace. Poradenství, které sociální pracovník poskytuje, bývá nejčastěji individuální nebo skupinové. Individuální je typické zejména svou multidisciplinaritou (Raszková a Hoferková, 2014, s. 113, citováno podle Papšo, 2012, s. 11-12).

Hlavní úlohou sociálního pracovníka je docílit, aby proběhl plynulý přechod odsouzených do společenského a běžného života (Hendrych, 2010, s. 65-66).

Sociální pracovník se odsouzeným věnuje již na nástupním oddělení při jejich příchodu do věznice. Provádí zde sociální diagnostiku, s cílem zjistit individuální potřeby a možnosti podpory. Během VTOS jim pak v rámci programu zacházení poskytuje sociálněvýchovnou péči (Raszková a Hoferková, 2014, s. 113, citováno podle Raszková a Hoferková, 2013).

Při výkonu své práce spolupracuje sociální pracovník s probační a mediační službou (PMS), úřadem práce, azylovými domy, charitou, atd. (Hála, 2005, s. 61).

Na výstupním oddělení sociální pracovník specifikuje aktivity a úkoly, které se zaměřují na návrat do společnosti a změnu prostředí. Sociální pracovník vypracovává sociální anamnézu, navazuje spolupráci s rodinou a sociálním kurátorem (zajišťuje úvodní setkání kurátora a odsouzeného) a podporuje vězněné osoby k pozitivnímu rozvoji sociální zdatnosti (Raszková a Hoferková, 2014, s. 113-114, citováno podle Černíková, 2008, s. 220-221).

Ideální vidinou je, že jedinec při propuštění na svobodu vlastní platný občanský průkaz a má obstarané bydlení a práci, do které může hned po opuštění věznice nastoupit (Hála, 2005, s. 61).

Kaplan a duchovní péče

S koncem dvacátého století byla ve věznicích ČR znovu zavedena duchovní služba. Tuto službu poskytují zmocnění představitelé státem evidovaných církví nebo duchovních společenství. Následně se stanou kaplany, kteří jsou zaměstnáni VSČR, nebo dobrovolníky. Duchovní služba se podílí na nutném zpracování viny, jejím přijetí ze strany vězně a na odpuštění. Zároveň respektuje veškeré postoje a přístupy i jiných odborníků a neustále je motivuje (Hála, 2005, s. 59, citováno podle Bajcura, 1999).

Všeobecně jsou duchovní ve věznicích považováni za záruku respektování lidských práv a zajištění správného zacházení s odsouzenými (Sochůrek, 2007b, s. 18).

Duchovní péče podporuje odsouzené v hledání smysluplného života, který jim dodá naději a víru v prevenci opakování trestné činnosti (Hála, 2005, s. 59-60, citováno podle Echtermeyer, 2004).

2.4 SARPO (souhrnná analýza rizik, potřeb odsouzených)

Souhrnná analýza rizik (SARPO) je nástroj určený k předpovědi rizik a identifikaci faktorů, které mohou ovlivnit kriminální chování odsouzených. Tento nástroj vychází z předpokladu, že v zájmu většinové společnosti je soustředit své úsilí zejména na ty odsouzené, u nichž je pravděpodobné, že tento zásah povede k pozitivní změně. Tato změna zajišťuje snížení jejich předpokladů pro opětné páchaní TČ (Drahý et. al., 2018, s. 4).

Nástroj SARPO se stal součástí Vězeňského informačního systému (VIS). Jeho vývoj probíhal v letech 2005-2008, kdy na něm pracoval tým odborníků z Vězeňské služby a PMS. V letech 2008-2012 dotvořil a zavedl do praxe finální verzi pracovní tým Vězeňské služby ČR (VSČR), přičemž se tato verze stala hodnotícím nástrojem pravděpodobnosti recidivy odsouzeného (Vězeňská služba České republiky, 2025b).

Abychom účinně snižovali riziko, že se odsouzený po propuštění znovu vrátí do vězení, je nezbytné nejprve důkladně posoudit faktory, které mají zásadní vliv na kriminální chování. Toto hodnocení je klíčové pro správné nastavení následných intervencí, jelikož většina odsouzených se dříve či později vrátí na svobodu, kde bude muset znovu fungovat (Drahý et. al., 2018, s. 7).

S programem SARPO byl zaveden nový přístup k procesu a metodice pro zpracování Komplexní zprávy odsouzeného v nástupním oddělení věznice. Samotní hodnotitelé hrají klíčovou roli v procesu hodnocení. Na zpracování komplexní zprávy pracují společně čtyři odborné profese: vychovatel, sociální pracovník, psycholog a speciální pedagog. Na základě výsledků hodnocení rizikových faktorů a doporučení uvedených v komplexní zprávě se vytváří individuální programy zacházení (Drahý et. al., 2018, s. 8).

2.4.1 Programy zacházení

Zacházení s odsouzenými zahrnuje veškeré aktivity, které jsou využívány za účelem naplnění VTOS. Tyto činnosti probíhají tak, aby neměly negativní dopad a nevedly ke zhoršení osobnosti, či fyzického a psychického stavu odsouzeného. Mezi tyto aktivity řadíme např. sociální péči, vzdělávání, psychoterapii, lékařskou péči, návštěvy a komunikaci s rodinou nebo zaměstnávání (Raszková a Hoferková, 2014, s. 16).

Na zacházení s odsouzenými v prostředí věznice má vliv několik faktorů. Patří mezi ně prostředí věznice, kvalita a přístup personálu, finance a materiální podmínky, délka a typ uloženého trestu, povaha spáchaného činu, sociální zázemí odsouzeného či trestní minulost. Klíčový je také postoj vězně k nápravě a ochota ke změně (Drápal et. al., 2021, s. 257-258).

Program zacházení (PZ) je klíčovým nástrojem pro systematický a komplexní přístup k odsouzeným ve VTOS. Hlavním cílem je pomoci odsouzeným převzít odpovědnost za spáchaný trestný čin (TČ) a podpořit dosažení účelu trestu (Vězeňská služba České republiky, 2025c).

Aby byl program zacházení úspěšný, je nezbytné, aby byli vězni dostatečně motivováni a ochotni se do programů zapojit a plnit je. Zacházení nelze aplikovat univerzálně, z důvodu individuality odsouzených a jejich specifikách (Raszková a Hoferková, 2014, s. 30).

Programy zacházení s odsouzenými se vytváří na základě komplexní zprávy o odsouzených, která zohledňuje délku trestu, charakter osobnosti, sociální situaci, zájmy a příčiny trestné činnosti jedince. Programy zacházení sestavuje a následně i pravidelně aktualizuje speciální pedagog ve spolupráci s odsouzeným (Raszková a Hoferková, 2014, s. 16, citováno podle Věznice Pardubice, 2006, s. 20).

Na základě komplexní zprávy věznice vybere pro odsouzeného takový program zacházení, který vnímá jako nejvhodnější. Při výběru se zaměřuje na snížení rizik, která byla nebo stále jsou spojena s trestnou činností, nebo by do budoucna mohla mít vliv na případné opakování delikventního chování (Zákon č. 345/1999, § 36).

Výjimkou, pro kterou se program nevytváří, jsou odsouzení s trestem kratším než tři měsíce (Drápal et. al., 2021, s. 258).

Program specifikuje konkrétní cíle a metody práce s odsouzeným, které směřují k naplnění těchto cílů, a dále stanovuje způsoby a frekvenci hodnocení pokroku. Součástí programu je také stanovení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho zapojení při pracovních terapiích, vzdělávacích

aktivitách či jiných náhradních činnostech, které mají přispět k jeho přípravě k samostatnému životu po propuštění (Vězeňská služba České republiky, 2025c).

Dle § 36a vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 se program zacházení člení dle míry rizik následujícím způsobem: program minimálního zacházení, standardního zacházení, speciálního zacházení, výstupního zacházení a základního motivačního zacházení. Pokud je k dispozici několik variant programu zacházení se stejnými důsledky, odsouzený dostává na výběr. Přijímaný program potvrzuje svým vlastnoručním podpisem.

V případě že si odsouzený nevybere z nabízených programů, které věznice považuje za vhodné a je schopna jejich realizace, je automaticky zařazen do minimálního programu zacházení, který je stanoven vnitřním řádem věznice (Biedermanová a Petras, 2011, s. 15).

a) Program minimálního zacházení

Tento program je určen pachatelům s trestem do šesti měsíců a jedincům, kteří odmítají plnit rozsáhlejší program zacházení, který je přizpůsoben jejich individualitě. Cílem je vyplnit volný čas odsouzeného jedince aktivitami, které jsou vybrány na základě jeho motivace, zájmů a závažnosti spáchaného činu (Jůzl a Olejníček, 2004, s. 33).

Program minimálního zacházení se zaměřuje především na pracovní a zájmové činnosti a přiděluje se odsouzenému, který vykazuje nízká rizika. Vyznačuje se nižší úrovní odborné intervence (Zákon 345/1999 Sb., § 36a).

b) Program standardního zacházení

Klade důraz na vzdělávací a pracovní aktivity a je přidělen odsouzenému s průměrnými až vysokými riziky. Tento program zahrnuje střední úroveň odborné pomoci a aktivity zaměřené na širší cíle (Zákon 345/1999 Sb., § 36a).

c) Program speciálního zacházení

Tento program se věnuje speciálně výchovným a vzdělávacím aktivitám a je určen odsouzenému s vysokými až velmi vysokými riziky. Je typický intenzivnější odbornou intervencí a aktivitami zaměřenými na speciální výchovu (Zákon 345/1999 Sb., § 36a).

d) Program výstupního zacházení

Výstupní program zacházení se zapisuje odsouzenému, u kterého je nutná příprava na život po propuštění z VTOS, a to vzhledem k délce výkonu trestu, nebo potřebě podpory v rámci tvorby příznivých podmínek pro nezávislý způsob života v souladu s právními předpisy (Zákon 345/1999 Sb., § 36a).

Výstupní program zacházení je napříč věznicemi značně odlišný (Drápal et. al., 2021, s. 287).

e) Program základního motivačního zacházení

Je pro vězněné osoby, které nechtějí podepsat přijetí stanoveného programu. Dbá zejména na dodržování pořádku a bezpečnosti při výkonu trestu. Také stanovuje pracovní aktivity, které reagují na psychický a fyzický stav odsouzeného. Soustředí se na individuální míru odborné intervence, a to za účelem motivace odsouzeného k pozitivní změně chování a názorů (Zákon č. 345/1999 Sb., § 37).

§ 36 vyhl. č. 345/1999 Sb. také blíže specifikuje, že se program zacházení skládá z pěti následujících složek: pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů (extramurální aktivity) (Drápal et. al., 2021, s. 259).

Pracovní aktivity

Pracovní aktivity programu zacházení se skládají zejména ze zaměstnání za odměnu, práce ve prospěch věznice a pracovní terapie. Účelem těchto aktivit je u odsouzených vytvořit a podpořit pracovní návyky, dát jim možnost finančního zdroje během VT a zajistit, aby měli nějaké povinnosti a odpovědnost (Suchá a Valeš, 2008, s. 45).

Tato činnost by měla odpovídat standardům mimo věznici a být adekvátně ohodnocena. Pracovní aktivita napomáhá odsouzeným snížit případnou agresi a podporuje jejich zklidnění. Pokud je práce správně organizovaná a má jasný cíl, podporuje rozvoj osobnostních rysů odsouzených (Hála, 2005, s. 124).

Pracovní aktivity jsou rozděleny na zaměstnávání, úklidovou a brigádnickou aktivitu. Do pracovní činnosti jsou jedinci rozděleni na základě vzdělání, praxe v oboru, zdravotního stavu a délce jejich trestu. V potaz je brána také osobnost trestance, jeho iniciativa v rámci práce, schopnost adaptovat se podmínkám pracovního objektu a dosavadní naplňování závazků v průběhu VT (Raszková a Hoferková, 2014, s. 17-18, citováno podle Věznice Pardubice, 2006, s. 20).

V případě, že je vězněná osoba zaměstnaná v užitečné práci, stanovuje běžná pracovní doba i rozvržení volného času (Hála, 2005, s. 141).

Existují pracovní nezařaditelné výjimky (odsouzení trvale pracovní nezařaditelní do pracovního procesu). Týká se to především starších 65 let (mohou však sami projevit zájem o práci), vězňů se třetím stupněm invalidity (mohou sami zažádat o zařazení do práce, pokud jejich pracovní zařazení daná věznice umožňuje) a v neposlední řadě do této skupiny patří také osoby, jejichž zdravotní stav jim neumožňuje dlouhodobé pracovní zapojení (Raszková a Hoferková, 2014, s. 59, citováno podle Zákon č. 169/1999 sb.).

Vzdělávací aktivity

Vzdělávací aktivity v programu zacházení nabízí základní i středoškolské vzdělání, výuku vedenou zaměstnanci VSČR a také distanční formu studia. Cílem vzdělávacích aktivit v oblasti

resocializace je primárně zlepšení kvalifikace u odsouzených za účelem nalezení pracovního uplatnění po jejich propuštění z VTOS (Suchá a Valeš, 2008, s. 45).

Vzdělávací aktivity nejčastěji zajišťuje školské vzdělávací středisko, které poskytuje teoretickou výuku a praxi pro odsouzené. Je možnost přihlásit se na akreditovaný studijní obor a na neakreditované vzdělávací kurzy. Patří sem výuka učebních oborů (zámečnick, obráběč kovů, zedník, květinářské práce, provoz domácnosti aj.), kurzy pro doplnění vzdělání základní či speciální školy, kurzy k získání nebo rozšíření kvalifikace a jiné kurzy či formy vzdělávání. Zařazení do vzdělávacího programu není automatické, ale jsou do něj zařazeny osoby, které nejsou zařazeny do zaměstnání a na základě rozhodnutí ředitele dané věznice (Raszková a Hoferková, 2014, s. 19-20).

Speciální výchovné aktivity

Mezi speciálně výchovné aktivity patří zejména činnosti s terapeutickými aspekty, a to především individuální a skupinové – např. sociálněprávní, pedagogické a psychologické poradenství a činnosti terapeutických skupin (Raszková a Hoferková, 2014, s. 22, citováno podle Věznice Pardubice, 2004, s. 21-22).

Speciální výchovné aktivity jsou zásadní v prevenci recidivy, jelikož se zaměřují na změnu postojů odsouzených, zejména k jejich kriminálnímu chování. Primárním cílem je podpora jejich odpovědnosti za spáchané činy a za svůj život (Suchá a Valeš, 2008, s. 46).

Těmito činnostmi mohou být v praxi dramaterapie, muzikoterapie, relaxační techniky, skupinová terapie drogově závislých, terapeutická skupina předvýstupního oddělení a mnoho dalších. Léčebné a terapeutické programy jsou ve věznicích převážně kvůli častým psychopatologickým jevům u vězňených delikventů a rozsáhlým závislostem (Raszková a Hoferková, 2014, s. 22).

Zájmové aktivity

Zájmové aktivity bývají nazývány také jako aktivity volného času. Tyto činnosti jsou jedním ze způsobů vyplnění volného času odsouzených ve vězení, a proto jsou z hlediska resocializace vnímány spíše jako doplňující. Jsou pod vedením zaměstnanců VS, kteří je zároveň i uskutečňují. Aktivity mohou být různé, ale jejich zaměření je stejné. Cílí na rozvoj vědomostí, schopností a dovedností vězňených osob (Suchá a Valeš, 2008, s. 46).

V rámci volnočasových aktivit se odsouzení mohou zapojit např. do kroužku sportovních aktivit nebo do šachového, akvaristického, jazykového nebo hudebního kroužku (Raszková a Hoferková, 2014, s. 23, citováno podle Věznice Pardubice, 2006, s. 22).

Sportovní volnočasové aktivity patří mezi oblíbené u nás i v zahraničí. Sportovními aktivitami dochází ke snížení agresivity a nadbytečné energie. V prostorech věznice jsou populární posilovny a stolní tenis. Ve volných prostorech zase míčové hry jako je např. fotbal, kopaná, volejbal a další (Jůzl, 2012, s. 122).

Odsouzené osoby mohou samy navrhnout typy speciálnímu pedagogovi pro uskutečnění sportovních soutěží či kvízů. Tyto akce musí být speciálním pedagogem schváleny, s jeho souhlasem je mohou následně odsouzení zrealizovat (Raszková a Hoferková, 2014, s. 23).

Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů

Tato oblast programu zacházení, nazývána též extramurální, se soustředí na tvorbu pouta se světem mimo zdi věznice (Jůzl, 2012, s. 123).

Tyto činnosti PZ se zaměřují na přípravu pro samostatnost v životě po propuštění. Je nutné se zvláště soustředit zejména na sociálně slabé jedince a vězně s dlouhým trestem. Vězni, který naplňuje účel VT, může být ředitelem dané věznice umožněna např. návštěva bez kontroly ze strany vězeňské služby. V některých případech je možné povolení přerušování výkonu trestu (největší motivace), čímž dochází k posílení sociálních kontaktů a vztahů s rodinou odsouzeného jedince (Raszková a Hoferková, 2014, s. 23-24).

Budování a posilování vazeb vězněného jedince s rodinou a světem mimo věznici, je zásadní pro prevenci recidivy. Stejně tak důležitý je i pravidelný kontakt s Úřadem práce a charitou (Jůzl a Olejníček, 2004, s. 32).

Během extramurálních aktivitách v rámci programu zacházení může docházet k jejich zneužití různými způsoby, nejčastěji to však bývá případ, kdy se vězeň nevrátí zpět do zařízení po vycházce či přerušování VTOS (Sochůrek, 2007a, s. 12).

2.4.2 Nástin specializovaných resocializačních programů

Při VTOS se věznice snaží zaměřit na zaměstnávání odsouzených, standardní programy a různé výchovné, pracovní nebo zájmové aktivity, včetně oblasti budování vnějších vztahů. Při práci s rizikovými pachatelí a určitými skupinami odsouzených jsou aplikovány specializované programy, které pracují s terapeutickými zásahy zaměřenými na specifické potíže. Primární důraz není kladen na léčbu poruch, ale na prevenci recidivy. Mezi specializované resocializační programy patří i standardizované programy, které mají jasně stanovená kritéria pro výběr účastníků, cíle a metody a měření účinnosti (Vězeňská služba České republiky, 2025d).

Mezi tyto programy je řazen například:

a) Program 3 Z

Program 3 Z (Zastav, Zamysli se a změň se) vznikl úpravou britského programu Stop, Think and Change, byl pozměněn odborníky z vězeňské a probační služby a vychází z kognitivně-behaviorálního přístupu. Je zaměřen na multirecidivisty – vícekrát trestané jedince, kteří byli odsouzeni za majetkovou trestnou činnost. Program probíhá většinou dvakrát do roka a vede ho vyškolená dvojice lektorů z příslušné věznice. Tento program je standardizovaný od července roku

2011, avšak jeho pilotní verze byla odzkoušena již v roce 2006 a od té doby je rozšiřován do dalších věznic (Řehárek, s. 3-4, 2014).

Hlavní úlohou programu je pomoci odsouzeným s vytvořením realistického pohledu na trestnou činnost a pochopit konkrétní následky, které z jejího páčání plynou. Program má za úkol podpořit změnu postojů a myšlení, které vedou k trestné činnosti. Dále má program 3Z odsouzené podpořit v rozvoji sociálních dovedností, které jim umožní vést zákonný a nezávislý život po propuštění (Biedermanová a Petras, 2011, s. 37).

b) Program GREPP

Program GREPP se dělí na dvě části: GREPP 1 a GREPP 2.

GREPP 1 (*z angl. Reedukační psychologický program zaměřený na práci s vinou*) je krátkodobý intenzivní vzdělávací (reedukační) program, který trvá celkem 7 týdnů. Byl vytvořen pro práci s pachateli násilí na dětech (sexuální násilí, zneužívání, týrání, ...). Tento program se realizuje vždy ve skupinách o 12 odsouzených a dvakrát do roka s odsouzenými ve věznicích s dozorem a pro věznic s ostrahou. Program GREPP 1 je standardizovaný od roku 2011 (Řehárek, 2014, s. 3-4).

GREPP 2 je navazující terapeutický program. Jedná se o dlouhodobý program, který probíhá obvykle 10 měsíců. Jeho cílovou skupinou jsou pachatelé páčající převážně sexuální násilí na dětech. Cílem tohoto programu je snížit riziko opětného páčání trestné činnosti u odsouzených po jejich propuštění na svobodu. V roce 2010 proběhla pilotní zkouška programu a k jeho standardizaci došlo v roce 2012 (Řehárek, 2014, s. 3-4).

c) Program VIT

Obsahem programu VIT (Victim Impact Trainig) – Vnímám i Tebe je zvýšení odpovědnosti pachatele za spáchaný TČ a posílení empatie vůči oběti jeho činu. Účastníci programu jsou schopni lépe porozumět dopadům jejich jednání na oběti, jejich blízké okolí, na ně samé a na společnost jako celek. Zúčastnění jsou vedeni k zamyšlení nad svými postoji a hodnotami, kvůli kterým spáchali trestnou činnost a zároveň k převzetí zodpovědnosti za své vlastní činy a k nalezení možnosti nápravy vůči oběti a společnosti. Program také přispívá k prevenci recidivy, čímž zajišťuje větší bezpečnost pro společnost (Vězeňská služba České republiky, 2025e).

Tento program zahrnuje celkem 13 lekcí. Podmínkou k úspěšnému absolvování a získání certifikátu je pravidelná účast, tvorba úkolů na lekce a aktivita v rámci kurzu. Lektoři pracují s principy, že samotný VTOS nezmění, ani nezabrání opakování trestné činnosti. Klíčovou podstatou je pracovat na vztazích mezi pachateli a oběťmi, zajistit spravedlivé odškodnění a zapojit samotné oběti do trestního procesu. Lektory zajímají širší dopady TČ nejen na oběti, ale i blízké osoby pachatele a na společnost jako celek (Probační a mediační služba, 2020, s. 6).

d) Program Pardon

Program Pardon patří mezi edukačně-rekvalifikační programy (Vězeňská služba České republiky, 2025f).

Tento program se zaměřuje na pachatele závažných dopravních nehod. Jeho hlavním cílem je změnit chování problémového řidiče, které vedlo např. ke spáchání dopravního přestupku. Program usiluje o formování správného postoje pachatele a osvojení chování, které je nutné pro bezpečné řízení vozidla, to vše je prevencí pro opakovanou recidivu na silnici. Probíhá vždy dvakrát ročně a je standardizovaným programem od roku 2012 (Řehárek, 2014, s. 3-5).

e) Program Pappa

Pappa program, též program pro otce, se v českých věznicích objevil poprvé na podzim roku 2022 v podobě zkušební verze. V rámci Pappa programu jsou snižována rizika recidivy a vězni jsou motivováni, aby po propuštění vedli spořádaný život. Dále tento program pracuje na posílení vztahu mezi otcem ve vězení a jeho dítětem a podporuje jeho zdravý vývoj. Po absolvování programu pro otce by měl být odsouzený schopný porozumět, co jeho dítě potřebuje a zároveň by si měl být vědom dopadů svého kriminálního jednání na blízké okolí. Celý program končí tzv. „dnem s dítětem“, kdy děti účastníků mohou strávit čas se svými odsouzenými otci. Den s dítětem napomáhá obnově narušených rodinných vazeb a usnadnit návrat do rodiny (Vězeňská služba České republiky, Pappa program, 2025g).

2.4.3 Příprava na propuštění

Příprava na propuštění na svobodu by měla začít již s nástupem do výkonu trestu. V procesu přípravy je důležité, začít včas řešit potíže z oblastí chování odsouzeného, finanční situace nebo sociálních vztahů. Aby bylo sníženo riziko recidivy, musí být tyto překážky odstraněny postupně, jelikož v krátkém časovém úseku by to nebylo možné. Hlavním cílem je navést odsouzené jedince na správnou cestu a pomoci jim se začleněním do společnosti, kde budou zastávat roli zodpovědných a samostatných jedinců (Drápal et. al., 2021, s. 285, citováno podle Raszková, 2020, s. 92-96).

Během procesu VTOS by se mělo s odsouzeným zacházet takovým způsobem, aby po propuštění dokázal fungovat nezávisle a vést spořádaný život. Nezávislostí se v tomto ohledu rozumí, že propuštěný je schopný postarat se o své základní potřeby, jako je zajištění stravy a bydlení, aniž by musel spoléhat na pomoc jiných fyzických osob. Jeho úkolem je také opětovné začlenění do společnosti, být si vědom svých práv, umět prosadit své oprávněné zájmy a samostatně řešit každodenní záležitosti (Drápal et. al., 2021, s. 286, citováno podle Zhřivalová, 2019, s. 38).

Minimálně čtvrt roku před propuštěním odsouzeného se připravuje program zacházení, který je zaměřený na přípravu na samostatný život po propuštění. Tento program je následně schválen ředitelem věznice nebo jeho zástupcem (Biedermanová a Petras, 2011, s. 30).

Cílem práce s odsouzenými je odstranit negativní vzorce v jejich chování a snížit hrozící riziko recidivy. Příprava na propuštění se soustředí na obnovu praktických dovedností, jako je například vaření nebo vyřizování administrativy. Vězni se v rámci této přípravy mohou účastnit i aktivit mimo věznici a navštívit tak např. Úřad práce (ÚP). Některé činnosti mohou být omezeny bezpečnostními pravidly nebo z důvodu nevhodných časových podmínek. Přípravu podporují zejména různé programy, terapie a spolupráce s rodinou odsouzeného a postpenitenciárními organizacemi (Drápal et. al., 2021, s. 286-287).

Příprava na propuštění zahrnuje řešení rodinných a sociálních problémů odsouzených, s čímž vypomáhá sociální pracovník. Jedincům na výstupních oddílech (VO) je nabízeno poradenství, vzdělávací a pracovní aktivity i dluhové poradenství. Zařazení do VO probíhá na základě výběru strukturovaným systémem a nevyžaduje souhlas odsouzeného. Cílem je připravit trestané jedince na život na svobodě a co nejvíce napodobit podmínky běžného života (Drápal et. al., 2021, s. 287-288).

I přes veškerou snahu VSČR o maximalizaci počtu vězněných jedinců, kteří se zúčastní přípravy na propuštění ve výstupních oddílech, mají potíže s nedostatečnými prostory, nevyhovujícím umístěním VO ve věznici aj. Výstupními oddíly tak projde pouze nízká část odsouzených (Drápal et. al., 2021, s. 288).

Praktickým příkladem uplatňování principů přípravy na propuštění v praxi je otevřená věznice (OV). Jedná se o moderní a účinný nástroj trestní politiky, který usiluje o snížení recidivy vězněných či propuštěných osob a rizik, které se pojí se šokem z propuštění. OV slouží jako „trenažéry svobody“, při kterých odsouzení pracují na osamostatnění, sociálních dovednostech a osvojují si odpovědnost, čímž jsou kontrolovaně připravováni na návrat do běžného života. Pilotní verze tohoto projektu vznikla v roce 2016 v rámci Koncepce vězeňství do roku 2025. Inspirací pro vznik této verze byla zejména kladná a bohatá zkušenost Finska, Norska a Německa (Ministerstvo spravedlnosti, 2024).

V OV se nachází osoby, které byly odsouzeny do VTOS do věznice s ostrahou (oddělení s nízkým stupněm zabezpečení). Dále jsou odsouzení vybíráni na základě jejich vnějších a vnitřních rizik. Tento program je řízen na základě individuální práce s jednotlivými odsouzenými (Ministerstvo spravedlnosti, 2024).

V ČR je aktuálně pouze jedna věznice tohoto druhu, a to v Jiřicích. Areál této věznice je rozlehlým místem, které se skládá ze 13 ubytovacích jednotek s maximálním počtem 104 míst. Její rozloha umožňuje realizaci speciálních programů zaměřených na práci s odsouzenými v oblasti zemědělství a chovu zvířat (Vězeňská služba České republiky, 2025h).

3. Postpenitenciární proces a podpora po propuštění

Během VTOS by měl být odsouzený připravován na návrat do společnosti, učit se sociálně přijatelnému chování, sebekontrolu a rozvíjet vhodné, a především zdravé strategie pro život mimo zdi věznice. Největší účinnost má tato příprava u vězňů, kteří jsou motivovaní a mají možnost propuštění téměř před sebou. Pobyt ve vězení může vést k oslabení mnoha klíčových dovedností a návyků, což vyžaduje následnou podporu (poradenství a pomoc v krizích po propuštění), nezbytnou pro úspěšnou reintegraci (Vágnerová, 2004, s. 823).

Ten den, kdy je odsouzený propuštěn na svobodu, obdrží určitou finanční sumu. Za tuto částku by se měl být schopen dopravit do trvalého bydliště a zajistit si stravování do doby, než bude otevřen ÚP a úřadovna příslušného sociálního kurátora. U jedinců, kteří ve věznici pracovali, bývá tato částka vyšší. Sociální pracovnice dohlédne na to, aby propuštěný opouštěl věznici v přiměřeném oblečení a obuvi. Vhodné oblečení a obuv lze sehnat buď ve vězeňské bance pro tyto potřeby, nebo se dají jednotlivé případy řešit ve spolupráci s Charitou či Českým červeným křížem. Sociální pracovnice ve spolupráci se sociálním kurátorem také napomáhá vězňům sehnat bydlení a práci, aby měli na svobodě potřebné zázemí. To do budoucna napomáhá k úspěšnému návratu a začlenění do společnosti (Hála, 2005, s. 166).

Postpenitenciární péče se dělí na dobrovolnou (kurátor a neziskové organizace) a nedobrovolnou/nucenou. Nedobrovolná postpenitenciární péče je vymezena zákonem a je podstatným omezením klienta. Dobrovolná forma není přísně vymezena pravidly a závisí na klientově rozhodnutí, které je respektované a klient může určit konec i počátek této péče (Raszková a Hoferková, 2014, s. 111-112, citováno podle Netík a Netíková, 1994, s. 36).

Běžnými subjekty postpenitenciární péče je kurátor pro dospělé jedince, nestátní neziskové organizace a PMS (Raszková a Hoferková, 2014, s. 112).

3.1 Sociální služby

Po VTOS jsou nejčastěji vyhledávány tyto sociální služby: podpora při zajištění bydlení a finančního zabezpečení, pomoc s nalezením práce a se začleněním do společnosti, a také poskytnutí sociálněprávního poradenství (Raszková a Hoferková, 2014, s. 112, citováno podle Hendrych, 2010, s. 25).

Kurátor pro dospělé (sociální kurátor)

Sociální kurátor je zaměstnán na obecním úřadě obce s rozšířenou působností. Soustředí se na přímou podporu jedinců, kteří čelí riziku sociálního vyloučení. Zajišťuje koordinaci sociálních služeb, které těmto lidem pomáhají. Je nutno zmínit, že propuštěný není povinen se u sociálního kurátora hlásit (Raszková a Hoferková, 2014, s. 114; 121).

Pokud je klient ohrožen sociálním vyloučením, kurátor ve spolupráci s ÚP je schopen zajistit, při splnění zákonných podmínek, dávku pomoci v hmotné nouzi (mimořádná okamžitá pomoc z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením). Mezi nejčastější služby, které sociální kurátor nabízí je pomoc s nalezením bydlení a práce, zprostředkování kontaktu s blízkými, doprovod při řešení osobních záležitostí, řešení dluhové problematiky, či poskytnutí kontaktu na žádost klienta s poskytovateli sociálních služeb aj. (Raszková a Hoferková, 2014, s. 119-120, citováno podle Davidová, 2010, s. 68-72).

Kurátor poskytuje tyto služby lidem, kteří byli propuštěni z VTOS, osobám se závislostí, kteří potřebují pomoc při řešení sociální situace nebo těm, kteří žijí v nedůstojných podmínkách (Raszková a Hoferková, 2014, s. 114-115, citováno podle Černíková, 2008, s. 222).

3.2 Probační a mediační služba

PMS vychází z kooperace sociální práce a převážně trestního práva (Raszková a Hoferková, 2014, s. 128).

Spojením těchto dvou profesí vzniká nová multidisciplinární profese v systému trestní justice (PMSČRa, n.d.).

Z organizačního hlediska je nadřízeným orgánem PMS, který nad PMS vykovává dohled, Ministerstvo spravedlnosti ČR (Raszková a Hoferková, 2014, s. 129, citováno podle Štern et. al., 2010, s. 38).

Úkoly PMS plní probační úředníci a asistenti. Probační úředník má na starosti náročnější odborné úkoly, musí být bezúhonný, způsobilý k výkonu právních úkonů a mít magisterské vzdělání se společenskovedním zaměřením. Také je povinen zvládnout odbornou zkoušku úředníka PMS. Probační asistent vykonává převážně jednodušší úkoly (administrativně-technické práce) a musí být starší 21 let, bezúhonný, se středoškolským vzděláním společenskovedního oboru a způsobilý k právním úkonům (Raszková a Hoferková, 2014, s. 130, citováno podle Větrovec, 2002, s. 107).

PMS dbá na to, aby byl proces řešení sporů, které souvisí s trestnou činností, efektivní a společensky prospěšný. Dohlíží na to, aby byly dodrženy zájmy poškozených, prevence trestné činnosti a zajištěna bezpečnost komunity. Mimo jiné také organizuje a zajišťuje důstojný výkon alternativních trestů. Svou činností spojuje sociální práci a trestní právo, a vytváří tak novou multidisciplinární profesi v oblasti trestní politiky. PMS pracuje na tom, aby se jedinec začleňoval zpět do společnosti s nastavením, kdy nebude jednat protizákonně a bude respektovat právní řád. Procesem začleňování nabývá jedinec pocitu, že má ve společnosti místo a zároveň se dále vyvíjí. PMS také aktivně zapojuje poškozené jedince do procesu vlastního odškodnění a podporuje obnovu jejich důvěry ve spravedlnost a pocitu bezpečí. Díky efektivnímu řešení konfliktů přispívá PMS k ochraně společnosti (PMSČRa, n.d.).

PMS zapojuje poškozenou osobu do procesu vlastního odškodňování. Snaží se obnovit pocit bezpečí poškozeného a důvěru ve spravedlnost (Hendrych, 2010, s. 32).

Probační a mediační služby ČR lze rozdělit na dvě skupiny podle činnosti: mediační činnosti a probační činnosti.

Mediace

Pojem mediace (z latiny *medius, median*) v překladu znamená střed či prostřední. Mediace probíhá mimosoudně za účelem řešení konfliktu mezi obviněným a poškozenou osobou. Tento proces se zaměřuje na nalezení řešení sporu a probíhá v rámci trestního řízení. K činnosti mediace je potřeba souhlasu obou stran – obviněného i poškozeného jedince (Raszková a Hoferková, 2014, s. 131, citováno podle Větrovec, 2002, s. 11).

V souvislosti s trestním řízením bývá mediace vnímána jako alternativní nástroj při řešení sporů. Vše probíhá za přítomnosti třetí osoby, kterou je nestranný mediátor. Mediátor přináší do řešení konfliktu odborné a efektivní vyjednávání, což celkový proces usnadňuje. Jeho hlavním úkolem je pomoci najít takové řešení, které bude přijatelné pro všechny zúčastněné strany, přičemž respektuje jejich zájmy. Mediátor nikdy nesoudí spor a nerozhoduje o způsobu jeho řešení (Raszková a Hoferková, 2014, s. 131, citováno podle Probační a mediační služba České republiky, 2003).

Mediace umožňuje pachateli seznámit se s důsledky svých činů a dává mu prostor pro vysvětlení motivu svého jednání. Zároveň mu poskytuje příležitost k převzetí zodpovědnosti a podílení se na náhradě škody oběti či pozůstalým. Mediace poskytuje prostor i poškozené osobě, která má možnost sdělit pachateli svůj vlastní pohled a vyjádřit své potřeby, případně i zmírnit dopad trestného činu. Mediace jí poskytuje prostor pro získání podstatných informací a možnost sdělit pachateli, co jeho jednání způsobilo (Raszková a Hoferková, 2014, s. 132, citováno podle Probační a mediační služba České republiky, 2003).

Probace

Pojem probace (z latiny *probare*) v překladu znamená zkoušet, ověřovat nebo dohlížet. V rámci PMS zahrnuje organizaci a výkon dohledu nad odsouzeným, kontrolu alternativních trestů, které nejsou spojeny v VTOS a sledování chování podmíněně propuštěných osob. Zároveň poskytuje pomoc obviněným na individuální úrovni a motivuje je k vedení plnohodnotného života a to proto, aby naplnili všechny podmínky, které jim uložil soud či státní zástupce. Probace cílí na to, aby došlo k nápravě narušených právních a společenských vztahů (Raszková a Hoferková, 2014, s. 133, citováno podle Větrovec, 2002, s. 10).

Dohled je stanoven soudcem nebo státním zástupcem, pokud je dle jejich názoru nutné sledovat a kontrolovat určitou dobu chování jedince (Raszková a Hoferková, 2014, s. 133).

Většinou bývá stanoven při podmíněném upuštění od trestu, podmíněném odsouzení, podmíněném propuštění z VTOS, v rámci trestu obecně prospěšných prací aj. Tento dohled je pravidelná osobní interakce mezi pachatelem a probačním úředníkem. Ke kontaktu dochází na středisku PMS nebo kdykoliv v průběhu výkonu dohledu i na adrese pachatele. Mimo kontrolu

pomáhá probační úředník i se získáním a udržením pracovní pozice, zajišťuje léčbu závislosti a poskytuje podporu při řešení dluhů a splácení škody poškozeným (Raszková a Hoferková, 2014, s. 133-134, citováno podle Probační a mediační služba České republiky, 2003).

S každým nařízeným dohledem je určen i plán dohledu, který sestavuje probační úředník ve spolupráci s odsouzeným jedincem. Tento plán stanovuje průběh, podobu dohledu a to, jakým způsobem bude jedinec plnit povinnosti a omezení, které z plánu vyplývají. Obsahuje také, jak postupovat v případě jeho neplnění. Probační úředník obvykle každý půl rok podává soudci či státnímu zástupci zprávu o průběhu dohledu. V případě neplnění dohledu, může být nařízen VT (Raszková a Hoferková, 2014, s. 134, citováno podle Probační a mediační služba České republiky, 2003).

V souvislosti s probací nelze opomenout probační dům v Písku, který byl otevřen v listopadu roku 2022. Jedná se o první probační dům v ČR, který byl zřízený v rámci projektu Zpátky do života, který byl financován z Norských fondů 2014-2021. Tento dům podporuje podmíněně propuštěné při procesu znovunavrácení do společnosti (Bačkovský, n.d.).

Probační dům je považován za pobytový resocializační program, který navazuje na podmíněně propuštění (nevztahuje se na osoby, které svůj trest vykonaly celý). Jeho maximální kapacitu lze naplnit 16 propuštěnými. Těmito osobami jsou dospělí muži v podmíněném propuštění, kterým je nutno poskytnout pomoc a vedení při návratu do normálního života. Většinou je spojuje snaha zlepšit svou životní situaci a mají odhodlání ke zlepšení. Jedinci zde mohou strávit celkem šest měsíců po podmíněném propuštění a během toho se jim dostává komplexní podpory od pracovníků v rámci procesu znovunavrácení do společnosti (oblasti základních dovedností pro život, zaměstnání, finance, vztahy, práce se závislostmi, prevence rizik recidivy aj.). Povinnost absolvovat tento program je nařízena soudem ve zkušební době podmíněného propuštění. Toto nařízení je spojeno i s probačním dohledem, který probíhá ve středisku PMS v Písku (PMSČRb, n.d.).

3.3 Neziskové organizace – (např. Volonte, Rubikon, Sananim)

VOLONTÉ CZECH o.p.s.

VOLONTÉ CZECH o.p.s. je nezisková organizace, jejíž cílem je pomoci osobám, které si samy pomoci nezvládnou. Tohoto cíle se snaží dosáhnout pomocí dosavadních zkušeností a postupů. Zaměřuje se především na bezplatné dluhové a právní poradenství a projektové činnosti, hrazených z fondů Evropské unie. Organizace úzce spolupracuje s Generální ředitelstvím VSČR a nyní se podílí na různých aktivitách v 19 věznicích po celé republice. Pomáhá vězněným osobám začlenit se zpět do společnosti, řeší jejich finanční problematiku, ale zajišťuje také podporu při procesu hledání bydlení a zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Svoji činností napomáhá k trvalému snížení recidivy v ČR (Vězeňská služba České republiky, 2025i).

RUBIKON CENTRUM

Rubikon Centrum je nestátní neziskovou organizací, která existuje již od roku 1994. Rubikon nabízí pomoc osobám, které se snaží překročit svou trestní minulost. Podporuje tyto osoby v nalezení bydlení, získání a udržení si práce, v řešení vlastních dluhů a v převzetí odpovědnosti za své činy i vůči rodině a okolí. Organizace také mimo jiné odstraňuje překážky, které jim v těchto aktivitách brání. Některé bariéry si mohou klienti nést uvnitř sebe, jiné staví do cesty systém a další mohou tvořit předsudky společnosti. 32 % zaměstnanců Rubikonu má vlastní zkušenost s výkonem trestu, díky čemuž mají nezastupitelné zkušenosti. Organizace spolupracuje s neziskovými organizacemi, orgány státní správy i samosprávy a zaměstnavateli v ČR i v zahraničí. Společně se snaží o vytvoření otevřené a respektující společnosti a usilují o reformy v systému (Vězeňská služba České republiky, 2025j).

SANANIM Z.Ú.

Sananim z. ú. je nestátní nezisková organizace, která funguje již od roku 1990. Pomáhá závislým a jejich rodině zvládnout těžké období závislosti, protože pracuje s myšlenkou, že drogy jsou problémem celé rodiny. Nabízí profesionální a efektivní pomoc v rámci komplexní sítě služeb. Poskytuje prevenci, péči, léčbu a resocializaci (Sananim, 2025).

Pomoc poskytuje formou pracovního a sociálního poradenství a zajištěním kontaktu s poskytovateli sociálních a zdravotních služeb, které pak zajišťují následnou péči po propuštění z VTOS (Vězeňská služba České republiky, 2025k).

Snaží se šířit povědomí o oblasti závislostí, aktivně bořit mýty o nemožné abstinenci a bojuje proti stigmatizaci drogově závislých jedinců. Hlavním posláním této organizace je varovat společnost před romantizací drog, ukázat jejich reálné následky (utrpení, bolest, samota, smrt), nepřehlížet jedince, kteří ztratili víru a kvůli drogám se ocitli na dně a podat jim pomocnou ruku. Svým jednáním cílí na minimalizaci rizikového chování u klientů rozhodnutých pro abstinenci, pomoc klientům ke spokojenému a společensky přijatelnému životu. Každé zařízení má své vlastní cíle, které jsou stanoveny na základě typu služeb a cílových klientů (Sananim, 2025).

4. Problematika resocializace po propuštění

Představa, že skončí čas výkonu trestu a propuštění se snadno vrátí zpět do společnosti a běžného života, je ve skutečnosti velmi vzdálená realitě (Hattery a Smith, 2010, s. 1).

Efektivní strategie prevence kriminality by měly řešit hlavní příčiny vysoké míry recidivy. Mnoho propuštěných se při návratu do běžného života potýká s různými potížemi. Pokud se jim nedostane dostatečné podpory a příležitostí k novému začátku, často se navrací k trestné činnosti (Griffiths et. al., 2007, s. 1).

Problémy, které mohou nastat po propuštění jsou individuální, ale tato kapitola představuje ty nejběžnější a nejčastější.

Při VTOS a po propuštění se objevují různé negativní důsledky, které jedince často i nezvratně změň. Přízpůsobení se životu ve vězení (prizonizace), demoralizace jedince, lhostejnost, narušení osobnosti, problémy v sociálních vztazích, nerealistická očekávání, změna postojů, stres a mnoho dalších (Raszková a Hoferková, 2014, s. 88-89).

S nástupem do VTOS přichází odsouzený o podstatné stránky svého života. Dochází k ovlivnění jeho postavení ve společnosti, jelikož ztrácí své zaměstnání a profesní identitu. Dále jsou oslabeny jeho rodinné a partnerské vztahy, v některých případech mohou být manželství dokonce ukončena a ze strany rodiny může přijít odmítnutí. Tímto jedinec přichází o podporu a sociální vazby. V neposlední řadě odsouzený ztrácí dovednosti a návyky potřebné pro život na svobodě, zatímco nově získané zkušenosti nemusí být vždy přínosné a mohou ztížit jeho návrat do běžného života (Vágnerová, 2004, s. 817).

Pro úspěšný návrat do společnosti je klíčová rodina, která poskytuje důležité sociální zázemí. Rodina může být zdrojem nejen bydlení, ale také finanční a emocionální podpory. Hraje velkou roli i při hledání zaměstnání díky svým kontaktům a známostem (Visher et. al., 2004, s. 2).

Je nutné brát v potaz, že i samotné propuštění na svobodu může být pro odsouzeného velkou výzvou, jejíž váha se odvíjí od délky trestu. Po propuštění může následovat krize ze svobody, která je důsledkem náhlé a podstatné změny prostředí. Často se recidiva kriminálního chování objevuje právě v tomto období, kdy se jedinec pokouší přizpůsobit novým životním podmínkám (Raszková a Hoferková, 2014, s. 89, citováno podle Vágnerová, 2008).

Výše zmíněné ztráty a změny mohou mít dlouhodobý dopad na život odsouzeného i po propuštění. V některých případech může být návrat do běžného života natolik obtížný, že bez adekvátní podpory není schopen začít znovu a přizpůsobit se běžným životním podmínkám. Je nutné vzít v úvahu, že někteří recidivisté nikdy nenabylí potřebných dovedností a návyků, a tak jejich chování po propuštění může být pro jejich rodinu i společnost stále problematické (Vágnerová, 2004, s. 817).

Mezi hlavní příčiny recidivy patří dluhy, omezené pracovní možnosti, návrat do původního nevhodného sociálního prostředí, nedostatečné zázemí, předsudky společnosti, nízká úroveň vzdělání a také politika trestů, uplatňovaná státem (LIGHTHOUSE spolek, 2018).

Naopak začlenění a zvýšení šancí na úspěšný návrat do společnosti mohou výrazně podpořit rehabilitační služby a podpora poskytovaná během pobytu ve věznici a po propuštění na svobodu (Borzycki a Baldry, 2003, s. 1).

4.1 Nezaměstnanost

„Práce je pro člověka nejdůležitější podmínkou jeho existence, přináší mu nejen materiální užitek, ale současně mu dává pocit seberealizace a společenské užitečnosti.“ (Vágnerová, 2004, s. 731, citováno podle Buchtová, 1999, s. 9).

Díky plnému pracovnímu nasazení v rámci práce na hlavní pracovní poměr si propuštění jedinci vytváří vztahy se zaměstnanci, kteří dodržují zákony. Tato nová vazba jim zároveň ubírá čas, který by jinak strávili s problematickými vrstevníky. Současně se stávají závislími na stabilních příjmech. Pokud by čelili pokušení porušit zákon, je pravděpodobné, že si budou vědomi rizika ztráty zaměstnání a příjmů, což je může od nelegálního chování odradit (Davis et. al., 2013).

Možnosti, jak pomoci nezaměstnaným osobám lze rozdělit do dvou hlavních oblastí: získání pracovního místa a řešení problémů, které nezaměstnanost mohou způsobit. Tyto problémy převážně tvoří zdravotní potíže, špatné duševní zdraví, závislosti, problémy v rodině, její ohrožení či rozpad, finanční tíseň, ...) (Vágnerová, 2004, s. 747).

Při spolupráci se sociálním kurátorem získává kurátor informace od ÚP o možných a dostupných pracovních pozicích a vychází též ze znalosti trhu (Raszková a Hoferková, 2014, s. 120, citováno podle Davidová, 2010, s. 68-72).

Nezaměstnaní mohou využít nabídky služeb ÚP, sociálních služeb a psychologické péče. ÚP poskytuje široké spektrum podpory – od volných pracovních míst a vytváření nových pracovních příležitostí, přes zprostředkování kontaktu s možným zaměstnavatelem, až po vyřizování podpory v nezaměstnanosti a pomoc při rekvalifikaci. Poskytnutí pomoci často nepotřebuje pouze nezaměstnaná osoba, ale je nezbytné i pro jejich rodinu, a proto sociální pracovníci poskytují podporu při např. zvládnutí rodinných krizových situací, ekonomických a dalších problémů (Vágnerová, 2004, s. 747).

Mezi nejdůležitější předpoklady pro správnou integraci do společenského prostředí je osvojení pracovních rutin. Dle zákona o VTOS mají pachatelé v případě zařazení do pracovních aktivit povinnost pracovat. Pokud vězeň při VTOS nepracuje, zvyšuje se riziko neúspěšnosti sociální reintegrace po propuštění (Jůzl, 2012, s. 121).

Propuštění vězni postrádají finanční prostředky a motivaci k práci. Často nezvládají zátěž spojenou se stereotypem a náročností pracovního poměru. Další výzvou je omezenost dostupných pracovních míst a neochota zaměstnavatele zaměstnat bývalé vězně (Vágnerová, 2004, s. 824).

4.2 Bezdomovectví

Příčiny, proč se lidé po propuštění ocitnou bez domova jsou různé, avšak často to bývá z důvodu dlouhodobé absence stabilního bydlení v rodině, odmítnutí rodinnými příslušníky, odhlášení z adresy trvalého bydliště a odmítnutí návratu na trvalou adresu. Dalším faktorem je i neschopnost pokrýt náklady na podnájem či pronájem kvůli omezeným finančním možnostem (Raszková a Hoferková, 2014, s. 119, citováno podle Davidová, 2010, s. 68-72).

Je nutné, aby osobám bez přístřeší byla poskytnuta komplexní sociální pomoc. Její součástí může být přechodné ubytování, umožnění přístupu k hygienickým zařízením, zajištění stravy či dodání oblečení. Častým problémem v této skupině je nedostupnost azylových domů a ubytoven především z důvodu neschopnosti splnit stanovené podmínky (např. abstinence nebo dochvilnost). Jako další forma pomoci je nejčastěji podpora při hledání práce a ubytování. Příkladem z praxe pro tento způsob podpory je projekt časopisu Nový prostor, který umožňuje bezdomovcům, aby prodávali jejich časopis, za což jsou následně finančně odměněni. Pro osoby po návratu z vězení existují domy na půl cesty, které usnadňují přechod do běžného života, i když ne každý je schopen se plně přizpůsobit (Vágnerová, 2004, s. 755).

S žádostí o pomoc se lze obrátit i na sociálního kurátora. Ten může zajistit jednorázovou dávku na zaplacení okamžitého ubytování klienta. Jsou ale klienti, kteří raději žijí na ulici, než aby opustili své bydliště (Raszková a Hoferková, 2014, s. 119, citováno podle Davidová, 2010, s. 68-72).

4.3 Dluhy

Práce s dluhy by měla začít hned po nástupu do výkonu trestu, a to již na nástupním oddělení (LIGHTHOUSE spolek, 2018).

Nejčastějšími dluhy ve VTOS jsou závazky z hypoték, půjček, kreditních a debetních karet a vzniklé náklady trestního řízení a právního zastoupení ex offo. Další podstatnou kategorií jsou dluhy na zdravotním a sociálním pojištění a neuhrazené poplatky spojené s bydlením. Oblast dluhů se může lišit i na základě pohlaví. U mužů jsou velmi časté dluhy na výživném, a naopak u žen to bývají pokuty za přestupky (např. krádež). Nejčastějším věřitelem je stát, a to zejména kvůli nákladům na soudní řízení. Jiné specifické dluhy vznikají při podnikání a páchání trestné činnosti. Takové dluhy mají většinou největší dopad na jejich život (LIGHTHOUSE spolek, 2018).

Odsouzení jedinci nemají možnost konzultace složitých právních dokumentů (např. exekuční příkazy nebo obžaloby), které bývají mnohdy těžko srozumitelné i pro odborníky. Z tohoto důvodu se často vydají raději na nejlehčí cestu a dokumenty buď záměrně ignorují, nebo je v některých případech dokonce vyhodí (LIGHTHOUSE spolek, 2018).

Vyškolení personálu, který by byl schopen řešit tuto problematiku, je náročné, jelikož se jedná o velmi komplexní oblast. Je kladen důraz na pravidelnou informovanost odsouzených o postupech, kam se obrátit, jak komunikovat s věřiteli a kde hledat potřebné informace (LIGHTHOUSE spolek, 2018).

Praktická část

5. Metodologie výzkumu

Výzkum je organizovaný a promyšlený proces, při kterém dochází ke vzniku nových nápadů a myšlenek. Jeho cílem je podpořit pokrok v daném oboru a nalézt odpovědi na výzkumné otázky (Hendl, 2023, s. 28).

V určitých situacích lze metodologii vnímat jako vymezení struktury výzkumné činnosti (Hendl, 2023, s. 33).

Ve výzkumné části této práce je použita kvalitativní výzkumná strategie v podobě případové studie a polostrukturovaných rozhovorů.

Kvalitativní výzkumník si zvolí téma a definuje základní výzkumné otázky, které v průběhu sběru dat a analýzy může dále upravovat či rozšiřovat. Tento flexibilní přístup umožňuje nejen formulaci nových hypotéz, ale i úpravu výzkumného plánu v reakci na nově získané poznatky. Podobně jako detektiv se i výzkumník snaží najít a prozkoumat veškeré informace, které přispívají k objasnění zkoumané problematiky (Hendl, 2023, s. 48).

Případová studie je výzkumná metoda, která může být kvalitativní, kvantitativní, nebo může dokonce kombinovat oba tyto přístupy. Tuto metodu lze použít pro pilotní studii, která může být realizována samostatně nebo může sloužit jako základ pro další výzkum (Chrastina, 2019, s. 48-49).

Případová studie se soustředí na detailní popis jednoho či několika případů s cílem odhalit jejich specifické vlastnosti nebo provést vzájemné srovnání (Hendl, 2023, s. 103).

Zjednodušeně lze metodu případové studie definovat jako přístup k získání hlubšího porozumění konkrétnímu procesu, programu, události nebo aktivitě (Chrastina, 2019, s. 49, citováno podle Wholey et. al., 1994).

Její úskalím je obtížnost s dokazováním příčinných vztahů a komplikace se zobecněním zjištění na celou populaci (Hendl, 2023, s. 114).

Na základě zkoumaného případu lze případovou studii rozdělit na: osobní, studii komunity, sociálních skupin, organizací a institucí, zkoumání programů, událostí, rolí a vztahů (Hendl, 2023, s. 105-106).

V tomto konkrétním případě je případová studie zvolena k nahlédnutí do programů zacházení v praxi dané věznice. Pro získání dat jsou využity polostrukturované rozhovory se třemi respondenty (bývalý vězeň, vězeňský kaplan a bývalý vězeňský pedagog), které umožňují podrobnější zkoumání tématu a flexibilní přizpůsobení otázek na základě reakcí respondentů.

Tento typ rozhovoru usiluje o co nejmenší zásah výzkumníka do průběhu diskuse, což podporuje autentické a neovlivněné odpovědi účastníků. Díky struktuře, založené na přehledném sledu otázek, je také zpracování přepisu přehledné, protože témata lze snadno vyhledat a zorganizovat (Hendl, 2023, s. 180).

Výzkum pracuje s omezeným počtem respondentů, jelikož je obtížné, najít ochotné respondenty v této oblasti. Kontakt s dotazovanými byl navázán skrze pana magistra Smetanu, který zprostředkoval spojení s vězeňským duchovním. Zbylé kontakty byly zprostředkovány na doporučení vězeňského kaplana, který poskytl pro výzkum kontakt na osoby, které by byly ochotny zúčastnit se výzkumu a splňují veškerá stanovená kritéria. Polostrukturované rozhovory probíhaly podle tematických okruhů a souboru úkolů, které byly přichystané jako podklad studie. Každý výzkumný úkol byl podpořen řadou specifických otázek pro každého cílového respondenta zvlášť. Rozhovory přistupovaly k respondentům s otevřeností k úpravám a rozšíření dotazů podle potřeby (viz. příloha č. 2). Cílem tohoto přístupu bylo umožnit respondentům volně sdílet své zkušenosti a zároveň se zaměřit na klíčové oblasti výzkumu.

5.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumné části této bakalářské práce je zjistit, jak efektivní jsou programy zacházení v praxi v rámci určité věznice a jakým způsobem ovlivňují resocializaci vězňů. Případová studie se zabývá zkušenostmi jednotlivce, který se těchto programů zúčastnil, a odborníků, kteří se na jejich realizaci přímo podílejí.

V rámci výzkumu jsou definovány konkrétní dílčí cíle. Mezi tyto cíle patří:

- Porozumění vlivu programů zacházení na proces resocializace odsouzených jedinců.
- Popsat podobu programů zacházení ve vybrané věznici.
- Zjistit postoje respondentů k programům.
- Identifikace silných a slabých stránek uvedených programů a navržení možných řešení.

Výsledky průzkumu mohou přispět ke zlepšení programů zacházení a k lepšímu pochopení jejich účinnosti v praxi.

5.2 Výzkumná otázka a hypotéza

Výzkumná otázka se formuluje na základě vybraného jevu, který bude předmětem výzkumu během celého procesu. Na co musíme nalézt odpověď, abychom dosáhli cíle výzkumu? Zaměření výzkumníka je závislé právě na vymezení výzkumné otázky a následné formulaci otázek, které určují, jakým způsobem tento jev bude zkoumán (Hendl, 2023, s. 114; 149).

Hlavní výzkumnou otázkou této studie je:

„Do jaké míry ovlivňují specializované programy zacházení resocializaci vězňů?“
Zvolená výzkumná otázka přispívá k hlubšímu porozumění individuálním zkušenostem a subjektivním pohledům respondentů.

Na základě teoretických podkladů byla sestavena následující hypotéza:

Programy zacházení mají pozitivní vliv na resocializaci vězňů a snižují riziko recidivy.

Cílem zkoumání je ověřit tuto hypotézu prostřednictvím výpovědí respondentů a jejich zkušeností s programy zacházení.

5.3 Výběr respondentů a jejich charakteristika

Výzkumného šetření se zúčastnili celkem tři respondenti, kteří jsou ze stejné věznice a kteří byli pro tento výzkum vybráni především z důvodu jejich přímé zkušenosti s resocializací vězněných osob.

Každý respondent zastupuje jiný úhel pohledu na tento proces:

5.3.1 Vězeňský kaplan (R1)

Prvním respondentem je duchovní pracovník, s magisterským titulem, který velkou část svého života pracuje v anonymizované věznici. Jeho úkolem je starat se o odsouzené, nabídnout jim pomoc a vyslechnout je. R1 poskytuje vězněným jedincům komplexní podporu. Dává jim najevo, že s nimi stále někdo počítá. Dle jeho slov mají vězni často pocit, že nechávají svou rodinu samotnou, že ji opustili. Zejména v těchto okamžicích potřebují podporu např. ze strany kaplana. Při individuální práci se snaží vězně orientovat, vyslechnout je a poskytnout jim podporu, tím přispívá ke snížení recidivy. Při práci se skupinou klade důraz na to, aby se člověk nad sebou zamyslel, provedl reflexi a měl prostor slyšet také jiné vězně. Jeho účast v této případové studii napomáhá lépe porozumět roli duchovní péče a etických faktorů resocializace.

5.3.2 Propuštěný (R2)

Druhý respondent je muž, s bakalářským titulem, který strávil celkem přes 20 let za zdmi věznice. Během této doby prošel odlišnými věznicemi ČR a zažil různé aktivity programů zacházení. Z tohoto důvodu je ideálním respondentem pro výzkumnou část této práce. V rámci rozhovoru pro tuto případovou studii sdílí R2 osobní zkušenosti s resocializací, postpenitenciární péčí a životem po propuštění z dlouhodobého trestu. Vyjadřuje vlastní názor na proces resocializace, programy zacházení v praxi, vzdělávací programy ve věznicích a duchovní aktivity. Rozhovor s tímto respondentem poskytuje vhled do toho, jak vypadá aplikace programů zacházení v dané věznici prakticky a ukazuje, jak mohou být programy vnímány ze strany vězně.

5.3.3 Bývalý speciální pedagog (R3)

Posledním respondentem je odborník, s magisterským titulem, který před povýšením působil několik let v anonymizované věznici jako speciální pedagog. S jinou věznicí nemá osobní zkušenost, jelikož ve vězeňském prostředí působil pouze v jedné věznici. Má zkušenosti s tvorbou komplexních zpráv SARPO, programů zacházení a jejich aktivit, realizací vlastních aktivit, být poradní institucí ve věznici v ohledu návykových látek, výukou a prací s odsouzenými v rámci výkonu trestu. V rozhovoru nabízí pohled na důležitost vzdělávání, průběh spolupráce s vychovateli, profesní přípravu a přístup vězněných osob k osobnímu rozvoji.

Volba různých respondentů umožnila komplexní náhled do problematiky tématu a procesu resocializace vězňů, jelikož v rozhovorech zazněl pohled a názor osoby s přímou zkušeností a odborníků, kteří se na celém procesu resocializace podílí.

5.4 Postup sběru dat a etické aspekty výzkumu

Výzkum byl zrealizován v únoru tohoto roku (2025). Sběr dat probíhal formou polostrukturovaných rozhovorů s každým dotazovaným samostatně. Se zaměstnanci VSČR probíhaly rozhovory formou osobního setkání v kavárnách. Výběr místa byl ponechán na dotazovaných, aby se cítili komfortně a celkové setkání pro ně bylo příjemnější. S propuštěným vězňem byl rozhovor uskutečněn prostřednictvím online setkání přes komunikační platformu Google Teams. Rozhovory se pohybovaly v rozmezí 74-102 minut.

Se souhlasem respondentů byly rozhovory nahrávány na diktafon telefonu. Zaznamenávání bylo za účelem co nejpřesnějšího přepisu a následné analýzy těchto rozhovorů. Rozhovory byly následně zpracovány formou doslovné transkripce (viz příloha č. 3, 4, 5).

Doslovná transkripce je pojem pro proces, při kterém se mluvené slovo z rozhovorů převádí do psané podoby. Tento proces sice zabere velké množství času, ale je klíčový pro důkladnou analýzu získaných informací. Výhodou je, že z výsledného přepisu lze poté snadno vyčíst klíčové body, dělat poznámky či vytvořit seznamy pro lepší srovnání částí textu a celkově pro lepší orientaci (Hendl, 2023, s. 216).

Vybraní respondenti byli předem telefonicky nebo písemně informováni o tématu této bakalářské práce, k čemu slouží její výzkum, proč je důležitá právě jejich účast a jakým způsobem bude zajištěna jejich anonymita. Odpovídajícím byl následně předložen Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru, jeho nahráváním a následným využitím pouze pro účely této bakalářské práce. Souhlas byl vytvořen speciálně pro tuto studii (viz. příloha č. 1). Všichni účastníci výzkumu jej podepsali a byli seznámeni s tím, že mají právo odmítnout odpovědět na otázky nebo svou účast ukončit. S bývalým vězňem veškerá komunikace probíhala elektronicky, a ani souhlas nebyl výjimkou, zaměstnanci VSČR jej podepisovali osobně před zahájením rozhovoru.

Veškeré informace, na jejichž základě by bylo možné identifikovat respondenta, byly anonymizovány. Jména respondentů nebyla zaznamenána a místo nich byly použity zkratky R1, R2 a R3. Takovým postupem byla zachována zásada osobních údajů.

Výzkum probíhal s respektem vůči etickým zásadám sociálního výzkumu a s důrazem na citlivost tohoto tématu.

Po ukončení rozhovoru byl dotazovaným nabídnut kontakt pro případ výskytu dodatečných dotazů.

5.5 Metody analýzy dat

Pro analýzu získaných dat, jsem použila tematickou analýzu, která umožňuje přístupný a teoreticky flexibilní přístup k analýze kvalitativních dat (Braun a Clarke, 2006, s. 2).

Tematickou analýzu je nutno považovat za primární metodu kvalitativní analýzy (Braun a Clarke, 2006, s. 4, citováno podle Holloway a Todres, 2003).

Tematická analýza zahrnuje šest hlavních fází:

1. fáze (seznámení s daty) – dochází k přepisu dat, které jsou následně opakovaně čteny a výzkumník si zapisuje své počáteční myšlenky, které ho při čtení dat napadají
2. fáze (generování počátečních kódů) – v datech jsou systematicky označeny veškeré podstatné a zajímavé informace. Výzkumník přiřazuje kódy těmto prvkům napříč celému souboru dat a následně shromažďuje informace, které jsou k těmto kódům relevantní
3. fáze (hledání témat) – po označení a kódování relevantních částí jsou kódy spojovány do širších témat. Dojde tak ke shromáždění částí dat, které souvisejí s konkrétními tématy
4. fáze (přezkoumání témat) – dochází ke kontrole jednotlivých témat a jejich souvislosti s kódovanými úryvky dat. Výzkumník začíná vytvářet seznam témat a jejich vzorců, aby zajistil relevantní analýzu
5. fáze (definování a pojmenování témat) – tento krok zahrnuje detailní analýzu jednotlivých témat a pojmenování pro každé téma, které bude v analýze použito
6. fáze (vytvoření závěrečné zprávy) – zároveň i poslední fáze celkové tematické analýzy. Zahrnuje vytvoření zprávy s výsledky, výběr významných příkladů z dat, provedení finální analýzy vybraných úryvků a zajištění, že analýza je propojena s výzkumnou otázkou a relevantní literaturou. Výsledkem je zpráva, která souvisí s celkovým výzkumným cílem (Braun a Clarke, 2006, s. 35).

Tímto způsobem analýzy došlo v tištěné formě přepsaných rozhovorů k nalezení podstatných vzorců, které se v odpovědích respondentů opakují (např. účinnost, práce, individuální přístup, studium, duchovní aktivity, ...). Tyto kódy byly následně spojeny do 15 témat, která byla přiřazena k jednotlivým úkolům výzkumné části. Došlo k ucelení pohledu na problematiku resocializace v anonymizované věznici, a především šlo díky této analýze lépe vyčíst, jaký je vliv programů zacházení na vězně v této věznici a proces jejich resocializace.

6. Analýza a interpretace výsledků

6.1 Úkoly k výzkumné otázce

Jak zmiňuje podkapitola 5.3, zvolený vzorek spojuje společná věznice. Z tohoto důvodu se předem stanovené výzkumné otázky a odpovědi získané z rozhovorů vztahují zejména právě k této anonymizované věznici, ve které jsou bývalý speciální pedagog a vězeňský kaplan zaměstnání a kde bývalá vězňena osoba strávila nejvíce času.

6.1.1 *Jaké programy ve věznici probíhají?*

Téma z analýzy: Typy programů a jejich účel

R1 (vězeňský kaplan):

R1 uvádí, že věznice nabízí širokou škálu programů zaměřených zejména na duchovní podporu. Hlavními aktivitami jsou skupinové a individuální rozhovory, bohoslužby, mše a vzájemné sdílení. Kromě duchovních činností se ve věznici konají i zájmové a vzdělávací kroužky (jako je např. hudební kroužek) a ve schválených případech jsou možné příležitostné extramurální aktivity (např. vycházky ven). Touto nabídkou je vězňům umožněna duchovní podpora, ale také příprava na život po propuštění.

„Věznice nabízí různé duchovní programy jako jsou skupinové a individuální rozhovory, bohoslužby, mše a vzájemné sdílení – to, když se alespoň trochu povede, tak je to super. To jinde nemají. Já ještě vedu hudební kroužek, extramurální aktivity – jdeme ven (občas), a studijní aktivity. Zveme různé hosty (to teď dělám často) mám spoustu různých dobrovolníků už – např. výtvarník a teolog. A také vzdělávací a zábavné aktivity. Duchovní podpora je silně individuální, ale řekl bych, že může hlavně napomoci hodně člověku, aby se připravil na to, že venku povede hodně jiný život. Napomáhá resocializaci jako takové, může. Je velký potenciál“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

Propuštěný vězeň poukazuje na to, že obsah programů se liší napříč věznicemi, ale základní možnosti pro resocializaci zůstávají všude stejné. Při nástupu do vězení je na základě pohovorů s pedagogy a psychology vytvořen každému vězni individuální program zacházení. Tento program zahrnuje různé kroužky např. sportovní a vzdělávací a samozřejmě i duchovní služby, které jsou k dispozici ve všech věznicích.

„Obsah programů se napříč věznicemi liší, tedy s výjimkou těch úplně základních. Když člověk nastoupí do vězení, tak začne spolupracovat s nějakým pedagogem, psychologem. Jde k pohovoru a na základě jejich posudků se mu vytvoří nějaký resocializační program. Třeba prostě pro mě byl úplný ten základ třeba šachy, potom prostě sportovní kroužky (nohejbal, fotbal, tenis). Potom ze

vzdělávacích aktivit nabízejí zase různé právě kurzy. A samozřejmě nesmím zapomenout na duchovní služby, které jsou prostě nabízené ve všech věznicích nějakým způsobem“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 vnímá programy zacházení jako povinné a standardizované nástroje ve vězeňském systému. Věznice nemohou ovlivnit, jaké programy zacházení mají nebo nemají. Liší se akorát standardizovanými programy, které jsou součástí programu zacházení. Ve věznici, ve které R3 pracuje, se uplatňuje jeden standardizovaný program, který se zaměřuje na změnu chování u pachatelů násilných trestných činů. Někteří vězni jsou za programy zacházení a tento konkrétní standardizovaný program rádi, jiní je využívají ke zlepšení svého hodnocení pro podmíněné propuštění, což i tak podporuje jejich sebereflexi.

„Programy zacházení jsou ve všech věznicích stejné... V naší věznici děláme jeden standardizovaný program zaměřený na změnu chování, zejména u vězňů s násilnou trestnou činností“ (R3).

„Já si myslím, že jde o to, koho oslovíte, ale obecně si myslím, že zájem mají. Ať už o aktivity skupinové, nebo aktivity programu zacházení... Pokud to má hlavu a patu a vidí v tom smysl, tak jsou za to rádi“ (R3).

„... Mám rád, když to řeknou upřímně. Když například v tom standardizovaném programu se jich zeptáme, jaká jsou jejich očekávání a on mi řekne, že by to chtěl pro podmíněné propuštění, tak to přijímám. To možná může vést k tomu, že se nad tím více zamyslí“ (R3).

Shrnutí:

Na základě těchto odpovědí se dá říct, že programy ve věznici zahrnují duchovní aktivity (rozhovory, mše, bohoslužby), vzdělávací a zájmové kroužky (sportovní, šachy, kurzy) a extramurální aktivity (příležitostné vycházky ven). Programy zacházení cílí na podporu vězňů v jejich osobním rozvoji, resocializaci a na jejich přípravu na život mimo zdi vězení. Vězeňský kaplan (R1) v souvislosti s programy zacházení zdůrazňuje důležitost duchovní podpory a poskytování pestrých aktivit, propuštěný vězeň (R2) poukazuje na praktickou stránku programů, jak vypadá z jeho pohledu jejich tvorba a na to, že se kromě základního obsahu se programy zacházení napříč věznicemi liší. Bývalý speciální pedagog (R3) potvrzuje povinnost těchto programů ve vězeňství a jeho odpověď se zároveň shoduje s propuštěným vězněm, že základní obsah programů zacházení je ve všech věznicích stejný. Ze získaných dat lze vyčíst, že v dané věznici jsou programy zacházení komplexním nástrojem pro podporu resocializace vězněných osob.

6.1.2 Jak jsou dané programy zacházení konkrétně realizovány?

Téma z analýzy: Realizace programů

R1 (vězeňský kaplan):

R1 uvádí, že aplikace programů probíhá na dvou úrovních – na individuální a skupinové. Při individuálním přístupu se zohledňuje výběr vhodného prostředí (např. kaple, kulturní či víceúčelová místnost) a dostatečná příprava, přičemž je kladen důraz na čas vyhrazený pro rozhovory (alespoň jedna hodina až jedna a půl hodiny). U skupinových aktivit je důležité, aby měly přesně daný čas, místo i seznam účastníků, což zajišťuje pravidelnost. Zároveň vznikají i náhodné skupiny, které mají různý čas a členové této skupiny se často mění. Personál má na starost informování a vedení vězňů.

„Individuální – najít vhodnou místnost pro vedení rozhovoru podle situace (kaple – nemusí to být vždycky, kulturní místnost, multifunkční místnost), mít čas (min. hodina - 1,5, více by to být nemělo), připravit se na to (informační systém, nebo toho člověka znám). Skupinové aktivity – pravidelné (mají svůj čas, jsou zapsány v PZ, místo a seznam osob – stejní lidé), – náhodné (vznikají náhodné skupiny, je nutné vědět, kdo s kým smí, kdo s kým ne, různý čas, mění se často lidé). Aby byli vězni informováni, praktická část je na personálu (dozorce je přivede do kaple)“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 popisuje realizaci programů zacházení jako soubor kroužků, které vnímá spíše jako formální aktivity. Uvádí, že se účastnil různých aktivit – např. šachového kroužku, čtenářského kroužku nebo klubu náročného diváka. Tento popis naznačuje, že programy mají standardizovanou podobu a vězni se do nich zapojují v rámci povinného programu zacházení, který jim byl stanoven. Při zaměření na standardizované programy, ze kterých jeden absolvoval, vysvětluje R2, že s nápadem pro tento program přišla pedagožka, která ho následně nabízela lidem s osobním zájmem. Myslí si, že takových programů se účastní převážně osoby, které je berou seriózně a nedochází na ně kvůli plusovým bodům, i když asi existují výjimky.

„Programy zacházení... to byly fakt nějaký kroužky. Do šachovýho jsem chodil, do čtenářskýho, klub náročného diváka – to je všechno taková formalita“ (R2).

„Ta přišla do věznice s tím, že bude pořádat tenhle program. A jelikož ona už zná ty lidi na tom oddíle, tak si nás sezvala a nabídla možnost absolvovat tenhle program a myslím si, že to nabízela takovým lidem, kteří o to měli doopravdy zájem. Prostě tady v tom programu není místo moc pro někoho, kdo si ho dá jen tak, že si udělá další plusové body. I když těžko říct, do nikoho nevidíme a může tam být člověk, který to dělá jen tak, aby měl body na půlku nebo na podmíněné propuštění“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 zdůrazňuje, že programy zacházení jsou povinné pro všechny odsouzené a každý vězeň dostane svůj individuálně přizpůsobený program, který se pravidelně aktualizuje na základě splněných cílů. Specialisté (pedagog, psycholog, speciální pedagog...) mají za úkol posoudit, zda vězněné osoby programy dodržují. Tento systém zajišťuje komplexní podporu a kontrolu nad procesem resocializace.

„Všechny programy zacházení jsou samozřejmě povinné, musí je povinně přijmout a plnit. V případě odmítnutí, může být potrestán a dostane motivační program zacházení“ (R3).

„Programy zacházení jsou povinné a všichni odsouzení je mají. Každý vězeň dostane svůj program, který se aktualizuje, jakmile splní dílčí cíl programu zacházení a odborníci (speciální pedagog, psycholog, pedagog) zhodnotí, zda vězeň program plní, či ne“ (R3).

Shrnutí:

Realizace programů zacházení probíhá systematicky. Podle vězeňského kaplana (R1) se duchovní a další aktivity provádí jak individuálně (s důrazem na prostředí a přípravu), tak v rámci skupin (náhodné nebo organizované skupiny). Důležitou roli ve vedení vězně, jeho informování a zajištění jeho účasti zastává personál. Bývalý vězeň (R2) vnímá realizaci programů spíše jako formální „kroužky“, ve kterých se vězni zapojují do základních aktivit. Standardizované programy vnímá poněkud jinak. Myslí si, že se jich účastní lidé s myšlenkou změny místo pouhé povinnosti nebo plusových bodů k propuštění. Zde přichází bývalý speciální pedagog (R3) s pohledem, kdy poukazuje na to, že celý proces je komplexní a individuálně přizpůsobený potřebám každého vězně. Programy zacházení jsou pravidelně po dosažení stanovených cílů a po vyhodnocení odborníků aktualizované. Na základě odpovědi lze říct že způsob, kterým jsou programy zacházení doposud realizovány, zajišťuje vězňům trvalou a komplexní podporu v oblasti resocializace.

6.1.3 Podílí se odsouzení nějakým způsobem na realizaci programů?

Téma z analýzy: Angažovanost vězňů na programech

R1 (vězeňský kaplan):

R1 si stojí za tím, že u některých vězňů lze pozorovat aktivní snahu zapojit se v rámci programových aktivit a případně i jejich realizace. Konkrétně uvádí, že některé osoby ve výkonu trestu se samy rozhodnou přijmout výzvu a zapojí se do příprav odborných přednášek, referátů, úvah nebo prezentací na biblická témata. Tento přístup poukazuje na jejich individuální zájem a schopnost využít nabídnuté příležitosti k osobnímu rozvoji.

„Ano, někteří o to mají vysloveně zájem, některé výzvy a oni tu výzvy rádi přijmou – připraví odborný referát (třeba i na svůj obor s duchovní formou), úvahu na biblický text, referát na knihu – podílí se na tom a zájem o to je“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 během rozhovoru zmiňuje příklad z praxe, na kterém se i on sám osobně podílel. Popisuje, jak v dané věznici vznikl kroužek anglického jazyka, který on společně s dalšími vězni navrhl. Odsouzení jedinci využili přítomnosti jednoho z nich, s výbornou znalostí angličtiny a motivací učit, a přišli za speciálním pedagogem s návrhem na vznik vzdělávacího kroužku. Poté byl kroužek

schválen a speciální pedagog určil zmíněného vězně vedoucím. Takový příklad ukazuje, že aktivní zapojení vězňů může pozitivním způsobem podpořit jejich rozvoj dovedností (zlepšení vzájemné komunikace a spolupráce, podpora vzdělání).

„Určitě se dalo. Například jsme měli kluka, který žil dlouhou dobu v Anglii nebo Americe? Tak jsme se domluvili s panem pedagogem, že založíme kroužek anglického jazyka, že máme téměř rodilého mluvčího. Tak pedagog zařídil angličtinu, rodilého mluvčího zavedl jako vedoucího kroužku. Vymezil se na to nějaký čas, nějaký zaměstnanec si to vzal na dohled. Byla možnost takhle navrhnout, že bychom se chtěli učit angličtinu, když jsme měli člověka, který takhle perfektně uměl angličtinu a měl chuť učit“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 stručně potvrzuje existenci aktivního zapojení vězňů.

„Ano“ (R3).

Shrnutí:

Vyjádření respondentů ukazují, že odsouzení mají možnost aktivního zapojení v rámci realizace programů. Vězeňský kaplan (R1) zmiňuje, že někteří vězni projevují iniciativu např. přípravou referátů nebo úvah, to podtrhuje jejich individuální angažovanost. Propuštěný vězeň (R2) uvádí konkrétní příklad, kdy byl založen kroužek anglického jazyka, což potvrzuje, že aktivní zapojení existuje. Bývalý speciální pedagog (R3) krátce potvrzuje tuto možnost. Získaná data poukazují na to, že aktivní účast vězňů v programech zacházení se individuálně liší, ale je významnou součástí procesu resocializace.

6.1.4 Existují specifické programy zaměřené na určité skupiny vězněných osob?

Téma z analýzy: Specifické programy pro určité skupiny

R1 (vězeňský kaplan):

R1 zdůrazňuje, že v oblasti duchovní podpory ve vězeňství nejsou k dispozici programy, které by byly určené pouze pro určité skupiny. I tak se mohou v praxi objevovat úpravy, které reagují na specifické potřeby, zejména u cizinců. Dále upozorňuje na problematiku, kdy některé skupiny, jako Romové, nemají vytvořený speciální program, ale že jim mohou být některé více přiblížené.

„Tam kolega má hlavně pravoslavné cizince (Ukrajinci, Bulhaři...), ale přibudou třeba i Češi. Specifikem je, že se tam pak mluví třeba z části rusky nebo anglicky“ (R1).

„Není pro Romy speciální program, ale může jim být něco více přiblíženo, ale s tím já nemám zkušenosti“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

Během rozhovoru s R2 vyšlo najevo, že s takovými programy nemá osobní zkušenost.

R3 (bývalý speciální pedagog):

Podle R3 jsou programy zacházení ve výsledku obecné a nejsou cíleně specializované na základě konkrétních skupin. Tyto programy jsou přizpůsobeny spíše individuálně, a to na základě specifických potřeb jednotlivého odsouzeného. Např. pokud má jedinec potíže s agresivitou nebo majetkovou trestnou činností, jsou tyto faktory brány v potaz při tvorbě cíle programu. Podle něj tedy nelze říct, že existuje program určený např. výhradně ženám. Přesto naznačuje možnost, že o některých aktivitách jde diskutovat z hlediska zaměření na specifická témata. Říká, že může existovat cílená prevence pro odsouzené, kteří jsou spojeni s drogovou kriminalitou, nebo podpora finanční gramotnosti pro ty, kteří mají v oblasti financí problémy.

„Programy zacházení nelze diferenciovat podle pohlaví či skupiny. V tom cíli, když má člověk problém s agresivitou nebo majetkovou trestnou činností, tak to zohledníte v tom cíli. Nedá se říct, že by pro konkrétní skupinu lidí, byl konkrétní program zacházení, to vůbec ne“ (R3).

„Může být. Můžeme se bavit o trestné činnosti zase. Finanční gramotnost – člověku, který je v rizikách, že má finanční potíže a má finanční trestnou činnost. Trestná činnost drogového charakteru – pravidelná prevence (do té ho přihlásí pedagog) – práce s psychologem, pedagogem...“ (R3).

Shrnutí:

Odpověď vězeňského kaplana (R1) a bývalého speciálního pedagoga (R3) se shoduje, že neexistují oficiální programy, které by byly jen pro určité skupiny vězňů. Programy zacházení se spíše přizpůsobují individuálním potřebám vězněných osob. Může pak dojít k jazykové úpravě pro cizince. Zatímco R1 poukazuje na jazykové a etnické potíže, R3 zdůrazňuje, že úpravy probíhají v rámci individuálního hodnocení rizik, a to bez systematického rozdělování programů podle pohlaví nebo konkrétní skupiny. Může tedy dojít k úpravě cílů programů podle konkrétních rizik a potíží jednotlivců (finance, drogy). Pohled či názor propuštěného vězně (R2) není možné doložit z důvodu absence osobní zkušenosti. Z odpovědí vyplývá, že programy, které by byly jen pro určitou cílovou skupinu momentálně neexistují. Často ale dochází k úpravám cílů právě podle rizik a individuálních potřeb.

6.1.5 Jak jednotlivé subjekty hodnotí efektivitu programů zacházení?

Téma z analýzy: Hodnocení efektivitu programů zacházení

R1 (vězeňský kaplan):

R1 popisuje, jaká je zpětná vazba na duchovní aktivity. Zmiňuje, že reakce se liší. Někdy jsou pozitivní, jindy poukazují na příliš velké skupiny. Dále říká, že úspěšnost duchovních programů je patrná zejména u vězňů, kteří ve věznici strávili delší dobu, protože i když někteří po propuštění přestanou s duchovními aktivitami, představují pro ně důležitý základ. Pozitivní efekt se také ověřuje prostřednictvím zpětné vazby, kdy se někdo „ozve i zvenku“.

„Občas ano, občas řeknou, že jim to vyhovuje nebo ta skupina je moc velká... Spíše chodí oni za námi“ (R1).

„Určitě tam je účinnost. Mnozí říkají (i nevěřící), že jim nic jiného, než ta duchovní skupina nic nedalo. Že jim to pomohlo si věci umožnit a uspořádat. Nesouhlasím s tím, že když lidé nechodí po propuštění do kostela, tak to nemělo žádný smysl. Spousta lidí chodí do kaple, modlí se a po propuštění na to zapomenou, to platí do určité míry. Ale zároveň zejména lidé, co jsou dlouho vězněni, si odnáší nějaký základ. Nechodí v neděli do kostela, ale má to pro něj nějaký význam, ví, že je ještě něco jiného“ (R1).

„Například zpětnou vazbou, že se někdo, třeba i z venku pak“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 vnímá programy zacházení rozděleně jako obecné a formální. Na obecné programy zacházení, stanovené při nástupu do VTOS, má takový názor, že jsou dost formální a pomáhají s resocializací jen v nízké míře. Dle jeho slov je příliš vězňů na jednoho pedagoga, a tak není možné poskytnout kvalitní individuální péči. Říká, že si není jistý, jak to působí na vězněné jedince. Na druhou stranu ale potvrzuje, že stanovené kroužky donutí jedince, aby nějakým způsobem fungovali.

Dle jeho rozdělení hodnotí formální programy zacházení především na základě vlastní zkušenosti s transformací, kterou v průběhu výkonu trestu podpořila duchovní služba. Popisuje, jakým způsobem mu tato služba otevřela dveře k dalším vzdělávacím možnostem a že měla zásadní vliv na jeho pohled na život. Duchovní služba změnila jeho pohled natolik, že i po propuštění dále pokračuje v účasti na duchovních činnostech. Dále vyzdvihuje formální sdílení informací na nástěnkách, jelikož umožnily vězňům získat informace o vzdělávacích možnostech a byl tak ještě více podpořen jejich osobní rozvoj.

„Asi když bych se měl vyjádřit k těm obecným, které vlastně stanovují na začátku výkonu trestu ti pedagogové, a tak jako... Přijde mi to hodně formální. A ten pedagog, když má prostě na starost, já nevím, 50 vězňů. Není tam možnost žejo nějaký extra individuální práce, takže mu stanoví prostě nějaký kroužky, který by měl navštěvovat, aby měl jeden sportovní, jeden vzdělávací a např. ještě nějaké, třeba dřív se tomu říkalo zábavnej – kluk náročného diváka třeba. Takže to mi přijde takový hodně formální. Nejsem si jistej, jak to působí na ty lidi. Ale zase na druhou stranu aspoň to donutí ty lidi aspoň něco dělat. Pravidelně někam docházet, něco prostě navštěvovat no. Takže určitě nějakým způsobem, ale jenom malinko“ (R2).

„Já bych to nechtěl nazývat resocializačním programem, ale mě nejvíce ovlivnila duchovní služba ve vězení. Začal jsem studovat tu školu, kterou zprostředkoval pan farář ve věznici “Y“, a po více jak 10 letech jsem se nechal ve věznici “X“ i pokřtít. Když jsme chodili do práce, byly tam nástěnky, nebo si to řeknou i vězňové mezi sebou, a bylo tam, že se bude otevírat studium střední školy a kdo má zájem, ať se přihlásí. Takže jsem se přihlásil“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 poskytuje pohled na hodnocení efektivity programů skrze strukturovaný a systematický přístup. V anonymizované věznici se účinnost programů zjišťuje za pomoci pravidelných hodnocení, kdy jsou odsouzení hodnoceni na základě své účasti v rámci programů zacházení a aktivit. Vychovatelé zapojení zúčastněných jedinců v rámci aktivit pozorují a zapisují. Tyto záznamy se následně využívají i jako podklad k systému odměňování a trestání. Na základě tohoto systému lze zhodnotit, zda vězeň plní všechny požadované aktivity, spolupracuje, a tak přispívá ke snižování kriminogenních rizik. Bohužel není možné posoudit, zda vězňové tato rizika skutečně snižují, jelikož odborníci mají přístup pouze k jejich docházce na aktivity. Dále také zmiňuje, že ze strany vězňů dostávají zpětnou vazbu pouze skrze komunikaci.

„Rozdělení odsouzených podle trestné činnosti – do ostrahy nebo zvýšené ostrahy. Podle toho, v jakém stupni, převládá i program zacházení. My máme povinnost vyhodnotit v určitém období každý program zacházení. Tzn. v ostraze je vyhodnocování jednou za 3 měsíce. Ve zvýšené jednou za 6 měsíců. Ve středním a zvýšeném stupni zabezpečení každý 3 měsíce. Vychovatel, který vidí, jakým způsobem se zapojujete na aktivitách, si zapisuje z každé aktivity, jak jste se zapojil. Jednou za 3 měsíce se já podívám a posoudím, zda může být vězeň odměněn, či bude potrestán... My vidíme čísla. Ale my říkáme, že když plní všechny aktivity, tak spolupracuje při snižování kriminogenních rizik, ale nevíme, jestli to tak je“ (R3).

„Neděláme dotazník spokojenosti, ale komunikujeme se skupinou“ (R3).

Shrnutí:

Hodnocení účinnosti programů zacházení je komplexní a vychází z různých úhlů pohledu. R1 vyzdvihuje pozitivní dopad duchovní služby, která pomáhá lidem zorganizovat svůj život. Dále zmiňuje, že se duchovní návyky mohou po propuštění měnit, ale základní hodnoty často zůstávají po celý život a jsou pro propuštěné podstatné. Propuštěný vězeň (R2) přičítá svou osobní proměnu především duchovní službě a studijním příležitostem, které mu poskytly nové životní hodnoty. A naopak si myslí, že obecné programy zacházení nejsou příliš účinné, jelikož jsou hodně formální. Mimo jiné poukazuje i na problematiku přeplnění věznic a nedostatku personálu. Bývalý speciální pedagog (R3) sdílí strukturovaný pohled na formální hodnocení, kdy pravidelné sledování účasti a spolupráce při plnění stanovených aktivit slouží jako ukazatel úspěšnosti programů.

6.1.6 Jaký je přístup vězňů k programům?

Téma z analýzy: Přístup vězňů k programům

R1 (vězeňský kaplan):

R1 uvádí, že postoje vězňů se vůči duchovním aktivitám liší. Podle něj existují jedinci, kteří se programům vysmívají, ti, kterým jsou lhostejné, a aktivně se zapojující jedinci, kteří často sdílí své zkušenosti společně s jinými vězni. Upozorňuje zejména na to, že mladí lidé ve vězení se často za svůj postoj vůči duchovnu stydí a setkávají se s posměchem, přičemž oficiální údaje uvádějí, že kapli navštěvuje pravidelně okolo 15 % vězňů.

„Častý jev je, že se často vysmívají těm jedincům, co chodí do kaple. A mladí kluci s tím mají často problém, že se za to stydí. Ale běžně si zvyknou, že si vyslechnou nějaké řeči. Podobně i vůči nám to tak je. Říkají jim, že měli jít do kostela, než začali páchat. U vězňů nelze říct, jaká část převládá. Oficiální statistiky uváděly, že 15 % lidí navštěvuje kapli. Ti lidé, kteří chodí pravidelně, často příště někoho přivedou, to funguje“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 vnímá programy zacházení jako součást pobytu ve věznici. Programy zacházení a jejich aktivity mu připadaly spíše jako povinná formální záležitost. Zmiňuje, že během výkonu trestu spousta vězňů plní předepsané aktivity, aniž by o ně měla osobní zájem. Potíž je, že věznice jsou přeplněné a není možné, aby se zaměstnanci mohli věnovat individuálně jednotlivým vězňům. Z tohoto důvodu na bývalého vězně působí programy zacházení jako hodně formální. Jeho popis také odráží specifika věznice „X“, kde díky menšímu počtu vězňů a možnosti přerušování trestu (např. rodinné návštěvy) vzniká prostředí, které napomáhá udržení rodinných vztahů a podporuje pozitivní přístup.

„Já jsem to spíš bral, jakože je to součást toho mého pobytu tam a že musím plnit to, co tam ode mě požadují. Ale říkám, přišlo mi to hodně formální. Je to strašně moc o lidech, ty věznice jsou přeplněné. Chybí tam ta možnost, aby zaměstnanci měli možnost se individuálně věnovat těm jednotlivým vězňům... Prostě splnit si to nejnужnější a žít dál. Nikdo nechce dělat nic moc navíc“ (R2).

„Ta věznice „X“ byla hodně specifická tím studiem, v té věznici „X“ se potkávalo hodně studentů. Je to malá věznice. Běžný vězeň by mohl jít na přerušování trestu, že ho vyzvedla manželka s dětma a třeba na 24 hodin mohl opustit věznici. Aby se udržovaly ty rodinné vztahy a vazby“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 v rozhovoru poskytuje svůj pohled na přístup vězňů k programům zacházení. Podle něj jsou vězni povinni plnit přidělené aktivity programu zacházení a jejich zapojení se liší. Někteří se programů účastní jen kvůli splnění formálních požadavků, zatímco jiní se aktivně zapojují, pokud je jejich osobnost motivuje. R3 konstatuje, že zhruba 80 % vězňů v dané věznici přistupuje k těmto aktivitám

pozitivně, protože ví, že za jejich plnění získají něco navíc. Dále upozorňuje, že odmítnutí účasti na aktivitách často souvisí se zdravotními nebo psychickými problémy, případně s neorganizovaností některých programů.

„Ze zákona mají přidělený program zacházení a aktivity, které mají plnit. Nedokážu říct, jak moc je přístup pozitivní, ale věřím tomu, že je. Že třeba 80 % jsou za to rádi. Motivováni jsou tak, že ví, že za to dostanou něco navíc... Nemůžete je do některých věcí nutit“ (R3).

„Programy zacházení musí přijmout a proč nechodí na aktivity? Většinou jsou to třeba zdravotní či psychické poruchy“ (R3).

„My je oslovíme, je to zaujme (jak je to postavené třeba), a proto do toho jdou. Záleží ale i na osobnosti člověka, který to vede“ (R3).

Shrnutí:

Odpovědi respondentů naznačují, že postoje vězňů k programům zacházení se výrazně liší. R1 poukazuje na tři odlišné skupiny vězňů: od těch, kteří programy důrazně odmítají, až po ty jedince, kteří se jich aktivně účastní. Zdůrazňuje, že je i častý posměch ze strany vězňů. R2 vnímá účast na těchto programech převážně jako něco formálního, co je potřeba splnit, přičemž přeplněnost věznic brání osobnímu přístupu. Specifikem byla podle něj věznice „X“, která ukazuje, jakým způsobem je možné podporovat rodinné vazby ve věznicích. Podle R3 jsou programy zacházení sice povinné, ale motivace vězňů se výrazně liší. Někteří vězni se účastní programů pouze, aby splnili svou povinnost, jiní naopak těmto nabízených programů aktivně využívají. R3 dodává, že odmítání aktivit často souvisí se zdravotními či psychickými obtížemi.

6.1.7 Jaký názor má na programy vězeňský personál?

Téma z analýzy: Přístup vězeňského personálu k programům

R1 (vězeňský kaplan):

R1 shrnuje, že přístup zaměstnanců věznice je v této konkrétní věznici obecně vnímán jako pozitivní a respektující, přestože se občas objeví drobné narážky. Podpora se projevuje například v situaci, kdy kaplané potřebují od personálu pomoc a ten je ochotný jim vyjít vstříc.

„U nás bych řekl pozitivní, respektovaný. Samozřejmě se najdou někteří, co mají narážky, ale v podstatě bych řekl respektovaný“ (R1).

„Bud' podporu, nebo indiferentní. Vyjdou nám vstříc, když něco potřebujeme“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 zdůrazňuje, že přístup personálu a celé věznice je individuální a závisí na konkrétních lidech a jejich osobnostech. Zmiňuje zkušenost z věznice „X“, kde iniciativní pedagožka zajistila fungování

vzdělávacího programu v této věznici. Díky takové podpoře bylo dokonce možné absolvovat státní závěrečné zkoušky, což ukazuje na pozitivní přístup i v rámci přísných trestů.

„To je strašně individuální. Říkám třeba prostě, když řeknu tu poslední zkušenost třeba z té věznice „X“, tak tam byla pedagožka, která se zasadila o to, aby ten určitý vzdělávací program v té věznici fungoval. Měla to všechno na starost, oběhala vedení věznice, kontakty se školou...“ (R2).

„S kaplanem jsem spolupracoval od začátku, tyhle lidi se za mě zaručili panu řediteli, že prostě půjdeme na státnice osobně a ředitel mě pustil“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 poukazuje na to, že se v průběhu let změnil přístup zaměstnanců k vězňům a resocializaci. Personál čím dál více vnímá nutnost odborného zacházení a přípravy odsouzených na návrat do společnosti, i když existují i extrémní názory odmítající jakoukoli aktivitu.

„Myslím, že hodně. Že se tematika vězeňství dostala do povědomí společnosti. Sami zaměstnanci více vnímají důležitost zacházení s odsouzenými. Že nejde jen zavřít a nechat být... Samozřejmě existují i extrémní, které si myslí, že se má odsouzený zavřít a nic s ním nedělat. Jednou to udělal, tak žádné aktivity, žádné kulturní místnosti, žádné přednášky. Prostě zavřít a hotovo“ (R3).

Souhrn:

Dle R1 je na obecné rovině přístup vězeňského personálu vůči programům zacházení vnímán spíše kladně. Nemůže ale popřít výskyt lhostejných či kritických postojů a názorů. Důležité je, že případně nutné pomoci, projevují zaměstnanci duchovní podporu. R2 poukazuje, že osobní aktivní zapojení zaměstnanců může výrazně zlepšit účinnost a kvalitu fungování těchto programů. R3 poukazuje na postupné zvyšování povědomí o nutnosti odborného zacházení s odsouzenými a organizovaného způsobu resocializace. Ve zkratce lze říct, že je přístup vnímán poměrně kladně, avšak je to individuální záležitost a mohou se vyskytovat stále kontroverzní názory a postoje.

6.1.8 Jaký mají programy vliv na chování a postoje vězňů?

Téma z analýzy: Vliv programů na chování a postoje

R1 (vězeňský kaplan):

Podle názoru R1 mohou duchovní programy pozitivním způsobem ovlivnit osoby ve vězení. Pomáhají jim v uvědomění nedostatků ve svém jednání, uspořádat své myšlení a postupně měnit svůj názor. Postupem času se přístup vězňů vůči duchovním programům mění, někdy se nakonec zapojí i skeptičtí jedinci.

„Ano, určitě existují takové případy. Došlo u nich k pozitivní změně, např. si uvědomili, že ten jejich čin nebyl dobrý, uspořádali si myšlení a změnili ho“ (R1).

„Na začátku jsou velmi skeptičtí a nedůvěřiví a ke konci se zapojí, nebo tomu fandí či sympatizují, i když jsou nevěřící. Jejich postoj se může změnit“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 popisuje, jakým způsobem vedly programy a studium k jeho osobní proměně. Tím, že se vydal na duchovní cestu a většinu času věnoval studiu, se vyčlenil od většiny vězňů, což na něho mělo značně pozitivní dopad. Nejčastěji přicházel do kontaktu s jedinci se stejnými či podobnými zájmy. Na konci trestu svoji cestu posílil ještě psychologickou podporou, která ho nasměrovala a vzpomíná na ni i nyní po propuštění.

„Díky tomu studiu jsem se asi nejvíc vyčlenil z toho takového hlavního proudu v tý věznici, kdy věděli, že nemá cenu se mě ptát prostě na nějaké nesmyslné věci, abych se zapojil... Zažil jsem ale kluky, který nechodili do kaple, protože jim ostatní na oddíle nadávali, že se chodí modlit. Není to určitě cesta pro každého“ (R2).

„Mně ke konci trestu pomohl psycholog. Začal jsem pak spolupracovat i s psychologem, chodit k psychologovi, ten mě strašně moc nasměroval a vzpomínám na něj i venku.... Bylo to pro mě důležité“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 uvádí, že u standardních programů postrádá dostatek informací, aby mohl jasně hodnotit jejich vliv. Zmiňuje zkušenosti se specifickou skupinou, kterou tvořily osoby s těžkým psychiatrickým onemocněním, pracovní trvale nezařaditelní. Nevybavuje si konkrétní situaci, kdy došlo k pozitivní změně.

„Tato otázka směřuje spíše ke standardním programům, které jsou časově omezené, a to já Vám nedokážu říct. Nemám vzorek, abych byl schopný na toto odpovědět“ (R3).

„Já jsem měl těch x let velmi specifickou skupinu. Skupinu trvale pracovní nezařaditelných... Často se jednalo o těžké psychiatrické pacienty“ (R3).

Shrnutí

Programy zacházení mohou vězněné osoby podpořit ve změně nežádoucího chování a postojů. Vězeňský kaplan (R1) během své praxe zažil případy, kdy aktivity duchovního programu vedly u některých vězňů k uvědomění vlastních chyb, otevření se duchovnu a změně celkového mentálního nastavení. Propuštěný vězeň (R2) popisuje, jakým způsobem probíhala jeho osobní proměna, kterou podpořilo studium, duchovní činnosti a psychologická podpora. Bývalý speciální pedagog (R3) se domnívá, že během svého působení ve vězeňství nezískal dostatečné množství informací, aby mohl uvádět jednoznačné závěry a upozorňuje na náročnost práce se specifickými skupinami vězňů.

6.1.9 *Existují individuální rozdíly v účinnosti programů?*

Téma z analýzy: Individuální rozdíly v účinnosti

R1 (vězeňský kaplan):

R1 vyzdvihuje důležitost individuálních potřeb vězňů. Někteří vězni odmítají činnost ve skupinové, ale ocení osobní přístup (návštěvu, společnou modlitbu, poskytnutí literatury...). Tento individuální přístup zahrnuje také možnost zapojení rodiny.

„Je to hodně individuální, snažíme se nějak vyhovět. Jsou lidé, kteří hned řeknou, že nikdy nepůjdou do skupiny, ale že by byli moc vděční, kdybychom za nimi jednou za 10 dní přišli a vzali je do kaple si popovídat nebo se pomodlit. Nebo chtějí nějakou literaturu třeba. Můžeme vstoupit i do komunikace s rodinou“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 si myslí, že účinnost programů je velmi individuální záležitost, jelikož se liší od jednotlivce k jednotlivci a je spojena a ovlivněna schopnostmi vězňů zapojit se do vzdělávání nebo jiných aktivit. Podle něj je pro základ resocializace nezbytná práce. Díky práci získává jedinec pracovní návyky, které jsou nezbytné pro úspěšné začlenění do společnosti po propuštění, zatímco pasivita nevede k žádnému zlepšení.

„Ale zase chápu, že ne každý má buňky na to, aby studoval. Já si myslím, že základ resocializace jako takové je práce. Když člověk nastoupí do vězení, aby pracoval, získal pracovní návyky, ať dělá cokoli, aby se začlenil do té práce. A to si myslím, že je nejdůležitější. Jakmile člověk nebude pracovat a bude i kdyby pár měsíců, rok jenom ležet na kavalci a plnit si nějaké resocializační minimum, to člověku moc nedá“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 uvádí, že individuální rozdíly v efektivitě programů mohou být způsobeny např. druhem aktivit nebo typem věznice. R3 dále konstatuje, že podstatný vliv na účinnost programů může mít i samotný přístup vězeňského personálu a prostředí dané věznice. Ideální jsou menší věznice s méně lidmi a většími prostory, protože je pak snazší věnovat vězňům více času a individuální péče. To podporuje snížení případných individuálních rozdílů v účinnosti programů. Zdůrazňuje, že komplexní zpráva stanovuje každému vězni jiné cíle programů zacházení, v reakci na individuální potřeby, a tím je podpořena účinnost u každého z nich.

„Aktivitami, některé aktivity mohou být zajímavější. Ano, může to být díleček zapadající do mozaiky pro znovunavrácení do společnosti, takže v jiných věznicích třeba lépe pracují, ale myslím si, že velký vliv mají typy věznic. Ve smyslu osazenstva a prostředí (sociální pedagogika...). Máme obrovské věznice, kdy je v malých místnostech velké množství lidí, myslím si, že v takových případech je vliv

zacházení nízký oproti malým věznicím, kdy máte méně lidí a více prostoru a času se jim věnovat“ (R3).

„Na základě komplexní zprávy jsou to vysoce individuální věci, ten cíl by měl být individuální. Např. jak jsem mluvil o té díře, ta je vysoce individuální a reaguje na potřeby“ (R3).

Shrnutí:

Z odpovědí lze vyčíst, že účinnost programů zacházení, je z velké části ovlivněna individuálními potřebami, přístupy a schopnostmi vězňů. Vězeňský kaplan (R1) potvrzuje, že účinnost programů je individuální záležitostí. Zmiňuje poměrně častý jev z praxe, kdy někteří vězni odmítají účastnit se skupinových aktivit, a naopak preferují kontakt a přístup na individuální úrovni. Duchovní se snaží individuálním potřebám vyhovět, a to se následně odráží i na účinnosti programů. Propuštěný vězeň (R2) také souhlasí, že se jedná o individuální záležitost. Problém může být např. v tom, že někteří vězni se nedokážou do aktivit zapojit, tak jako jiní. Klade důraz na význam pracovních činností a aktivní účast pro úspěšnou resocializaci. Bývalý speciální pedagog (R3) vysvětluje, že podstatnou roli má i vězeňské prostředí, personál dané věznice nebo i druhy aktivit. Programy zacházení zahrnují individuální cíle, které se zohledňují již při tvorbě komplexní zprávy, to je pro účinnost programů velmi důležité.

6.1.10 Jaké metody vyhodnocení účinnosti programů jsou používány?

Téma z analýzy: Metody vyhodnocení účinnosti

R1 (vězeňský kaplan):

R1 poznamenává, že vyhodnocování duchovních aktivit se většinou děje spíše neoficiálně. Neprobíhá žádné systematické měření, ani strukturované hodnocení. Ale říká, že se setkává s dalšími kaplany a vzájemně sdílí své zkušenosti a vyhodnocují. Účinnost se určuje také podle toho, zda se vězni sami od sebe ozvou, nebo jestli zareagují, když je někdo z duchovní služby kontaktuje.

„Třeba člověk časem udělá nějakou reflexi, nebo vyslechne někoho jiného. Napomůže to ke srovnání hodnot a priorit. Spíše asi nějak organizovaně neprobíhá vyhodnocování. Ale sejdeme se jako kaplani a předáváme si své zkušenosti, vyhodnocujeme to, ale nějak to nedefinujeme (neděláme sociologické šetření)“ (R1).

„Zas tak moc to nezjišťujeme, ale ozvou se. Měřítkem by mohlo být, jestli zareagují, když my se ozvem, nebo jestli se ozvou sami“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 říká, že vyhodnocování programů probíhá průběžně prostřednictvím posouzení od pedagogů a vychovatelů, kteří sledují dodržování programu zacházení. I když se formální zpětná vazba od

odsouzených normálně nevyžaduje, probíhá neformální komunikace a výměna informací, kdy pedagogové s vězni diskutují o potřebách a případných nedostatcích.

„Hodnocení probíhalo, to dělají pedagogové a vychovatelé. Dělají hodnocení vězně i na základě plnění toho programu zacházení, který mají určenej“ (R2).

„Ted' bych nechtěl nikomu ukřivdit. Já si ale nevzpomínám, že bych dával nějakou zpětnou vazbu na program zacházení, to asi ne. ... Oni to asi průběžně vyhodnocovali. Ale jako že by nějaká zpětná vazba, bavit se o nějaké účinnosti, to je strašně složitý“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 uvádí, že metody hodnocení resocializačních programů jsou převážně kvalitativní. Využívá se metoda rozhovorů a analýza dokumentů. Zodpovědnost za vyhodnocení nese vychovatel, který je metodicky veden speciálním pedagogem. Klíčovým ukazatelem je, jestli vězeň splňuje předepsané požadavky.

„Kvalitativní spíše – metoda rozhovoru, studie dokumentů“ (R3).

„Vyhodnocuje je vychovatel, metodicky je usměřňován speciálním pedagogem. Za klíčové, jestli je plní nebo neplní, chování člověka“ (R3).

Shrnutí:

Respondenti se shodují, že v současné době není oficiálně vyžadována zpětná vazba na programy zacházení a jejich aktivity od vězňených jedinců. Ale všichni popisují, jakým způsobem vnímají vyhodnocování ze strany pracovníků. Vězeňský kaplan (R1) říká, že ohledně duchovních programů probíhá neformální reflexe a sdílení zkušeností mezi duchovními. Zpětnou vazbu od vězňů někdy dostávají, ale oficiálně ji nevyžadují. Bývalý vězeň (R2) poukazuje na průběžné hodnocení pedagogů a vychovatelů bez formální zpětné vazby od vězňů. Dále zmiňuje, že ale probíhá různá neformální komunikace, při které svůj názor mohou sdílet. Bývalý speciální pedagog (R3) vysvětluje, že personál využívá k vyhodnocování programů spíše kvalitativní metody, jako je metoda rozhovoru nebo analýza dokumentů. Klíčovým faktorem vyhodnocování je, zda vězeň splňuje náplň programu a jak se chová.

6.1.11 Jakým způsobem spolupracují jednotlivé instituce na realizaci programů?

Téma z analýzy: Spolupráce institucí

R1 (vězeňský kaplan):

R1 uvádí, že spolupráce mezi duchovní službou a dalšími složkami vězeňské služby probíhá většinou hladce, i když se občas vyskytují drobné technické potíže. Spolupráce zahrnuje komunikaci s různými odborníky, kteří např. doporučují kaplany odsouzeným. Sociální pracovník bývá velmi

často oporou při hledání a zajištění bydlení a práce, ještě před propuštěním na svobodu. Dále R1 vysvětluje, že při spolupráci mezi vězeňským kaplanem a dalšími odborníky ve vězení hraje důležitou roli dlouhodobá důvěra. Ta usnadňuje proces doporučení externích služeb a navázání kontaktu s dobrovolníky.

„Na začátku bych řekl dobře, mohou být technické problémy. Jsou psychologové, kteří nám napíšíou nebo řeknou, že tenhle člověk si žádá nebo by potřeboval, abych s ním promluvil... Jsme tázáni občas dozorcem nebo pedagogem, jak se nám daný jedinec jeví. Ale jde o důvěru, aby tam ten kaplan už nějakou dobu byl a zaměstnanci v něj měli důvěru a brali ho vážně“ (R1).

„Jsou křesťanské azyláky, můžeme jim to přes sociální pracovníky doporučit. Většina našich sociálních pracovníků je schopna sehnat vězni před propuštěním bydlení a práci... My také můžeme člověku něco doporučit a někam ho poslat, ale já upřednostňuji tu spolupráci se sociálkou“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 popisuje spolupráci s externími organizacemi, kdy věznice povolila návštěvy příspěvkové organizace. Uvádí zkušenost se spoluprací se pracovníci této příspěvkové organizace, která mu během výkonu trestu zajistila bydlení ve městě, kde se věznice nacházela, protože zde chtěl zůstat. Po propuštění je přítomna forma dohledu prostřednictvím PMS, která sice na propuštěného dohlíží, ale nepůsobí jako podpůrná síť.

„Já jsem spolupracoval s paní „#“, v rámci příspěvkové organizace. A věznice jim právě umožnila nás navštěvovat a vstupovat do té věznice. A to je právě organizace, která pomáhá vězňům po propuštění“ (R2).

„Když jsem byl podmíněčně propuštěný, tak mi byl nařízený dohled. To jsem musel zahájit spolupráci s PMS ... Ale to spíš vnímám jako formu dohledu, ne pomoci“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 rozděluje spolupráci na interní a externí složky. Základní instituci tvoří věznice, které spolupracují s neziskovým sektorem, přičemž se do realizace programů zapojují také PMS a další organizace (např. zabývající se závislostmi, financemi či vzděláváním). Přesto R3 poukazuje na problém, že mezi těmito subjekty neexistuje příliš silná spolupráce, a po propuštění dojde k úplnému zániku kontaktu s bývalými vězni, což považuje za závažnou nedokonalost systému.

„Základní instituce je věznice (vězeňská služba) ve spolupráci s neziskovým sektorem. PMS s vězeňskou, když je ve výkonu trestu. Neziskové organizace zabývající se závislostmi (Sananim), financemi (Lighthouse), vzděláváním a rekvalifikací (Volonté)... Komunikují všichni s vězeňskou službou, ale nevím o tom, že by spolupracovali mezi sebou“ (R3).

„Jaká je spolupráce mezi věznicí a organizacemi zajišťující následnou péči po propuštění?... Po propuštění my dáváme ruce od propuštěného pryč a starají se o něj PMS a neziskové organizace. Po

propuštění ztrácíme veškeré informace. Což je právě hrozné, když nám vyčítají, že je vysoká recidiva“ (R3).

Shrnutí:

Podle dotazových je spolupráce mezi institucemi zásadní pro úspěšnou realizaci duchovních aktivit a programů zacházení. Vězeňský kaplan (R1) vysvětluje, že i když se někdy mohou vyskytnout technické problémy, spolupráce mezi duchovní službou a zbylými pracovníky věznice probíhá většinou snadno. Dále vyzdvihuje důležitost důvěry mezi odborníky, jelikož tak dochází k větší efektivitě např. při doporučování služeb pro osoby ve výkonu trestu v oblastech bydlení či zaměstnání. Propuštěný vězeň (R2) popisuje, jak externí spolupráce s příspěvkovými organizacemi pomáhá vězňům před propuštěním, a zároveň zmiňuje, že z jeho pohledu je podpora PMS spíše forma dohledu. Bývalý speciální pedagog (R3) popisuje spolupráci mezi věznicí a neziskovým sektorem. Během výkonu trestu aktivně spolupracují, ale po propuštění se kontakt významně snižuje, což podle jeho názoru může přispět k vyšší míře recidivy.

6.1.12 Jaký je vliv programů na rodinné a sociální vazby vězněných osob?

Téma z analýzy: Vliv na rodinné a sociální vazby

R1 (vězeňský kaplan):

R1 se zaměřuje na individuální snahu podpořit a případně znovu navázat rodinné vztahy. Snaží se vězňům připomenout rodinné kořeny a usiluje o to, aby na tyto rodinné kořeny nezapomněli. Ptá se jich, zda vyrůstali s rodiči a motivuje je, aby alespoň poslali pohlednici. Podstatný význam přikládá odpuštění, aby nedocházelo k úplnému zavržení.

„Já se často snažím lidi přimět, ať pošlou alespoň pohled. Ptám se, jestli vyrůstali s rodiči alespoň prvních 10 let života. ... Snažím se ty lidi přimět, aby tyhleto rodinné vazby neopouštěli. Často je řeč o odpuštění. Někdo nedokáže odpustit, někdo nechce nést tu nenávist a pomstu a raději se smíří“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 klade důraz na důležitost udržování kontaktu s rodinou, tvrdí, že pedagogové a sociální pracovníci se aktivně podílejí na překonání komunikačních překážek, organizují návštěvy a umožňují hovory po telefonu. R2 také zmiňuje, že k jedincům, kteří mají děti nebo manželku/manžela, se přistupuje v tomto směru ještě více individuálně. Veškerá tato činnost přispívá ke zlepšení vztahů jak v době pobytu ve věznici, tak i na svobodě. Popisuje, jaký vliv měl čin, který spáchal, na jeho rodinu a že mu se zlepšením vztahu pomohla možnost návštěv a telefonování s blízkými.

„Podporují, aby rodiny jezdily na návštěvy, je možnost telefonovat, tohle oni podporují. ... Když má někdo navíc ještě děti, manžela/manželku, je pro ně důležité, aby se ten vztah snažili nějak udržet a podporovat tak, aby ten vztah vydržel“ (R2).

„Určitě se to zlepšilo, i když ze začátku to bylo těžký, kor pro moje rodiče. Když jsem spáchal, co jsem spáchal, tak to pro rodiče není úplně lehký přijmout. Ted' otázkou je, jakou roli v tom hrají nějaké programy... Důležité pro mě bylo, že mi umožňovali návštěvy a telefonovat“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 zahrnuje formálnější programy, které se soustředí přímo na posílení rodinných vazeb. Např. Pappa program, který se zaměřuje na roli otce, nebo Den otců, kdy vězni v doprovodu zaměstnance věznice tráví odpoledne se svými dětmi a blízkými. Tyto aktivity musí projít přísným schvalovacím procesem, aby byla zajištěna bezpečnost. Projde pouze malé množství lidí.

„Vznikl Pappa program, který je zaměřený na roli otce. ... Jsou extramurální aktivity, které by měly podporovat vztah s rodinou, dětmi a blízkými. My máme 3x do roka tzv. Den otců, kdy odsouzení jdou ven v doprovodu zaměstnance na nějaké místo, jdou a jejich úkolem je si připravit odpoledne pro ty své děti. Přijede rodina, a to odpoledne stráví spolu... Ven pouštíme pouze lidi s minimálním až nulovým rizikem, velmi si to rozmyslíme a prochází to složitým procesem“ (R3).

Shrnutí:

Respondenti vysvětlují, jakým způsobem mohou programy podpořit rodinné a sociální vazby, ale každý k tomu přistupuje s jiným pohledem. Vězeňský kaplan (R1) se soustředí spíše na individuální podporu a proces odpuštění, který aplikuje v rámci duchovního programu a který dle jeho slov usnadňuje obnovu kontaktů. Propuštěný vězeň (R2) zase poukazuje na praktickou podporu, která se vězňům dostává v podobě návštěv, extramurálních aktivit nebo telefonátů. Konkrétně u něj vedly hovory a návštěvy ke zlepšení komunikace s rodinou i po jeho propuštění. Bývalý speciální pedagog (R3) představuje organizované a oficiální programy (jako je Pappa program a Den otců), které aktivně podporují rodinné vazby, i když podléhají přísnému schvalovacímu procesu.

6.1.13 Jaké jsou konkrétní výzvy při realizaci programů zacházení?

Téma z analýzy: Výzvy při realizaci programů zacházení

R1 (vězeňský kaplan):

R1 se v odpovědi na tento problém soustředí na organizační a personální výzvy, kterým čelí při realizaci duchovních aktivit. Zdůrazňuje, že v případě nízkého zájmu nebo odporu ze strany vězňů je důležitá individuální komunikace. Také poukazuje na to, že časové omezení představuje zásadní problém, neboť aktivita musí být naplánována na dobu, kdy vězňům končí pracovní doba, což může být mnohdy náročné zajistit.

„S odporem se někdy pokouším vyrovnávat tak, že se s ním pokouším komunikovat. Řeknu mu, že si kolikrát rozumím více s nevěřícím, než s těmi šíleně pobožnými... Za některými se vyplatí zajít, za některými to nemá cenu“ (R1).

„Je výzva, abychom měli vymezený svůj časový prostor. Je to náročné, zvláště třeba u těch pracujících. Pracují zhruba do 15:30, a pak musí být tedy aktivita v době, kdy tedy končí pracovní doba“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 se věnuje především překážkám, které nastávají po propuštění na svobodu. Uvádí, jaká je situace pro propuštěné jedince při hledání zaměstnání. Problematika se získáním seriózní práce je ovlivněna především dluhy a exekucemi, které odebírají značnou část jejich příjmů. Zmiňuje, že předsudky vůči bývalým vězňům jsou poměrně častým jevem i v oblasti bydlení. R2 v této souvislosti popisuje osobní zkušenost se stigmatizací. Tato situace nastala v momentě, kdy s partnerkou sháněli bydlení a příbuzný jejich známé si dohledal na internetu kriminální minulost R2, která mu byla následně vyčtena. Přestože R2 měl díky podpoře ze strany kontaktů a známostem zajištěné zaměstnání a přes neziskovou organizaci bydlení ještě před propuštěním, je si vědom, že problémy s hledáním bydlení, zaměstnání či zadlužením mohou negativně ovlivnit schopnost propuštěných vrátit se zpět do společnosti.

„Problém vidím v těch exekucích. Já jsem vylezl po více jak 20 letech z vězení a nebyl jsem za celou dobu schopnej splatit všechny dluhy... Když přijmou někde oficiální práci, tak jim 2/3 příjmu seberou...“ (R2)

„Setkal jsem se s předsudky až teď, když jsme si s přítelkyní pronajali byt, naštěstí přes známou mojí přítelkyně. Pak mi vlastně volala, hele tos mi nemohl říct, že jsi byl ve vězení? Můj brácha to na tebe někde vystrachal a já teď poslouchám, komu jsem pronajala byt“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 se soustředí na organizační výzvy programů zacházení uvnitř věznice. Uvádí, že nejčastější problémy jsou nízký zájem účastníků nebo nevhodné složení skupiny (např. když si osobnosti v rámci pedagogické skupiny neseďnou). Pokud jde o finanční prostředky a personální zajištění, R3 uvádí, že tyto oblasti nejsou v příslušné věznici zásadním problémem, i když u nových programů může být občas potřebný delší čas na řádné zaškolení zaměstnanců.

„Nezájem, mávnou rukou. Zákonitosti jakékoliv pedagogické skupiny. Jestli si spolu ta skupina sedne, jestli si osobnosti neseď...“ (R3).

„U těch standardizovaných programů je asi problém v tom, že nejsou lidé, kteří jsou dostatečně proškoleni. Personální situace ve vězeňství není úplně růžová, ale to není v tomto kontextu u nás problém...“ (R3).

Shrnutí:

Respondenti v rozhovorech zmiňují různé faktory, které vnímají jako výzvy při realizaci programů zacházení. Vězeňský kaplan (R1) zmiňuje, že z jeho pohledu je jednou z překážek odpor ze strany vězňů. Podstatný problém vidí v časových možnostech, které je někdy velmi náročné spojit s pracovní aktivitou vězně. Jako řešení vidí správné časové plánování a individuální komunikaci, aby se zamezilo nízké účasti a snížil se odpor. R2 se věnuje překážkám, se kterými se vězni setkávají při procesu začleňování po propuštění na svobodu. Většina propuštěných čelí po VTOS finančním potížím nebo stigmatizaci, to jim zároveň může ztížit nalezení bydlení nebo získání zaměstnání. R3 upozorňuje na vnitřní organizační výzvy, jako je nezájem účastníků či špatné složení skupiny. Zároveň poznamenává, že v dané věznici nejsou finanční a personální zdroje omezením, i přestože je třeba zajistit řádné proškolení personálu při zavádění nových programů.

6.1.14 Jaký je dlouhodobý dopad programů na recidivu?

Téma z analýzy: Dlouhodobý dopad programů na recidivu

R1 (vězeňský kaplan):

R1 si myslí, že duchovní programy mají pozitivní dopad na přípravu na život po propuštění na svobodu. Dále zmiňuje, že kladný vliv může vypadat i tak, že propuštění ze začátku pravidelně navštěvují kostel, později se to sice změní, ale téměř pokaždé u nich zůstane silné pouto ke křesťanství. Co se týče nižší míry recidivy, R1 naznačuje, že vězni, kteří se účastní těchto programů a aktivit, mohou mít nižší recidivu, ale toto tvrzení nedokáže jednoznačně potvrdit.

„Jednoznačně ano. Myslím si, že třeba ze začátku třeba chodí do kostela, později třeba jen někdy, ale myslím si, že to tam nějakým způsobem zůstane. Pevné pouto ke křesťanství“ (R1).

„Spíše asi mají, ale to nedokážu říct“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 zmiňuje, že na něj nejvíce působily duchovní a psychologické programy. Programy podpořily změnu vnímání vlastního chování a tvorbu soucitu vůči obětem. Dle jeho názoru nejde účinnost programů posuzovat samostatně, myslí si, že programy člověka při VTOS formují, ale že je důležité i to, jak to má člověk srovnané v hlavě. Za podstatnou považuje i celkovou životní situaci, do které se propuštěný vrací a individuální přístup.

„Mě asi nejvíce ovlivnilo duchovní, a pak ten psycholog. Když mám čas, tak jdu do kostela. Ale jestli jako programy, je to těžký. Nějak Vás to během toho trestu formuje, to neříkám že ne. Ale jako jestli bych jako... nějakou váhu přiložil programu zacházení, který má věznice. Těžko říct. Já si myslím, že tohle musí mít člověk sám v hlavě srovnané. Nemyslím si, že nějaký program Vás změní, že vylezete jako člověk, který už v podstatě nic jako nespáchá. Takovýhle člověk může být ve věznici přesvědčený, jak je všechno super a jak se změnil a když pak vyjde ven a nemá kde bydlet, a nemůže sehnat práci,

*všechny programy jsou tímhle spláchnuté. On musí řešit, aby měl zítra co jíst, a pak je to strašně jednoduché sklouznout no prostě. Nejde to úplně prostě vytrhnout z kontextu. Program zacházení špatnej nebo dobrej. Strašně moc pak záleží na tom, do jakých podmínek se člověk vrací“ (R2).
„Já jsem ten svůj život ve vězení posunul duchovně, což si myslím, že hrálo největší roli“ (R2).*

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 hodnotí programy zacházení jako efektivní nástroj, který může pozitivně ovlivnit opakované páchání trestné činnosti. Klade důraz na fakt, že jejich účinek se projevuje až časem. *„Nástroj je to dobrý. Myslím si, že může mít pozitivní vliv na recidivu, ale chce to čas“ (R3).*

Shrnutí:

Zúčastnění zastávají názor, že programy zacházení mohou dlouhodobě podporovat prevenci recidivy. Vězeňský kaplan (R1) poukazuje na přínos duchovních aktivit, které u některých vězňů vytváří pevné pouto ke křesťanství, které je následně formuje a doprovází i po jejich propuštění. Nedokáže ale potvrdit myšlenku, že se u jedinců s pravidelnou duchovní aktivitou, vyskytuje nižší míra recidivy. Propuštěný (R2) v rozhovoru sdílí vlastní zkušenost, kdy ho duchovní a psychologická podpora nejvíce ovlivnila v jeho cestě za osobní proměnou a také pomohla u R2 zvýšit empatii vůči obětem. Zdůrazňuje, jak podstatné jsou pro recidivu životní podmínky, do kterých se vězeň po propuštění vrací. Bývalý speciální pedagog (R3) stručně podtrhuje, že programy zacházení mají potenciál, ale jejich účinek se projevuje postupně a vyžaduje čas.

6.1.15 Jaký je názor respondentů na možnosti a doporučení pro lepší resocializaci?

Téma z analýzy: Doporučení pro zlepšení resocializace

R1 (vězeňský kaplan):

R1 se soustředí na nedostatky současného systému a nabízí množství návrhů na zlepšení. V některých případech byl překvapen, když nějakému vězni zorganizoval nástup do práce, jen aby později zjistil, že to ze strany vězně nebylo myšleno zcela vážně. Naopak ho mile překvapila příležitostná fyzická a praktická pomoc od bývalých vězňů. Doporučuje zvýšit počet kaplanů, jelikož nedostatek jejich pozic vede k nedostatečné práci s vězňenými jedinci. Také navrhuje větší zapojení dobrovolníků, častější extramurální aktivity a zjednodušení administrativy. R1 by si přál, aby byl systém méně represivní (lepší návštěvní prostory, kontrolovaný přístup k internetu nebo televizi pro osoby se sníženou mobilitou). Dále by navrhl rozšíření vzdělávacích příležitostí a diferenciaci trestního rejstříku, aby si i bývalí vězni mohli najít zaměstnání v profesích, které by pro ně jinak byly uzavřeny. *„Někdy mě možná malinko překvapilo, že jsem zorganizoval možnost nastoupení do nějakého zaměstnání, a pak se ukázalo, že to ze strany vězně nebylo až tak vážně myšlené. A v pozitivním*

*smyslu mě překvapilo, že se nám několikrát dostalo fyzické pomoci od propuštěných vězňů“ (R1).
„Je málo úvazků (nejsou tabulková místa), je jednoznačné, že je potřeba více kaplanů... Častější extramurální aktivity a zjednodušení papírování kolem toho“ (R1).*

„Změnit systém na méně represivní. Omezit represivní část celého systému... Návštěvy v lepších prostorách. A internet. Měli by mít přístup k omezenému (kontrolovanému) internetu... Zakázal bych ale krimi zprávy...“ (R1).

„Větší přístup ke vzdělání (maturita či vyšší škola). ... Diferencování rejstříku trestu. Je u nás smrtící a má podíl na recidivě“ (R1).

R2 (propuštěný vězeň):

R2 sdílí svůj názor na zaměstnávání ve vězení. Práce ve vězení je pro R2 nedílnou součástí resocializace u vězňených jedinců. Dle jeho slov je důležité, aby vězni během výkonu trestu pravidelně chodili do svých zaměstnání. Vytváří se tak pracovní návyky, které jsou podstatné při opětovném začleňování do společnosti. R2 také upozorňuje na potřebu pokroku v oblasti moderních technologií ve věznicích. Aby byl vězňům umožněn častější přístup k počítačům a byli tak lépe připraveni na současný digitalizovaný svět. Vyzdvihuje myšlenku a účinnost některých programů (např. řídičské kurzy na autobus), které dle jeho slov mohou propuštěným usnadnit získání zaměstnání téměř hned po propuštění.

„Za mě určitě zaměstnanost. ... Ten člověk musí v tom trestu pracovat, aby neztratil ty pracovní návyky. To si myslím, že je úplně nejdůležitější“ (R2).

„Mně se strašně líbilo, třeba teď ve věznici „X“ probíhalo, že dělají prostě řídičské kurzy na autobusy. Že člověk potom získá řídičské oprávnění na autobus, což si myslím, že pro takového člověka není potom problém sehnat práci“

„Problém možná vidím v té digitální technologii, že v tom lidi zaostávají... V některých věznicích je možný přístup k omezenému internetu, nebo k práci na stojích. V jiných to je naopak minimálně nebo vůbec“ (R2).

R3 (bývalý speciální pedagog):

R3 vnímá proces resocializace jako zajímavou a hodnotnou činnost, ale navrhuje určité systémové úpravy. Navrhuje, že by bylo prospěšné vybudovat více malých věznic rozmístěných po celé republice, což by umožnilo osobnější přístup. Dále se domnívá, že po propuštění by měla hrát klíčovou roli hlubší sebereflexe, aby jedinci vnímali lépe své činy.

„Potvrdil jsem si, že je to hezká a zajímavá práce“ (R3).

„Více věznic, ale malých. Klidně ať jich je třeba 100, ale ať jsou malé...“ (R3).

„Po tom propuštění určitě, ale já spíš... Určitě by pomohla abstraktní věc asi, intenzivnější sebereflexe u některých osob, nastavení zrcadla toho, jak se chovají“ (R3).

Shrnutí:

Respondenti se ve svých návrzích na zlepšení procesu resocializace shodují na myšlence, že pro účinnější resocializaci je nutné provést úpravy v systému a zlepšit konkrétní programy. Vězeňský kaplan (R1) doporučuje, navýšení počtu kaplanů a dobrovolníků, aby byl větší prostor a čas na vězně, kteří duchovní podporu potřebují. Dále vězeňský kaplan navrhuje, opravu prostorů vyhrazený pro návštěvy, zjednodušení procesu administrativy, častější realizaci extramurálních aktivit a na závěr i rozšířený přístup k omezenému internetu a vzdělávacím možnostem. Důležitým bodem v návrzích R1 je diferenciacie trestního rejstříku, která je dle jeho v recidivě smrtící. Bývalý vězeň (R2) dává do popředí opět význam pracovních aktivit a přidává i modernizaci v oblasti digitálních technologií. Vyzdvihuje aktivity, které usnadňují proces hledání práce po propuštění, jako je např. možnost získání řidičského oprávnění na autobus. Bývalý speciální pedagog (R3) navrhuje budování menších věznic, aby byl podpořen osobní a individuální přístup. Dále je podle R3 potřebná podpora intenzivnější sebereflexe, aby byly lépe rozlišeny pozitivní a negativní vzorce chování.

6.2 Shrnutí výsledků

Tato podkapitola představuje hlavní myšlenky, které vyplývají ze tří individuálních rozhovorů s různými respondenty. Otázky pro tento výzkum byly zvoleny v souvislosti s předem zvolenými okruhy úkolů. Oblast úkolů se zaměřuje zejména na účinnost programů zacházení v anonymizované věznici. Podstatou je zjistit, jak vypadá realita aplikace a průběhu programů v dané věznici a získat odpověď na hlavní výzkumnou otázku: *Do jaké míry ovlivňují programy zacházení resocializaci vězněných osob?* Přestože se jednotlivé odpovědi respondentů v určitých ohledech neshodují, v řadě z nich naopak výzkum nachází shodu. Tyto shodné a rozporné myšlenky poskytují hlubší pochopení toho, jak v této věznici programy zacházení skutečně fungují v praxi.

Všichni tři zúčastnění se shodují na tom, že základní struktura programů zacházení, které jsou povinné, je napříč věznicemi stejná, ale liší se převážně v aktivitách. R1 zmiňuje především duchovní podporu a její aktivity, ale i zájmové a vzdělávací kroužky a extramurální aktivity. R2 zmiňuje sportovní, vzdělávací a duchovní služby, které jsou v dispozici v každé věznici. R2 společně s R3 zmiňují i standardizovaný program, který se zaměřuje na osoby s násilnou kriminální činností.

Respondenti se dále shodují, že míra účinnosti programů zacházení podléhá několika různým faktorům, a z tohoto důvodu bývá těžké ji změřit. Podle R3 se personál věznice zaměřuje na to, aby byl program účinný již při tvorbě komplexní zprávy, kdy je každému vězni stanoven individuální cíl. Konstatuje, že na účinnost programů může mít vliv i personál a typ věznice. R1 vnímá duchovní službu jako důležitou součást odborného zacházení s vězni. Dle jeho slov poskytuje prostor pro sebereflexi, orientaci v náročných situacích a může být klíčová při podpoře změny. Podle R2 ale ne vždy dochází k důslednému sledování toho, zda program odpovídá skutečným potřebám vězně, jelikož vnímá programy zacházení spíše jako formální a s omezeným individuálním dopadem.

Důležitým bodem je také intenzivní spolupráce mezi jednotlivými složkami věznice. R3 uvádí, že tato spolupráce probíhá většinou bez větších problémů, jelikož si jsou pracovníci vědomi, jak podstatné je odborné zacházení s odsouzenými. Někdy se ale najdou jedinci, kteří by s vězni nepochybně nepracovali. Podobně to vnímá i R1, který upozorňuje, že týmová práce je nezbytná pro poskytnutí komplexní péče. Dále zmiňuje, že se v práci někdy setkává s předsudky, posměchem nebo nezájmem právě i ze strany zaměstnanců, avšak v případě nutnosti se mu i tito jedinci snaží vyjít vstříc.

Jedním nejčastěji zmiňovaným tématem je individuální přístup odsouzených k programům a jejich aktivitám. Roli tedy nehraje pouze kvalitní základ programů, ale i individuální přístup trestaných jedinců, který se výrazně liší. R3 uvádí, že se motivace vězňů je různá. Některé osoby programy zacházení odmítají a jiné o ně naopak jeví zájem. Odmítnutí účasti pak často souvisí se zdravotními či psychickými potížemi. R1 doplňuje, že někteří vězni odmítají skupinové aktivity, a naopak vyžadují osobní návštěvy a rozhovory. Podle něj je důležité, aby nabídka byla přizpůsobena konkrétním potřebám a požadavkům jednotlivců. R2 uvádí, že přístup k programům je ze strany vězňů silně individuální. Některí vězni dle jeho slov nemají předpoklady ke vzdělávání, ani schopnost stejného zapojení. Za klíčovou považuje pracovní činnost, která pomáhá vězňům utvořit návyky pro život po propuštění.

Ve všech rozhovorech vyplynuly na povrch i určité výzvy, kterým programy zacházení a jejich aktivity v praxi čelí. R1 poukazuje na časová omezení, jelikož je nutné plánovat aktivity mimo pracovní dobu odsouzených, což je někdy obtížné zkombinovat. Zmiňuje i, že někdy na odpor ze strany vězňů pomáhá individuální přístup a otevřená komunikace. R2 vnímá programy často jako formální. Poukazuje na přeplnění věznic a nedostatek prostoru pro skutečný individuální odborný přístup. R3 zmiňuje potíže s možným nevhodným složením skupin, kde si jedinci nemusí charakterově sednout. Dále hovoří i o nezájmu ze strany vězňů, který bývá typickým problémem.

V neposlední řadě se všichni tři respondenti shodují i na tom, že resocializace pokračuje i po propuštění. R2 se otevřeně vyjadřuje k problémům, kterým jedinci po propuštění čelí – obtížné nalezení bydlení a zaměstnání, stigmatizace, ale především exekuce. Zdůrazňuje, že je důležité, do jakých podmínek se jedinec vrací a jaké se mu dostává podpory. R3 považuje za klíčové posílení návaznosti a spolupráce penitenciární a postpenitenciární péče. R1 upozorňuje na význam podpory rodiny a blízkého okolí, která může ovlivnit recidivu daného jedince.

Jednotlivě pak každý zdůrazňuje, že klíčovým bodem pro úspěch programů zacházení je individuální přístup a efektivní spolupráce mezi zaměstnanci věznice. Programy zacházení musí být pravidelně vyhodnocovány a procházet úpravami v reakci na aktuální individuální potřeby. Celkově lze říct, že programy zacházení mohou mít pozitivní vliv na změnu chování a myšlení odsouzených, ale musí být aplikovány společně s komplexním systémem podpory. V tomto případě pak bude poskytována rozsáhlá a kvalitní odborná péče, která podporuje trvalé změny u odsouzených a snižuje riziko recidivy.

7. Diskuse a doporučení

7.1 Potvrzení nebo vyvrácení hypotézy

V rámci této podkapitoly je nutné posoudit, zda výsledky výzkumu potvrzují či vyvrací hypotézu, která byla stanovena v podkapitole 5.2. Hypotéza předpokládala, že programy zacházení pozitivně ovlivňují proces resocializace u vězňů a snižují riziko recidivy.

Vězeňský kaplan, zástupce duchovní služby, zmiňuje několik případů, kdy duchovní programy měly pozitivní vliv na proces resocializace. Potvrzuje případy, kdy duchovní aktivity podpořily organizaci jejich života, uvědomění si vlastních chyb, víru v duchovno a změnu nastavení myšlení. Vězni, kteří se pravidelně účastní duchovních aktivit, si ve většině případech odnáší morální základ pro opětovné začlenění do společnosti a pevnou víru v křesťanství. Duchovní návyky mění jejich postoje a chování takovým způsobem, že je následně formují a doprovází i po propuštění. I přes toto tvrzení není ale schopný doložit, že tito jedinci mají nižší míru recidivy.

Programy zacházení cílí na podporu vězňů v jejich osobním rozvoji, resocializaci a přípravu na zcela odlišný život po propuštění. Podle slov bývalého speciálního pedagoga jsou zapojení a motivace vězňů individuální, ale jsou důležité pro podporu pozitivních účinků programů a jejich aktivit. Někteří vězni chodí na programy z důvodu plnění povinností, jiní tyto programy aktivně využívají a jsou za ně rádi. Nejčastěji se odmítají účastnit osoby se zdravotními nebo duševními problémy. Dále respondent zmiňuje, že se ve věznicích šíří vědomí o nutnosti odborného zacházení s vězni. Většina zaměstnanců si je vědoma, že nelze vězně pouze zavřít a dále s nimi nic nedělat. Bývalý speciální pedagog shrnuje, že programy zacházení mají potenciál, ale potřebují čas.

Bývalý vězeň v rozhovoru potvrzuje pozitivní vliv duchovní služby, studia a psychologické podpory. Díky této podpoře se vydal na cestu duchovna a vzdělávání, došel k osobní proměně a získal nové hodnoty. Díky změně nastavení mysli a podpoře standardizovaného programu se nyní dokáže vcítit do pocitů obětí. Co se týče vlivu programů zacházení na vazby s rodinou, opět potvrdil pozitivní dopad. To, že i ve své situaci měl povolené návštěvy a telefonáty, mu pomohlo zlepšit vztahy s rodinou, která nesla jeho čin špatně. Na sociálních vazbách tak mohl pracovat už při výkonu trestu, čehož si zpětně váží, protože se měl stále na koho obrátit. Není si ale jistý, jaký je vliv obecných programů zacházení, připadají mu oproti duchovním a vzdělávacím programům dost formální. Naopak vyzdvihuje možnost aktivit, při kterých lze získat např. řidičský průkaz na autobus, který jedinci usnadní nalezení práce po propuštění.

Ze získaných dat od vybraných respondentů vyplývá, že programy zacházení, zejména ty standardizované společně s komplexní podporou mohou mít za určitých okolností pozitivní vliv na resocializaci vězňů a snížení recidivy, což částečně potvrzuje stanovenou hypotézu této práce. Nelze opomenout, že účinnost a vliv programů je ovlivněn řadou faktorů, a proto je nutné brát v potaz individuální přístupy a potřeby vězňů. Hypotéza se v této věznici sice částečně potvrdila, ale zároveň nabízí podklady pro možné zlepšení.

7.2 Diskuse nad výsledky a srovnání s teorií

Výzkumná část si kladla za cíl zjistit, jak efektivní jsou programy zacházení v praxi anonymizované věznice a jakým způsobem ovlivňují resocializaci vězněných osob. Cíle práce bylo dosaženo na základě rozhovorů s odborníky a propuštěným vězněm, kteří mají s programy zacházení v dané věznici osobní zkušenost. Diskuse se zaměřuje na srovnání zjištění praktické části a teorie, která byla představena v první části práce. Zároveň diskuse poukazuje na neočekávané odpovědi a absenci podstatných myšlenek.

V teoretické části je několikrát kladen důraz na podstatu individuální péče a komplexní podpory. Tuto podporu v praxi anonymizované věznice poskytuje řada odborníků, která se skládá z vězeňského kaplana, psychologa, speciálního pedagoga a vychovatele. Rozhovory potvrzují teorii, že již při nástupu do VTOS jsou v komplexní zprávě stanoveny individuální cíle. Individuální konzultace a rozhovory mají vliv na následné začlenění do společnosti po propuštění.

Teorie zmiňuje, že pro proces resocializace je důležitý propojený multidisciplinární tým. Praxe podstatnou roli na vliv účinnosti podtrhuje, protože právě při tvorbě programů zacházení, je podstatné, když spolu jednotliví zaměstnanci věznice spolupracují a navzájem se podporují. Tímto způsobem lze zajistit více individuální a komplexní podporu vězněným osobám.

Z teorie také vyplývá, že účinnost programů zacházení je ve značné míře ovlivněna prostředím věznice, organizačními podmínkami a přístupem personálu dané věznice. Z výsledků výzkumné části vyplývá, že je rozdíl v rámci věznic mezi poskytovanými aktivitami. Některé věznice nabízejí kvalitní a zajímavé činnosti, jiné pouze ty nejzákladnější. Rozdíl lze nejvíce pozorovat v možnostech přístupu k počítačům a vzdělávání, což lze vyčíst i z odpovědí respondentů.

Z teoretického hlediska vyplývá, že podpora, které se věžňům dostává, by měla být komplexní a individuální. Avšak rozhovory poukazují na nedostatek personálu, nedostačující spolupráci a propojení mezi penitenciární a postpenitenciární pomocí, omezené časové podmínky nebo také nevyhovující prostory. Tento rozpor poukazuje, že i přes veškerou snahu personálu, není snadné dosáhnout ideální představy, kterou teorie předkládá.

Výsledky potvrzují, že programy zacházení mohou být jednou z příčin snížené recidivy a mohou podporovat úspěšné začlenění do společnosti. Úspěch těchto programů je ale závislý na řadě faktorů, jako je osobní motivace věžňů, doba strávená ve vězení a kvalita přístupu odborníků. Diskuse o výsledcích tak ukazuje, že systém má své nedostatky a je potřeba ho dále vylepšovat a upravovat.

Přestože většina zjištění je v souladu s teoretickými východisky, vyskytly se i neočekávané odpovědi. Například forma studia vysoké školy, která v konkrétní věznici umožňovala i osobní účast u státních závěrečných zkoušek. V teorii se o studiu příliš nemluví a zároveň to vybočuje z běžné představy o podmínkách VTOS. Výrazný a překvapivý dojem zanechal i pozitivní vliv vysokoškolského studia a duchovní služby na osobnost vybraného jedince. Po propuštění R2 pokračuje ve studiu magisterského oboru a duchovním rozvoji. Duchovnímu vlivu teorie nevěnuje

tolik pozornosti, přestože může mít klíčový dopad na snížení recidivy a posílení resocializačního procesu. Dalším neočekávaným jevem je, že dlouhodobě vězněné osobě byl napříč různými věznicemi nabídnut standardizovaný program pouze jednou, přestože byl vězněn téměř polovinu svého života. S tím se pojí i fakt, že anonymizovaná věznice momentálně poskytuje tento program pouze jeden. Z teoretický předpokladů získaných z odborné literatury se vyvinul předpoklad, že každá věznice disponuje standardizovanými programy zacházení a nabízí hned několik.

Nečekané bylo i to, že se v rozhovorech nevyskytovalo příliš téma PMS v souvislosti s resocializací a dále nebyl zmíněn ani jednou sociální kurátor pro dospělé.

Celkově lze říct, že výsledky z praxe do velké míry odpovídají informacím v teoretické části, ale také odhalují oblasti, kde by systém mohl být vylepšen. Tyto závěry tvoří základ pro další diskusi o tom, jak by měl být nynější systém upraven, aby byl efektivnější a lépe vyhovoval potřebám jednotlivých vězňů.

7.3 Návrhy na zlepšení resocializačních opatření

Na základě analýzy rozhovorů a diskuse vyplývá, že resocializace vězněných osob má své slabé stránky a mohla by být úspěšnější, pokud by došlo k několika úpravám současného systému. Na základě diskuse lze navrhnout několik konkrétních opatření, která by mohla pomoci se zlepšením procesu resocializace.

Jedním z těchto opatření je větší individuální péče. Je nutné, aby programy zacházení prošly takovou úpravou, díky které by došlo ke zlepšení péče o jednotlivce a zvýšení personalizace těchto programů. Je důležité více reagovat na specifické potřeby vězňů. Určitou pomoc by představovalo zavedení standardizovaných programů jako je program 3Z nebo VIT do každé věznice, aby se s vězni pracovalo v kolektivu, který má podobný problém. Dále by k individuální péči pomohlo zavedení pravidelných individuálních konzultací s odborníky jako je např. psycholog, kaplan, sociální pracovník nebo speciální pedagog. Individuální a pravidelné konzultace s těmito odborníky povzbuzují ve vězněných jedincích pocit, že jim někdo naslouchá, že to s nimi ještě všichni nevzdali. Je to důležitý faktor pro podporu účinnosti resocializace.

Jedním z dalších podstatných kroků je posílení týmu odborníků. Je důležité navýšit počet zaměstnanců, aby byla zajištěna dostupná podpora pro všechny odsouzené osoby. Zlepšení by proběhlo i v rámci aktivit multidisciplinárního týmu (speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, vychovatel, kaplan), včetně pravidelného hodnocení a aktualizace individuálních plánů. Členové týmu by měli pořádat pravidelná setkání, kde by společně vyhodnocovali a upravovali aktuální programy, a případně přicházeli s návrhy do diskusí o nových programech či aktivitách.

Následující bod se zaměřuje na zefektivnění spolupráce mezi různými institucemi. Je nutné, aby došlo k větší propojenosti a lepší spolupráci mezi vězeňskými institucemi a postpenitenciárními službami (jako jsou kurátoři a neziskové organizace), aby přechod do běžného života probíhal hladce

a s minimem překážek (např. problémy se zajištěním bydlení, nezaměstnanost, dluhy). Bylo by dobré vytvořit pro vězně při propuštění plán, který by jim zajistil podporu i na svobodě.

Dalším postupem by mohla být modernizace v oblastech vzdělávacích a pracovních aktivit. Umožnění omezeného přístupu k digitálním technologiím a online vzdělávacím programům ve věznicích. To by umožnilo vězňům získat přehled a znalosti v oblasti technologie, což by jim následně usnadnilo hledání práce po propuštění a vyhnuli by se obavám a překážkám z nedostatečné znalosti práce s technologií. Podpora pracovní aktivity a odborná školení (kurzy pro řidiče a technické vzdělávání), by byly dalším faktorem pro zvýšení šancí vězňů na získání zaměstnání po propuštění na svobodu.

Poslední návrh představuje zlepšení vnitřních podmínek věznice. Např. prostory pro návštěvy by mohly být příjemnější a modernější. Také by pomohlo zjednodušit některé administrativní procesy, které se týkají plánování a aktualizace individuálních resocializačních plánů.

Všechna uvedená doporučení vychází z poznatků získaných během práce na teoretické a praktické části této bakalářské práce. Jejich cílem je přispět ke zlepšení podmínek při návratu osob z výkonu trestu do běžného života a snížit tím riziko recidivy.

8. Závěr

Bakalářská práce *Resocializace vězňených osob a role programů zacházení* zkoumala problematiku resocializace vězňených osob a jejím cílem bylo zjistit, do jaké míry programy zacházení ovlivňují jejich návrat do společnosti po propuštění.

Hlavní výzkumnou otázkou této studie je: „*Do jaké míry ovlivňují programy zacházení resocializaci vězňených osob?*“. Zvolená výzkumná otázka přispívá k hlubšímu porozumění individuálním zkušenostem a osobním pohledům respondentů.

Na základě teoretických podkladů byla sestavena následující hypotéza: *Programy zacházení mají pozitivní vliv na resocializaci vězňených osob a snižují riziko recidivy*. Cílem zkoumání je ověřit tuto hypotézu prostřednictvím odpovědí respondentů a jejich zkušeností s programy zacházení.

Práce byla rozdělena do dvou částí – teoretická a výzkumná.

Teoretická část poskytla obecný náhled do podstatných oblastí resocializace a programů zacházení ve věznicích ČR a definovala, jak by resocializace a programy zacházení měly ideálně vypadat a probíhat.

Výzkumná část pracovala s výše zmíněnou hlavní výzkumnou otázkou a snažila se na ni nalézt odpověď. Odpovědi, které byly získány prostřednictvím rozhovorů, ukazují, že individuálně přizpůsobené a správně navržené programy zacházení mohou mít na resocializaci vězňených osob pozitivní dopad. Mohou jedincům usnadnit návrat a začlenění do společnosti a také je podpořit v odstranění nevhodného chování. Stanovená hypotéza se v dané věznici částečně potvrdila. Je nutné připomenout, že musí být brána v úvahu řada faktorů, která tento proces ovlivňuje (motivace odsouzených nebo organizační podmínky).

Na základě zjištěných výsledků se nabízí hned několik doporučení. V první řadě by bylo vhodné rozšířit individuální péči, aby došlo ke zlepšení reakce na konkrétní potřeby jednotlivých vězňů. Dále by bylo na místě posílit tým odborníků, čímž by se mohla zajistit dostupnost jejich podpory pro všechny odsouzené a zlepšit souhra mezi jednotlivými pracovníky. Mělo by také dojít ke zlepšení spolupráce mezi vězeňskými institucemi a postpenitenciárními službami, což by mělo usnadnit přechod vězňů do běžného života. A v neposlední řadě je nutná modernizace vzdělávacích a pracovních programů, která by mohla zvýšit šance na úspěšnou reintegraci vězňených osob do společnosti.

Tato bakalářská práce má ale i svá omezení. Rozhovory byly provedeny pouze se třemi respondenty, kteří jsou spojeni s jednou konkrétní věznicí. Z tohoto důvodu nemusí výsledky studie odpovídat realitě i v ostatních věznicích. Dalším bodem při zobecnění může být role vysokoškolského studia, které není u odsouzených běžné. Překážkou může být také samotný průběh rozhovorů (prostředí a počet otázek). Tyto okolnosti byly při vyhodnocování brány v úvahu. Do budoucna by bylo přínosné, kdyby byl podobný výzkum proveden s větším počtem respondentů z různých věznic. Zajímavé by také bylo, zaměřit se na to, jak konkrétní části programů zacházení dlouhodobě ovlivňují život po propuštění a jak pomáhají při snižování recidivy.

9. Seznam použitých zdrojů

BAČKOVSKÝ, Martin. *Probační a mediační služba zahájila provoz Probačního domu v písku*. [online]. Praha: Probační a mediační služba, n.d. Dostupné také z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-zahajila-provoz-probacniho-domu-v-pisku/>. [cit. 2025-02-28].

BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 98 s. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.

BORZYCKI, Maria a Eileen BALDRY. *Promoting integration: The provision of prisoner post-release services*. *Trends & Issues in Crime & Criminal Justice*, 2003, č. 262. [online]. Canberra: Australian Institute of Criminology, Dostupné také z: <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi262.pdf>. [cit. 2025-03-1].

BLATNÍKOVÁ, Šarka et al. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 195 s. ISBN 80-7338-024-2. Dostupné také z: <https://www.iksp.cz/storage/169/300.pdf>, str. 6. [cit. 2025-02-10].

BRAUN, Virginia a CLARKE, Victoria. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. [online]. 2006, vol. 3., no. 2, s. 77-101. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_thematic_analysis_in_psychology. [cit. 2025-03-20].

DAVIS, Celeste, BAHR, Stephen J. a WARD, Carol. *The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society*. *Criminology & Criminal Justice*, 2013, roč. 13, č. 4, s. 446–469. [online]. Dostupné také z: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1748895812454748>. [cit. 2025-03-01].

DRAHÝ, František, HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. 152 s. ISBN 978-80-270-5197-7.

DRÁPAL, Jakub, ed., JIŘIČKA, Václav, ed. a RASZKOVÁ, Tereza, ed. *České vězeňství*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxii, 430 s. Právní monografie. ISBN 978-80-7676-066-0.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 218 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.

GRIFFITHS, Curt Taylor, DANDURAND, Yvon a MURDOCH, Danielle. *The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention*. [online]. Ottawa, Ontario, Canada: National Crime Prevention, 2007. Dostupné také z: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/scl-rntgrtn/scl-rntgrtn-eng.pdf>. [cit. 2025-02-15].

HATTERY, Angela a SMITH, Earl. *Prisoner reentry and social capital: the long road to reintegration*. Lanham, Md.: Lexington Books, 2010. [online]. Dostupné také z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=BbC-AAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=HATTERY,+Angela,+J.,+SMITH,+Earl.+Prisoner+reentry+and+social+capital:+The+long+road+to+reintegration.+Lexington+Books,+2010.+&ots=RaoPQkYVZF&sig=D41BCtwvkrmW-IHV220i13EbfBM&redir_esc=y#v=onepage&q=HATTERY%2C%20Angela%2C%20J.%2C%20SMITH%2C%20Earl.%20Prisoner%20reentry%20and%20social%20capital%3A%20The%20long%20road%20to%20reintegration.%20Lexington%20Books%2C%202010.&f=false. [cit. 2025-03-1].

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s. Studia VŠERS; 2. ISBN 80-86708-05-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Páté, přepracované vydání. Praha: Portál, 2023. 494 stran. ISBN 978-80-262-1968-2.

HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2010. 73 s. ISBN 978-80-7248-574-1.

HOFERKOVÁ, Stanislava. *Postpenitenciární péče: Průvodce předmětem pro studijní program Sociální patologie a prevence* [online]. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2021. Dostupné také z: https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnich-studii/dokumenty/studijni_opory/socialni_patologie_a_prevence_2021/postpenitenciarni-pece.pdf. [cit. 2025-01-27].

CHRASTINA, Jan. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5373-6. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/profile/Jan-Chrastina-2/publication/331618757_Pripadova_studie_-_metoda_kvalitativni_vyzkumne_strategie_a_designovani_vyzkumu_Case_Study_-_a_Method_of_Qualitative_Research_Strategy_and_Research_Design/links/60d5ef4192851ca94487d005/Pripadova-studie-metoda-kvalitativni-vyzkumne-strategie-a-designovani-vyzkumu-Case-Study-a-Method-of-Qualitative-Research-Strategy-and-Research-Design.pdf. [cit. 2025-03-19].

JŮZL, Miloslav a Olejníček, Antonín. *Penologie a penitenciární pedagogika: (úvod do studia předmětu)*. Brno: Institut mezioborových studií, 2004. 121 s.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciariстика a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012. 149 s. ISBN 978-80-87182-24-6.

LIGHTHOUSE spolek. *Zadluženost a recidiva* [online]. Aktualizováno 31. března 2018. Dostupné také z: <https://www.lgh.cz/zadluzenost/>. [cit. 2025-01-15].

MAREŠOVÁ, Alena et al. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 302 s. Studie. ISBN 978-80-7338-119-6.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY, Česká justice. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>. [cit. 2025-02-10].

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Otevřené věznice*. [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2024. Dostupné také z: <https://msp.gov.cz/web/msp/otevrene-veznice>. [cit. 2025-02-21].

NEŠPOR, Zdeněk, ed. *Resocializace. Sociologická encyklopedie*. [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017. ISBN 978-80-7330-308-2. Dostupné také z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Resocializace>. [cit. 2025-01-05].

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY (PMSČRa). *O nás*. [online]. Praha: PMSČR, n.d. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>. [cit. 2025-02-28].

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY (PMSČRb). *Probační dům*. [online]. Praha: PMSČR, n.d. Dostupné také z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probacni-dum/>. [cit. 2025-02-28].

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Lektorský manuál Vnímám I Tebe: Školící manuál pro školení školitelů VIT*. Probační a mediační služba, 2020. [online]. Dostupné také z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSII_Skolici_manual_pro_skoleni_skolitelu_VIT_200819.pdf. [cit. 2025-02-17].

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie I. díl: Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007a. 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie II. díl: Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007b. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.

SUCHÁ, Jana, a VALEŠ, František. Programy zacházení – výchovná a reintegrativní práce s odsouzenými. In: *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňných osob* (s. 44-48). Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. ISBN 978-80-904116-0-9. Dostupné také z: <https://docplayer.cz/6078371-Mezi-vezenim-a-komunitou.html>. [cit. 2025-01-25].

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VISHER, Christy, LaVIGNE, Nancy a TRAVIS, Jeremy. *Returning Home: Understanding the Challenges of Prisoner Reentry*. Maryland Pilot Study: Findings from Baltimore. Washington, D.C.: Urban Institute, Justice Policy Center, 2004. [online]. JPC Publication: CPR04 0122. Dostupné také z: https://floridaliteracy.org/Corrections/410974_ReturningHome_MD.pdf. [cit. 2025-01-23].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Tým odborných pracovníků*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025a. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/tym-odbornych-pracovniku>. [cit. 2025-02-26].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *SARPO*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025b. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/sekce/sarpo>. [cit. 2025-02-20].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Program zacházení*. [online]. Valdice: vězeňská služba České republiky, 2025c. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-valdice/sekce/program-zachazeni>. [cit. 2025-03-01].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Specializované resocializační programy*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025d. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/specializovane-resocializacni-programy>. [cit. 2025-02-10].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Program VIT (Victim impact training) – Vnímám i Tebe*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025e. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/program-vit-victim-impact-training-vnimam-i-tebe>. [cit. 2025-02-20].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Edukačně-rekvalifikační program pro pachatele dopravních nehod – PARDON* [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025f. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/edukacne-rekvalifikacni-program-pro-pachatele-dopravnich-nehod-pardon>. [cit. 2025-02-17].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Pappa program*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025g. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/terapeuticky-program-tp-21-junior>. [cit. 2025-02-20].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Základní informace*. [online]. Jirice: Vězeňská služba České republiky, 2025h. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-jirice/sekce/zakladni-informace>. [cit. 2025-02-21].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Volonté*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025i. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/volonte>. [cit. 2025-02-20].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rubikon centrum*. [online]. Pardubice: Vězeňská služba České republiky, 2025j. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/sekce/rubikon-centrum>. [cit. 2025-02-20].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Spolupráce s neziskovými a dalšími organizacemi*. [online]. Světlá nad Sázavou: Vězeňská služba České republiky, 2025k. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>. [cit. 2025-02-21].

ČESKO. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2 odst. 2. In: *Zákony pro lidi*. [online]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>. [cit. 2025-01-20].

ČESKO. Zákon č. 84/1969 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. In: *Zákony pro lidi*. [online]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-84>. [cit. 2025-01-20].

ČESKO. Zákon č. 345/1999 Sb., o vazbě a výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi*. [online]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345/zneni-20250101>. [cit. 26. 2. 2025].

ŘEHÁŘEK, Michal. *Informace o realizaci standardizovaných programů zacházení s odsouzenými a o realizaci přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 2014. Dostupné také z: <https://mv.gov.cz/soubor/informace-o-realizaci-stand-programu-zachazeni-doc.aspx>. [cit. 2025-01-23].

10. Přílohy

Příloha č. 1 – Vzor informovaného souhlasu

Příloha č. 2 – Otázky použité při rozhovorech

Příloha č. 3 – Polostrukturovaný rozhovor s vězeňským kaplanem

Příloha č. 4 – Polostrukturovaný rozhovor s bývalým vězněm

Příloha č. 5 – Polostrukturovaný rozhovor s bývalým speciálním pedagogem

Příloha č. 1 – Vzor informovaného souhlasu

INFORMOVANÝ SOUHLAS S POSKYTNUTÍM ROZHOVORU, JEHO NAHRÁNÍM A NÁSLEDNÝM VYUŽITÍM PRO ÚČELY BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu bakalářské práce s názvem *Resocializace vězňů a role programů zacházení*. Účelem tohoto výzkumu je zjistit, jak a do jaké míry ovlivňují programy zacházení životy a resocializaci vězňů osob během výkonu trestu i po jejich propuštění.
- Bylo mi sděleno, jak dlouhý bude rozhovor a jaký bude jeho průběh. Tento rozhovor je dobrovolný. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku a rozhovor kdykoliv přerušit.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovorem nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita, které znemožní identifikaci mé osoby, a to i po skončení rozhovoru. Nikde nebudou uvedeny mé osobní údaje, které by umožnily mou identifikaci.
- Souhlasím s nahráváním tohoto rozhovoru a jeho následným zpracováním, aby bylo možné zachytit přesné odpovědi. Zvukový záznam rozhovoru bude použit výhradně pro analýzu této studie, nebude zpřístupněn třetím stranám a po dokončení výzkumu bude bezpečně smazán.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své bakalářské práce a může v ní citovat či přepisovat rozhovor.

Souhlas respondenta:

Já, níže podepsaný/á respondent/ka, potvrzuji, že jsem byl/a informován/a o účelu a podmínkách tohoto rozhovoru. Rozumím, že účast v rozhovoru je dobrovolná a mám právo jej kdykoliv ukončit nebo odmítnout odpovědět na otázky. Dávám své svolení k nahrávání rozhovoru a k jeho využití pro účely této bakalářské práce. Rozhovor může být citován nebo přepsán, přičemž má anonymita zůstane zachována.

Souhlas s účastí v rozhovoru:

- Souhlasím** s účastí v rozhovoru.
 Nesouhlasím s účastí v rozhovoru.

Souhlas s nahráváním rozhovoru:

- Souhlasím** s nahráváním rozhovoru pro účely výzkumu.
 Nesouhlasím s nahráváním rozhovoru.

Datum podpisu:

Podpis respondenta:

Příloha č. 2 – Otázky použité při rozhovorech

Úkoly k výzkumné otázce:

Úkol č. 1. – Zjistit, jaké programy ve věznici probíhají.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Nabízí věznice duchovní programy? Pokud ano, jaké?
- Jaké konkrétní aktivity pro vězně nabízíte?
- Jakou roli hraje duchovní podpora v resocializačních programech jako celku?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaké programy byly v době Vašeho pobytu ve věznici dostupné?
- Jaké programy jste absolvoval?
- Jakým způsobem Vám konkrétní programy pomohly?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaké programy zacházení jsou ve Vaší věznici k dispozici?
- Jaké jsou hlavní cíle těchto programů?
- Jaký typ programů je ve Vaší věznici nejvíce vyhledáván nebo má nejvyšší účast?

Úkol č. 2 – Zjistit, jak jsou dané programy konkrétně realizované.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jaký je konkrétní průběh duchovních aktivit ve věznici? Jaké jsou časové a organizační detaily?
- Jakým způsobem je zajištěna pravidelná účast vězňů na duchovních aktivitách?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jak konkrétně probíhaly programy, kterých jste se zúčastnil? Jaké aktivity jste vykonával?
- Jak hodnotíte celkovou organizaci těchto programů? Byly dostatečně přizpůsobeny Vaším potřebám?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaké metody se používají při realizaci jednotlivých druhů programů?
- Jakým způsobem jsou jednotlivé programy organizovány a realizovány?

Úkol č. 3 – Zjistit, jestli se odsouzení nějakým způsobem podílí na realizaci programů.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Měli vězni možnost podílení se na duchovních aktivitách či přípravě programů? Pokud ano, jakým způsobem a jaký o to byl zájem?
- Existují programy či duchovní aktivity, kde se vězni aktivně podílejí?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Měli jste možnost vyjádřit svůj názor či ovlivnit, jaké programy se ve věznici konají? Jak jste se Vy osobně na těchto programech podílel?
- Jaký byl Váš přístup k těmto programům?
- Měl jste pocit, že jste mohl něco ovlivnit a Váš názor byl brán vážně?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Mají vězni možnost podílet se na organizaci nebo výběru programů? Jakým způsobem se zapojují?
- Jsou někteří vězni zapojeni do přípravy či realizace programů v podobě role?

Úkol č. 4 – Zjistit, zda existují specifické programy zaměřené na určité skupiny vězňů.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Existují duchovní programy specializované pro konkrétní skupiny vězňů?

- Jak přizpůsobujete duchovní podporu těmto specifickým skupinám?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Měl jste možnost zúčastnit se specifického programu? Jaký byl Váš dojem?
- Jakým způsobem byly programy přizpůsobeny Vaší specifické situaci?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Existují ve věznici programy zaměřené na specifické skupiny vězňů? Jaké?
- Jak jsou tyto programy přizpůsobeny potřebám jednotlivých skupin?

Úkol č. 5 – Zjistit, jak jednotlivé subjekty hodnotí efektivitu programů zacházení.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Dostává se Vám zpětné vazby od účastníků duševních aktivit?
- Jak hodnotíte účinnost duchovních programů?
- Jakým způsobem zjistíte, že tyto aktivity mají pozitivní vliv na vězně a jejich resocializaci?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jak hodnotíte efektivitu programů, co kterých jste se zapojil?
- Pomohly Vám v osobním životě? Ovlivnily Váš život po propuštění?
Byly konkrétní výsledky či změny ve Vašem životě, které byste přičítal programům?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jak měříte úspěšnost a efektivitu programů? Používáte hodnotící nástroje?
- Jaké jsou zpětné vazby od účastníků programů? Jak s nimi pracujete?

Úkol č. 6 – Zjistit, jaký je přístup vězňů k programům.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jaké jsou názory a přístupy vězňů vůči duchovním aktivitám?
- Jsou vězni ochotni se zúčastnit programů, nebo existují i ti, kteří se jim vyhýbají?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaký byl Váš přístup k programům? Měl jste zájem se jich zúčastnit, nebo jste měl vůči nim předsudky?
- Jak byste z Vašeho pohledu popsal postoj většiny vězňů k těmto programům?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaký je postoj většiny vězňů k těmto programům? Jsou motivováni se zapojit, nebo vůči nim chovají odpor?
- Co motivuje vězně k účasti na těchto programech? Jaký je jejich zájem?

Úkol č. 7 – Zjistit, jaký názor má na programy personál věznice.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jaký je postoj vězeňského personálu k duchovním programům?
- Cítíte ze strany personálu podporu při realizaci těchto aktivit?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaký byl vztah personálu věznice k programům, kterých jste se zúčastnil?
- Cítil jste ze strany personálu podporu?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaký je postoj personálu k resocializačním programům? Jsou personálem podporovány, nebo panuje mezi personálem skepticismus?
- Jaký vliv mají názory personálu na úspěšnost těchto programů?

Úkol č. 8 – Zjistit, jaký mají vliv programy na chování a postoje vězňů.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jaký mají vliv duchovní programy na chování vězňů? Můžete uvést příklad, kdy duchovní podpora vedla k pozitivní změně?
- Jaké změny pozorujete v postojích vězňů vůči náboženství a duchovnímu životu vlivem programů?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Pozoroval jste změny ve svém chování či postojích během nebo po absolvování těchto programů?
- Jaké konkrétní změny jste zaznamenal ve svém přístupu k životu, práci a společnosti?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaké změny chování a postojů u vězňů po absolvování programů pozorujete?
- Existují konkrétní příklady, kdy programy pomohly změnit negativní postoje a chování?

Úkol č. 9 – Zjistit, zda existují individuální rozdíly v účinnosti programů.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Existují individuální rozdíly v přístupu vězňů k duchovním programům?
- Jak se případným individuálním potřebám přizpůsobujete?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Měl jste dojem, že se zkušenosti s programy mezi vězni lišily?
- Jaké faktory mohou ovlivnit jejich účinnost?
- Jaký byl rozdíl v přístupu k programům u jednotlivých skupin lidí ve věznici?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Existují rozdíly v účinnosti programů mezi různými věznicemi?
- Jak se přizpůsobujete individuálním potřebám vězňů, aby programy byly efektivní?

Úkol č. 10 – Zjistit, jaké metody vyhodnocení účinnosti programů jsou používány.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jakým způsobem hodnotíte účinnost duchovních aktivit ve věznici? Provádí se nějaké vyhodnocování nebo zpětná vazba od účastníků?
- Jak zjistíte, že duchovní programy mají skutečně dopad na vězně a že se vyvíjejí podle individuálních potřeb?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaké zpětné vazby nebo hodnocení od Vás byly požadovány během či po dokončení programů?
- Vnímali jste nějaké změny na základě toho, jak byly programy hodnoceny nebo upraveny podle předešlé zpětné vazby?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaké metody jsou využívány k hodnocení účinnosti resocializačních programů ve věznici? Jedná se o kvalitativní či kvantitativní metody?
- Kdo je odpovědný za hodnocení účinnosti programů a jaké ukazatele jsou považovány za klíčové?

Úkol č. 11 – Zjistit, jakým způsobem spolupracují jednotlivé instituce na realizaci programů.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Spolupracujete s externími duchovními nebo organizacemi, které pomáhají vězňům po propuštění? Jak taková spolupráce vypadá?
- Jak se podílí jiné instituce na realizaci duchovních programů ve věznici?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaká byla spolupráce mezi věznicí a dalšími institucemi? Jak jste vnímal tuto spolupráci?
- Měl jste po propuštění přístup k podpoře ze strany externích institucí? Byla tato pomoc nějakým způsobem spojena s programy, které jste absolvoval ve věznici?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaké instituce se podílejí na realizaci resocializačních programů? Jak mezi sebou spolupracují?
- Jaká je spolupráce mezi vězeňskými institucemi a organizacemi zajišťujícími následnou péči po propuštění vězňů?

Úkol č. 12 – Zjistit, jaký je vliv programů na rodinné a sociální vazby vězněných osob.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jak duchovní programy pomáhají vězňům zlepšit vztahy s rodinou a okolím?
- Jsou ve věznici programy zaměřené na rodinné a sociální vztahy, které pomáhají vězňům i po jejich propuštění?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaký vliv mají programy na Vaše vazby s rodinou a okolím? Pomohly Vám zlepšit komunikaci nebo vztahy?
- Měl jste možnost zapojit do některých programů rodinu?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jaký dopad mají programy na rodinné vztahy vězňů? Existují programy zaměřené přímo na rodinné vztahy?
- Jak se vězni zapojují do aktivit, které mohou mít vliv na zlepšení jejich vztahů se členy rodiny?

Úkol č. 13 – Zjistit, jaké jsou konkrétní výzvy při realizaci programů zacházení.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jaké výzvy se objevují při organizování a realizaci duchovních problémů?
- Jak se vyrovnáváte s nízkou účastí nebo odporem některých vězňů?
- Jaký vliv mají externí faktory na realizaci duchovních programů?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Jaké překážky jste pocíťoval při účasti na programech ve věznici? Co Vám na programech nevyhovovalo?
- Jakým výzvám a problémům jste čelil po Vašem propuštění, pokud jde o pokračování resocializace?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jakým konkrétním výzvám čelíte při realizaci resocializačních programů?
- Jaké problémy se vyskytují při zajišťování plynulosti a dostupnosti těchto programů?

Úkol č. 14 – Zjistit, jaký je dlouhodobý dopad programů na recidivu.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Jaký mají duchovní programy vliv na vězně při přizpůsobení životu po propuštění?
- Mohou mít pozitivní vliv na prevenci recidivy? Jaká je praxe tohoto vlivu?
- Všimáte si, že vězni, kteří se účastní duchovních programů, mají nižší míru recidivy po propuštění?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Cítíte po propuštění, že programy, do kterých jste se zapojil, Vám pomohly vyhnout se recidivě? Jakým konkrétním způsobem?
- Jaký vliv na Vaše rozhodování v životě měly resocializační programy ve věznici, když jste čelil výzvám po propuštění?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Jak hodnotíte dlouhodobý dopad programů na recidivu?

Úkol č. 15 – Zjistit, jaký je názor respondentů na možnosti a doporučení pro lepší resocializaci.

Otázky pro vězeňského kaplana:

- Co Vás osobně nejvíce překvapilo nebo zklamalo v oblasti resocializace?
- Vidíte prostor pro zlepšení duchovních programů? Co by podle Vás mohlo přispět k jejich větší efektivitě?
- Co byste si přál zavést v české vězeňství, kdyby nebyla omezení?
- Jaké programy nebo změny v systému byste považoval za užitečné?
- Co by podle Vás pomohlo vězněným osobám s lepším začleněním do společnosti?

Otázky pro propuštěného vězně:

- Co by podle Vás pomohlo vězněným osobám s lepším začleněním do společnosti?
- Jaké programy nebo změny v systému byste považoval za užitečné?
- Je něco, co byste v rámci programů zacházení či následné resocializaci udělal teď zpětně jinak nebo lépe? Pokud ano, o co by se jednalo?

Otázky pro bývalého speciálního pedagoga:

- Co Vás osobně nejvíce překvapilo nebo zklamalo v oblasti resocializace?
- Co byste si přál zavést v českém vězeňství, kdyby nebyla omezení?
- Jaké programy nebo změny v systému byste považoval za užitečné?
- Co by podle Vás pomohlo vězněným osobám s lepším začleněním do společnosti?

Příloha č. 3 – Ukázka polostrukturovaného rozhovoru s vězeňským kaplanem (R1)

- **Jaký je Váš přístup k vězňům a resocializaci? Změnil se během let? Měl jste nějakou zkušenost, která zásadně ovlivnila Váš pohled na resocializaci vězňů?**

R1: „Zažil jsem hodněkrát, že se lidé vrátí. Že ten člověk má nějaké plány a všechno a uplyne nějaká doba a ten člověk se vrátí a přijde za námi jak za starýma známýma. Říkám, no rád Vás vidím, ale radši bych Vás viděl někde jinde. To je taková zkušenost, která nás formuje a utváří, že se stane, že i přes naši veškerou péči, se lidé vrací. Když jsou ti lidé závislí, tak je vše mnohem horší. Když nepodstoupí ani tzv. toxickou, tak je velkou hrozbou po propuštění, že se budou znovu pohybovat mezi stejnými lidmi a recidivují. Jednotlivé zkušenosti s lidmi, kteří se buď vrátili, nebo jsem je naopak potkal venku v kostele, utváří můj pohled na to, jak to vnímám. V zásadě se můj pohled nemění, není ani moc co měnit, ale reaguji na zkušenosti, co přibývají. Třeba je pak člověk méně důvěřivý (čas od času se podaří vězni někoho obelhat) – to je rozdíl od té církve, tady si člověk musí zvyknout, že je denním chlebem, že mu někdo lže. To člověka ovlivní, ale zároveň musíme být schopni vyslechnout další lidi nezaujatě a věřit jim, pak si to člověk promyslí. Někdy je k resocializaci potřeba dovést člověka k tomu, aby si uvědomil že to, co udělal, je špatné. Pokání (z Bible) – metanoia (změna mysli). Pokání obsahuje 2 věci: litovat toho, co provedl (i nevěřícímu člověku může být odpuštěno, ale musí toho litovat. Musí začít postupně myslet jinak (to může trvat roky).“

- **Co považujete za největší výzvy práce vězeňského kaplana?**

R1: „Snažit se lidem dodat naději, odhodlání, snažit se je povzbudit (to se týká i zaměstnanců – někteří s námi mluví víc, když to nikdo z jejich kolegů nevidí).“

- **Jak duchovní programy pomáhají vězňům zlepšit vztahy s rodinou a okolím?**

R1: „To je naše práce a je to obtížné. Já se často snažím lidi přimět, ať pošlou alespoň pohled. Ptám se, jestli vyrůstali s rodiči alespoň prvních 10 let života. Když řeknou že ne, tak už se nedá moc dělat. Když řeknou že jo, ale třeba se rozešli až při nějakém dědictví, snažím se ty lidi přimět, aby tyhlety rodinné vazby neopouštěli. Někdy jim třeba dám i na známku, když tvrdí, že na ní nemají peníze. Jsou i případy, kdy můžeme někomu zatelefonovat nebo se setkat. Já to moc nedělám, ale kolegové to dělají asi více. Vychovatel se případně může obrátit na nás (čte jejich dopisy, ví toho o nich hodně). Často je řeč o odpuštění. Někdo nedokáže odpustit, někdo nechce nést tu nenávist a pomstu a raději se smíří. Rozhovor o vzájemném odpuštění. Napomocť ke smíření a obnovení kontaktu, zamezení úplnému zavržení.“

- **Jsou ve věznici programy zaměřené na rodinné a sociální vztahy, které pomáhají vězňům i po jejich propuštění?**

R1: „Ve věznici asi ne.“

Příloha č. 4 – Ukázka polostrukturované rozhovoru s bývalým vězněm (R2)

- **A třeba právě v souvislosti na ten Váš čin. Máte tedy pocit, že Vám ten program něco dal? Že to teď zpětně vnímáte jinak?**

R2: „*Asi jo. Nebo jinak. Já jsem k tomu dospěl už během toho výkonu trestu. Řešil jsem to s kaplany, s psychologem. Pro mě je vlastně nejbližší člověk kaplan. Já, kdybych se potřeboval poradit, tak bych nešel za pedagogem, nebo vychovatelem, já bych šel prostě za kaplanem. Pro mě to byl vždycky nejbližší člověk. Já mám právě úžasné zkušenosti s kaplany, protože ve věznici “X” to byli lidé, co mě vždycky strašně ovlivňovali. Já jsem ten svůj život ve vězení posunul duchovně, což si myslím, že hrálo největší roli. To působení na vězně, já jsem v tomhle skeptický trochu. Člověk musí dozrát sám, zamyslet se sám nad sebou. A určitě nevyjde s tím, že už by nebyl schopný nic provést.*“

- **Napadá Vás ještě něco, co byste chtěl zmínit?**

R2: „*Já vidím ten základ v té práci, člověk prostě musí pracovat. Jakmile během trestu nebude pracovat, tak je průšvih. Protože jak vyjde ven, nezačne pak z ničeho nic chodit každý den do práce. Ale říkám vytváří tohle to nějaké prostředí pro toho člověka, kterým se formuje. Ale je na tom člověku, jak se k tomu postaví, jestli to začne brát vážně nebo formálně.*“

- **A je to tedy, řekl byste, věznice od věznice ten přístup?**

R2: „*Určitě. Jak jste říkala ty programy, se spoustou z nich jsem se nikdy nepotkal, ne každá věznice nabízí všechno... Ale zase i v té věznici do toho *anonymizovaný program* nás chodilo třeba 10, ve věznici “X” je třeba 500 odsouzených a 10 lidí dělá *anonymizovaný program*. Věznice “X” je specifická, že tam byl potom i prostor, aby se právě lidem více věnovali. V té věznici “Y” to bylo zase na tohle horší, když tam bylo vězňů třeba přes 1000. A spousta lidí nemá zájem, chce si odškrtnout, co musí. Málokdo chce si povídat s vychovatelem, pedagogem, proč jako? On si chce odkroutit svůj trest a jít ven, kor ty kratší tresty. To jsem měl i já v tom 1. trestu.*“

Příloha č. 5 – Ukázka polostrukturovaného rozhovoru s bývalým speciálním pedagogem (R3)

- **Co považujete za největší výzvy z pozice speciálního pedagoga?**

R3: „Největší výzva je podle mě obrovská recidiva, která se děje. Každá země to počítá jinak – u nás i kdyby člověk po 40 letech byl znovu odsouzen, tak se bude počítat jako recidivista. V jiných zemích třeba počítají do 10 let, nebo to musí být za stejnou činnost. U nás se počítá vše natvrdo, ale nelze se schovávat za čísla, lidé se nám opravdu vrací. Velká výzva je umění komunikace. Vezmete neřaděný sirup/výcuc ze společnosti a dáte ho omezeného prostoru a ta odlišnost, rozmanitost a rozdílnost je obrovská.“

- **Co by podle Vás pomohlo vězněným osobám s lepším zařazením do společnosti po propuštění? Co by se mohlo ještě udělat jinak? Co by se dalo dělat, aby je společnost nevnímala právě s nálepkou vězeň?**

R3: „Jan Amos Komenský tvrdil, že když se zvyšuje vzdělanostní potenciál člověka, tak se snižují jeho problémy v jednání. Což se mýlil, protože mnoho odsouzených je velmi vzdělaných a TČ páchají dál. Vzdělání to není.“

- **No a myslíte si, že by to byla práce?**

R3: „To říkal T. G. Masaryk, že u člověka budujete vztah k práci a tím na něj působíte tak, že mu zvyšujete cnost.“

- **Jestli by pomohlo ještě něco ze strany té věznice, nebo po propuštění?**

R3: „Po tom propuštění určitě, ale já spíš... Určitě by pomohla abstraktní věc asi, intenzivnější sebereflexe u některých osob, nastavení zrcadla toho, jak se chovají... Pomohla by větší společenská zaujatost v tom rozdělování, co je špatné a co dobré. Já vím, že to není jednoduché, ale někdo se v tom ztrácí.“